

HURAFE, BATIL İNANÇ, BÜYÜ VE UĞURSUZLUK İNANCI

Turgut ÇİFTÇİ¹

İÇİNDEKİLER

Başlıklara tıklayınca ilgili konuya ulaşabilirsiniz.

GİRİŞ: HURAFE – BATIL İNANÇ – BÜYÜ VE UĞURSUZLUK	2
UĞURSUZLUK: TANIM.....	3
HURÂFE: TANIM.....	3
UĞURSUZLUK: KAPSAM	5
HURAFE: KAPSAM	6
HURAFE ALANLARI VE ÖRNEKLERİ.....	10
AİLE KONUSUNDAKİ HURAFELER	10
UĞUR – UĞURSUZLUKLA İLGİLİ HURAFELER	11
CENAZE İLE İLGİLİ HURAFELER	11
ŞİFA İLE İLGİLİ HURAFELER	12
TÜRBE – YATIR İLE İLGİLİ HURAFELER	12
HIDRELLEZ İLE İLGİLİ HURAFELER	12
BAHT AÇILMASIYLA İLE İLGİLİ HURAFELER	12
NAMAZLA İLE İLGİLİ HURAFELER	12
NAZARLA İLE İLGİLİ HURAFELER	12
ADAK-KURBANLA İLE İLGİLİ HURAFELER	13
MİSAFİRLE İLE İLGİLİ HURAFELER	13
SİHİR - BÜYÜ - FAL – MUSKA İLE İLGİLİ HURAFELER	13
AY VE GÜNEŞ TUTULMASI İLE İLGİLİ HURAFELER.....	13
BÂTİL: TANIM	13
BÂTİL İNANÇLAR NASIL OLUŞUR?.....	14
HURAFENİN KAYNAKLARI VE NEDENLERİ	15
1 –ÖNCEKİ DİNLERE VE KÜLTÜRLERE AİT BAZI UNSURLARIN İSLÂM'A TAŞINMASI.....	16
2 - CEHALET	17
3 – EŞYANIN TABİATININ VE BAZI TABİAT OLAYLARININ MAHİYETİNİN BİLİNMEMESİ	18
4 – MEVZU (UYDURMA) HADİSLER	18
5 - PSİKOLOJİK SEBEPLER.....	18
6 - BATIL İNANÇ VE HURAFELERİ KONU EDİLEN YAYINLAR	18
7 - CİN, PERİ VE DEV İNANCI	19
8 - TAASSUP VE TAKLİT	19
9 - KADINLAR HAKKINDAKİ YANLIŞ ANLAYIŞ VE UYGULAMALAR	20
10 - MANEVİYAT ZAYIFLIĞI VE KOLAYCILIK.....	20
BÂTİL İNANÇ VE DAVRANIŞLARIN SINIFLANDIRILMASI	20
DİNLERİN HURAFELERE BAKIŞI	21
FARKLI KÜLTÜRLERDE VE DİNLERDE UĞURSUZLUK.....	22

¹ Eğitici - Araştırmacı

BÜYÜ – SİHİR: TANIM	23
BÜYÜ – SİHİR: KAPSAM.....	23
DİNLER VE KÜLTÜRLERDE BÜYÜ VE SİHİR	24
RİVAYETLERDE BÜYÜ.....	27
KUR’AN’IN HURAFELERE BAKIŞI.....	28
KUR’AN’IN UĞURSUZLUĞA BAKIŞI.....	29
RİVAYETLERDE UĞURSUZLUK	29
UĞURSUZLUKLA İLGİLİ RİVAYETLERE BAKIŞ.....	30
UĞURSUZLUK İNANCI ŞİRKİTİR.....	32
ÜÇ ŞEYDE UĞURSUZLUK VARDIR: ATTA, KADINDA VE EVDE	33
UĞURSUZLUĞA GETİRİLEN AÇIKLAMALAR	35
UĞURSUZLUK OLSAYDI.....	38
UĞURSUZLUK ÜÇ ŞEYDE OLABİLİR.....	39
HZ. AİŞE’NİN İTİRAZLARI I	39
HZ. AİŞE’NİN İTİRAZLARI II	40
UĞURSUZLUKLA İLGİLİ RİVAYETLERE RASYONEL AÇIKLAMA.....	41
UĞURSUZLUK DİYE BİR ŞEY YOKTUR	42
UĞURSUZLUĞA İTİBAR ETMEYİN	42
UĞURSUZLUKLA İLGİLİ KAVRAMLAR: ŞU’M - TIYARA	43
UĞURSUZLUK İNANCININ MÜSLÜMAN TOPLUMLARI ETKİLEMESİ	44
SONUÇ: HURAFELERLE MÜCADELENİN ÖNEMİ	46
KAYNAKÇA.....	48

GİRİŞ: HURAFE – BATIL İNANÇ – BÜYÜ VE UĞURSUZLUK

Sınırsız övgüler ve yüceltmeler, tüm varlıkların gerçek sahibi ve otoritesi, yalnızca Allah’ın hakkıdır. Seçtiği tüm kullara selam olsun.

Bu makaleyi yazarken başlangıçta yalnızca şu rivayetler üzerinde araştırma ve inceleme yapmayı düşünmüştüm:

“Uğursuzluk üç şeydedir: Atta, kadında ve evde.” (Buhari, Hadis No: 2858)

Hiz. Aişe validemiz, yukarıdaki rivayete itiraz etmiş ve hadisin aslının şöyle olduğunu söylemiştir: **“Cahiliye ehli şöyle derlerdi. ‘Uğursuzluk; atta, kadında ve evdedir.’** (İbn Kuteybe, Tevilu’l-Muhtelifi’l-Hadis, 1/170)

Ancak araştırdıkça gördüm ki konu, yalnızca uğursuzluk kavramıyla ilgili değildi. Onunla bağlantılı diğer kavramları da ele almak gerekiyordu.

Allah’ın dinine (İslam’a) göre, her şeyi görmek, her şeyi duymak, her şeyi bilmek ve her şeye güç yetirmek, yalnızca Allah’a ait niteliklerdir. Kısaca sınırsız üstün bilgi ve güç sahibi olan yalnızca Allah’tır. Bu iki nitelik, Allah’tan başkasına atfedilince, kula kulluk başlar, kaynak sömürüsü ve değer istismarı ortaya çıkar. İnsanlar, üstün bilgi ve üstün güç sahibi olduğuna inandıkları kişilerin veya varlıkların çevresinde kümelenir/toplanırlar. Bu kişilere veya varlıklara koşulsuz bağlanır, sorgusuz sualsiz her söylediklerine teslimiyet gösterirler.

Bu sayede kişilere veya eşyalara bağlanan insanlar, bağlandıkları, çevresindeki kümелendikleri kişileri merkezi konuma geçirirler. Bir süre sonra merkezi konuma geçirilen kişilerin, kendi bağlıları için yaşam tarzı belirlemesi bir hak olarak görülür. Bu bağlı insanların umutları da, korkuları da merkezi konumdaki kişiler ekseninde artar veya eksilir.

Bazen sınırsız üstün bilgi ve güç atfedilen kişiler, büyücüler ve falcılar olur. Büyücülerin ve falcıların insanüstü ve doğaüstü bilgiye ve güce sahip olduklarına inanılır. Bunun sonucu bazı insanların duyguları, düşünceleri, inançları, zaafları, korkuları ve umutları bu kişiler tarafından madden sömürülür, manen istismar edilir.

Bazen sınırsız üstün güç; uğur/suzluk inancıyla kutsiyet atfedilen eşyalara, türbelere ve muskalara, doğadaki olağanüstü görülen olaylara, kutsal görülen zamanlara ve mekânlara, gizemli sayılara atfedilir; bu yolla onlarda olağanüstü güç olduğu vehmedilir. İnsanlar umutlarını ve korkularına bunlara endekslerler.

Üstün veya olağanüstü güçle kastedilen, yalnızca Allah'a ait nitelikler olarak Kur'an'da bildirilen 'esmâü'l-hüsnâ'dır. İşte üstün bilgi, üstün güç ve kusursuzluk (kutsiyet) atfedilen kişiler ve varlıklar putlaştırılmış olur. Allah'ın, şirk, hurafe, batıl inanç veya uğur/suzluk diye Kitabında yasakladığı tam da budur.

Allah'a inananlar ve güvenenler, O'nun insanlıktan istediklerinin (ilahi buyrukların) kesinlikle doğru olduğuna inanırlar. Çünkü onlara göre, sınırsız üstün bilgi sahibi olan Allah, her şeyin en doğrusunu bilmektedir. Ayrıca insan, bu ilahi taleplere uygun davranınca, üstün bilgi, üstün güç sahibi ve kusursuz olan Allah'ın, kendisine bilgi, güç ve moral vererek destek olacağına ve kimseye zerre kadar haksızlık yapmayacağına inanırlar.

Allah'a inananlar ve güvenenler, O'na güvenirler, O'nun gücünün büyüklüğünü bilir ve bu gücün kendilerine yardım edeceğini, O yardım ettiği zaman kimsenin O'nun önüne geçemeyeceğini de bilirler. Onlara göre, her şeyi her an görüp gözetken yalnızca O'dur. Her şeye her an gücü yeten de O'dur. O hiç uyumaz, dalmaz, doğru insanların yanında zalimlerin karşısındadır. Ancak şirk koşarlarsa, O'nun yardım etmeyeceğine, peygamberlerin O'nu en iyi tanıyan örnek insan olduklarını da bilirler.

UĞURSUZLUK: TANIM

'Uğursuzluk' sözcüğünü TDK, "Bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan güç, kademsizlik, meymenetsizlik, nuhuset, şeamet, şomluk." İslam Ansiklopedisi'nde ise, "İşlerin ters gitmesine yol açtığına inanılan nesne, olay, fiil ve durum" diye tanımlamıştır.

HURÂFE: TANIM

Hurafe konusunda çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımların her biri, birbirini destekler mahiyettedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan '21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler' adlı kitapta bu kavrama şöyle tanımlama getirilmiştir:

"Hurafe; bilim ve mantık açısından temeli olmayan bazı telâkki, düşünce ve uygulamaların din adına ileri sürülmesi veya benimsenmesidir. Diğer bir ifade ile geçmiş toplumlara ait batıl inançların dinin hükümleri arasına taşınması veya akl-ı selim, çağdaş bilimin verileri ve sahih dinî anlayışa aykırı inanç, düşünce, kanaat ve davranışların toplumda kabul edilmesine çalışılmasıdır.²

² Veyis Örnek, Etnoloji Sözlüğü, 1971, s. 42; O. Hançerlioğlu, İnanç Sözlüğü, s. 109.

Modern araştırmalar, hurafelerin insanlar tarafından rasgele ortaya atılan ve tek bir sebebe bağlı olan, tesadüfî birtakım inanç ve âdetler olmadığını ortaya koymaktadır.

Hurafeler, genellikle ürünü oldukları toplumun dünya görüşünü, sosyal yapısını, teşkilatlanmasını, ahlâk ve değer yargılarını izah ve temsil ederler. Hurafeler, uzun bir geçmişî olan ve pek çok faktörün etkisiyle teşekkül etmiş, sosyal, dinî, insanî arka plânı olan kabullerdir.”³

TDV İslam Ansiklopedisi tarafından aynı kavram şöyle açıklanmıştır:

“Mantıkî temeli olmayan telakki ve uygulamaları, din adına ileri sürölüp benimsenen bâtil inanç ve davranışları ifade eden bir terim.

Sözlükte “bunamak” anlamına gelen haref kökünden türemiş bir isim olan hurâfe kelimesi “akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatici söz” demektir. Masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde hoşâ giden nakil ve rivayetlere de hurafe denilmiştir.”⁴

«Hakikat»ın zıddı olan «hurafe», aslı-esası olmayan, uydurulmuş, saf ve doğru inançlar arasına katılmış, bazı zaman ve mekânların uğuru veya daha çok uğursuzluğu ile ilgili olarak dillerde dolaşan abartılmış hikâyelerden ibarettir. Bâtil inanışlar da bu asılsız söylentilere inanmak ve gereğine göre hareket etmek demektir.

Her devirde, her toplumda az-çok, ama mutlaka görülen hurafe ve bâtil inanışlar, toplumların ortak derdi olarak daima gündemde kalmış önemli bir konudur. Hurafe ve bâtil inanışların bu derece insanlığın başına dert olmasında genellikle cahillik, alışkanlık, görenek, propaganda, çıkar hesapları ve kişisel zaafı etkili olmuşlardır.⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan ‘21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler’ adlı kitapta ise, mantıkî temel ve sahih bilgi bağlamında hurafenin yeri şöyle izah edilmiştir:

“Mantıkî tabanı olmayan, gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan pek çok inanç ve uygulamalara hemen bütün toplumlarda rastlamak mümkündür.

Bilgisizlik, yalnızlık, çaresizlik, zorda kalmışlık, korku, üzüntü, hastalık, sıkıntı ve felaketler, umut ve benzeri sebepler, isteyerek ya da farkında olmayarak insanları hurafelerin tuzağına itmiştir. **Sadece eski toplumlarda değil, günümüzün modern toplumlarında bile hâlen pek çok hurafe, gündelik yaşamın hemen her kesitinde etkisini sürdürmektedir.**

İslâm dini, başlangıçtan itibaren sahih bilgiye dayalı dindarlığı benimseyerek, akıl ve mantık ilkeleriyle bağdaşmayan, dinin özüne ters düşen ve dine sonradan sokulmaya çalışılan her türlü yanlış inanış ve uygulamalarla mücadele etmiştir.

İslâm, daha başlangıçta, gönderildiği toplumu şirk unsurundan temizlemeyi hedeflemiş, akl-ı selimi, doğru ve sahih bilgiyi esas almıştır. İnsanlığa doğru inanç ve örnek yaşantı konusunda rehberlik etmek üzere gönderilen bütün kutlu elçiler, insanları şirk, nifak ve batıl inanışlardan arındırma ve tevhid inancını yerleştirme gayreti içinde olmuşlardır.

Kişinin hayatta karşılaştığı felâketler karşısında ona ümit, teselli ve güven kaynağı olan din; bir taraftan toplumda adalet, doğruluk, paylaşım, yardımlaşma ve dayanışma, barış ve hoşgörü gibi erdemleri egemen kılmaya çalışırken, diğeryandan da kötülüklerden uzaklaşmayı, kendisi için istediğini diğeryanlar için de istemeyi öğütler.

³ Kıyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler, 12-13

⁴ TDV, İslam Ansiklopedisi, Hurafe Maddesi (İbnü’l-Esîr, en-Nihâye, “hrf” md.; Lisânü’l-‘Arab, “hrf” md.)

⁵ İsmail Lütfi Çakan - Hurafeler ve Batıl İnanışlar, 12

İslam, bilginin yol göstericiliğine ve rasyonel düşünceye büyük önem verir. Bu sebeple gerek inanç gerekse yaşantı alanında dinin gösterdiği doğru ve sahih bilginin yol göstericiliğine ihtiyaç vardır.

Sahih bilgi; hurafelerle, yanlışlarla ve cehaletle mücadele etmek demektir. Zira bilgisizlik, batıl inanışların, mesnetsiz yorumlar ve çarpık anlayışların düşünce dünyamızda kök salmasına zemin hazırlamakta, sağlıklı bir dindarlığın oluşmasına engel olmaktadır. Bilgi, İslâm geleneğinde daima otorite kabul edilen, duygu ve davranışları yöneten, toplumda istikrarı koruyan bir eksen; bilinçli ya da bilinçsiz dine sonradan sokulmaya çalışılan yanlış telâkkilere karşı, koruyucu bir güç olmuştur.”⁶

UĞURSUZLUK: KAPSAM

Uğur/suzluk inancı, toplumun umutları ve korkularından beslenir. Esasında uğur ve uğursuz görülen her nesneye, olaya, kişiye, duruma veya eyleme olağanüstü bir güç atfedilmektedir. Örneğin, eğer bir şey veya kimse, uğurlu görülüyorsa onda öylesine olumlu bir üstün güç vehmedilir ki adeta hiçbir şey veya hiç kimse onun önüne geçemez. Yine bir şey veya kimse, uğursuz görülüyorsa, onda öylesine olumsuz bir üstün güç vehmedilir ki adeta ondan etkilenen hiç kimse o olumsuzluktan veya felaketten kurtulamaz. Oysa bu, boş bir iddia ve kocaman bir yalandır.

Arapçada uğursuzluk için farklı sözcükler kullanılmıştır: Teşe’üm (şom ağızlı sözcüğünden), tiyere (uçup giden tayyare sözcüğünden), zecr (kısıtlama ve baskı), nahs (bahtsızlık) gibi. TDV İslam Ansiklopedisi, uğursuzluk için bağımsız bir madde düzenlemiş ve konuya geniş yer ayırmıştır:

“Uğursuz saymak’ mânasındaki şe’m kökünden türeyen **teşe’üm**, ‘uçmak’ anlamındaki tayr kökünden türeyen **tiyere (tetayyur)**, tâir kelimesiyle birlikte kullanıldığında **zecr**, ayrıca “uğursuzluk, uğursuz” anlamındaki **nahs** kelimesi de aynı mânaya gelir.

Uğursuzluk “insan ve hayvanlarla diğer bazı nesnelerin hareket, ses ve duruşlarını uğursuz sayma” şeklinde de tanımlanır. Fal, hem uğur hem uğursuzluk içeriğiyle algılanmıştır.

Uğursuzluk bağlamında güvercin, karga, baykuş ve hüdhüd gibi kuşların uçuşundan anlam çıkarma anlayışı çok eski bir geçmişe sahip olup Bâbil ve Mısırlılar gibi yahudi ve hristiyanlarda da mevcuttu.

Câhiliye Arapları kuşların yanı sıra bir kısım özellikler taşıyan insanlarla kulağı yarık, boynuzu kırık hayvanları ve bazı sesleri de uğursuz kabul ederlerdi.

Araplar’ın başvurduğu yöntemlerin en yaygını kuş uçurtma şeklinde yapılanıydı.⁷ “İyâfetü’t-tayr” denilen bu yönteme göre sabahleyin evinden çıkan kişi uçan bir kuşun uçuğu yöne göre o günkü işini yorumlardı. **Kuş soldan sağa doğru uçarsa (sânih) uğurlu, sağdan sola doğru uçarsa (bârih) uğursuz sayılırdı.** Uçan kuş görülmediği takdirde bir kuşu uçurmak suretiyle

⁶ Kıyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler, 11-12

⁷ Kuşların uçuşlarına -uçuş yönlerine ve uçuş biçimlerine- bakarak gelecekte haber vermek ya da kehanette bulunmak, İslam öncesi dönemlerde Araplar arasında yaygın bir adetti. Bu sebeple et-tiyara (uğur/suzluk) kelimesi, klasik Arapçada çoğu zaman, iyi ya da kötü ‘kader/alinyazısı’ veya ‘talih/kismet’ anlamında kullanılmaktadır. Yine, kuşların sağ tarafa doğru uçmalarının uğurlu, sol tarafa doğru uçmalarının ise uğursuz kabul edilmesinden deyimleşen ‘eş-şu’m - el-yumn’ ifadeleri, konuyla ilgili temel kavramları teşkil etmektedirler. et-Tiyara ve eş-şu’m kavramları aynı anlamlara tekabül etmelerine karşın et-tiyara ifadesinin kapsamının daha geniş olduğunu görüyoruz. Zira eş-şu’m sadece uğursuz sayma, kötüye yorma anlamlarına gelirken, et-tiyara hem iyiye hem de kötüye yorma anlamlarını ifade eden ‘talih yorumu’, ayrıca teşe’üm anlamında uğursuz sayma anlamını da içermektedir. Cahiliye örfüne göre, bir kimse bir iş için yolculuğa çıkmaya niyetlendiği zaman, bunun kendisi için iyi mi kötü mü olacağını anlamak için, bir kuş veya geyik kümesini ürküterek kaçıtır, kaçış yönlerine göre yorumda bulunurdu. Sağ tarafa kaçmışlarsa bu işin hayırlı, sol tarafa doğru giderlerse hayırsız olacağına hükmedilirdi. Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 230-231.

aynı işlem uygulanırdı. Uğursuz addetmenin ikinci türü bazı hayvanların adından, sesi ve renginden hareketle olumsuz anlam çıkarma biçimindedir.

Câhiliye inancına göre karga gurbete ve garipliğe, hüdhüd ise hidayete delâlet ederdi. Uğursuz saymanın üçüncü türü ölü hayvanlara bakılması veya kesilirken gözlemlenmeleri sonucu tesbit edilen bulgulardan çıkarılan olumsuz anlamlar şeklindedir.

İnsanlar çevrelerinde gördükleri birtakım şeylerde ve tabiat olaylarında uğursuzluk bulunduğuna inanagelmıştır. Çağımızda da bu anlayışı benimsemiş pek çok kişiye rastlamak mümkündür. Bu kişiler uğursuz kabul ettikleri şeylerden kendilerine kötülük ve zarar geleceğini sanır, onlardan uzak durmaya çalışır, bu yüzden de korku ve endişe içinde yaşarlar. Aslında hiçbir şeyde uğursuzluk bulunmadığı gibi hiçbir şey başlangıçta uğurlu da değildir.

Uğursuzluk herkesin kendinde, kendi yorumunda ve anlayışındadır. Halk arasında kullanılan, “Uğurlu geldi, uğursuzluk getirdi” gibi sözler birer zan ve kuruntudan ibarettir.

Ay ve güneş tutulması, köpeklerin uluması, baykuşun ötmesi, kedi ve köpeğin yürüyen bir kişinin önünden geçmesi, ayrıca merdiven altından geçmek, salı günü işe başlamak veya yola çıkmak, gece aynaya bakmak, tırnak kesmek vb. pek çok şeyde uğursuzluk bulunduğunun kabul edilmesi birer temelsiz inançtır.⁸

HURAFE: KAPSAM

Dinin alternatifi; bazen hurafedir, bazen büyüdür. Hurafeler, farklı dinlerin çeşitli görünümleridir; din adına üretilmiş büyüleyici yalanlar, palavralardır. Bazen kişilerin putlaştırılması, nesnelerin putlaştırılması veya görünmez gizli güçlerin putlaştırılması işte bu palavralarla mümkün olmaktadır.

TDV İslam Ansiklopedisi’nde hurafenin kapsamı olarak şunlar gösterilmiştir:

“Belli başlı hurafeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. **ULÛHİYYETLE İLGİLİ HURAFELER:** Allah’ın herhangi bir maddî varlık şekline bürünmesi, yaratıklarından birinin bedenine girmesi (hulûl, tecessüd), yaratıklarla birleşmesi (ittihad ve vahdet-i vücûdun bazı yorumları) veya onlara benzetilmesi (teşbih) ulûhiyyetle ilgili bâtil inançlardandır. Hristiyanların ve yahudilerin, Allah’ın imamlara hulûl ettiğini kabul eden aşırı Şîî gruplarla (gâliyye) bazı müfrit sûfilerin bâtil inançları bu tür hurafenin belli başlı örneklerini oluşturur. Ulûhiyyete ait sıfat veya fiillerden birini yaratıklara nisbet etmek de bâtil inanç sayılır. Bazı tasavvuf mensuplarının velî nazarıyla baktıkları şeyhlerine dilediklerini öldürme veya diriltme gücünü nisbet etmeleri ve kâinatın yönetiminde söz sahibi olabileceklerini iddia etmeleri de bu konu içinde mütalaa edilmiştir.

2. **GAYB BİLGİSİ:** Kur’ân-ı Kerîm’de duyu, haber ve akıl yoluyla bilinemeyip gayb âleminde kalan hususları Allah’tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği açıkça belirtilir. Bununla birlikte birçok tasavvuf mensubu, seçkin tasavvuf ehlinin kerâmet yoluyla gayba vâkıf olduğuna inanır. Ayrıca yıldızlardan ahkâm çıkarma, kahve, ok, bakla, iskambil kâğıdı, suya bakma ve kitap açma (Kur’ân veya başka kitaplar) gibi yöntemlere başvurularak yapılan falcılık, İslâm öncesi döneme ait bâtil inançlar olup bazı İslâmî zümreler tarafından da benimsenmiştir.

3. **UĞUR VEYA UĞURSUZLUK:** Bazı hayvanları görmenin veya seslerini duymanın, belirli günlerde ve zamanlarda iş yapmanın, mavi boncuk vb. şeyleri takmanın ve bazı rakamların uğursuz yahut uğurlu olduğuna inanmak İslâmî temeli bulunmayan

⁸ TDV İslam Ansiklopedisi, Uğursuzluk Maddesi.

inançlardandır. Aynı bâtil inançlar çerçevesinde evden çıkarken kedi veya köpek görmek, baykuş sesini ve köpek ulumasını duymak, elden ele sabun veya makas vermek, salı günü iş yapmak veya yolculuğa çıkmak, cuma günü çalışmak, iki bayram arasında nikâh kıymak, cumartesi günü yorgan kaplamak, insan üzerinde iken elbisenin söküğünü dikmek uğursuz sayılmış; buna karşılık at nalı, kurt dişi, leylek kemiği, inek veya koç boynuzunu taşımak yahut evin dış kısmına asmak uğurlu kabul edilmiştir.

4. **ÖLÜLERDEN MEDET UMMAK:** Yaygın hurafelerden biri de ölülerin türbelerini ziyaret ederek onlardan yardım beklemektir. Dileklerin gerçekleşmesi için veya hastalıktan kurtulmak amacıyla din âlimlerine ve şeyhlere ait türbeleri ziyaret edip mum yakmak, bez bağlamak, taş yapıştırmak ve adak adamak suretiyle ölülerin ruhaniyetinden medet ummak bu konudaki belli başlı hurafeleri teşkil eder. Ağaçlara bez parçası bağlamak da buna benzer inançlardandır.

5. **CİNLERLE İLGİLİ HURAFELER:** Kur'an'da cinler âleminin varlığından haber verilmekle birlikte onların mahiyeti, faaliyetleri ve insanlarla ilişkileri konusunda ayrıntılı bilgi yer almamıştır. Buna rağmen halk arasında cinlerin özellikle kadınları etkilediği, insanları çarptığı ve ruh hastalıklarına sebebiyet verdiği inancı yaygındır. Cinlerin tasallutundan korunmak için cincilere başvurup muska yazdırmanın ve bunu taşımanın gerektiğini kabul etmek de bu inancın bir devamıdır. Bu telakkinin Eski Mısır ve Roma inançlarına dayandığı bilinmektedir. Câhiliye devri Arapları arasında da bu tür inançların görüldüğü ve insanların bedenlerine giren kötü ruhları kovmak için gruplar halinde dans ettikleri rivayet edilir. M. Reşîd Rızâ bunun cinlere tapmaktan kalan bir inanç olduğunu belirtir.

Din gerçeğine materyalist-pozitivist bir anlayışla yaklaşan bazı düşünür ve yazarlar dinin bilimsel verilere dayanmadığını, bu sebeple hurafelere kaynak oluşturduğunu ileri sürerler. Ancak ilâhî dinlerin ve özellikle tevhid inancını en önemli ilkesi olarak kabul eden İslâm'ın hurafelere zemin hazırlamak değil onlarla mücadele etmek için gönderildiği bilinen bir gerçektir. Bütün hurafe çeşitlerinde bazı varlıkların, nesnelerin veya olguların olağan üstü güçlere, etkilere sahip olduğu inancı bulunmaktadır. Buna karşılık Allah'ın hem zâtı hem de ilim, irade, kudret gibi sıfatları ve fiilleri bakımından bir, benzersiz ve ortaksız olduğu inancını en kesin iman prensibi olarak ortaya koyan İslâm'ın şirk sayılması gereken bir tür hurafeciliği onaylaması veya buna zemin hazırlaması mümkün değildir.

Çeşitli âyetlerde gaybı yalnız Allah'ın bildiği vurgulanmakta, peygamberlerin bile sadece Allah'ın bildirmesi halinde gaybdan haber verebilecekleri ifade edilmektedir (*Âl-i İmrân* 3/179; *el-Cin* 72/26-27). Bundan dolayı falcılık yasaklanmıştır (*el-Mâide* 5/90). Hadislerde de arrâflık, falcılık ve kâhinlik yapmak, gaybdan haber almak için bunlara başvurmak, Allah'a eş koşup Hz. Peygamber'i ve onun getirdiği vahiyleri inkâr etmek anlamına geldiği bildirilmiştir (*Müsned*, II, 68, 408; *Müslim*, "Selâm", 122, 125).

İslâm'da uğursuzluk telakkisinin bulunmadığı, uğursuzluğa inanmanın kişiyi şirke düşürebileceği haber verilmiş, kuşun ötmesinin ve uçmasının uğursuzluk sayılmayacağı belirtilerek ilginç görülen nesne ve olayların hayra yorulması tavsiye edilmiş (*Buhârî*, "Tıb", 19; *Müslim*, "Selâm", 102-109, "Mesâcid", 33), büyü yapmanın, büyüden ve hastalıktan korunmak için muska taşımanın tevhid inancını zedeleyeceği bildirilmiştir (*Müsned*, I, 381; *Ebû Dâvûd*, "Tıb", 17).

Kişilerin inançlarını istismar eden kâhin ve falcılarla onların günümüzdeki uzantıları olan medyum ve astrologların sözlerine itibar edilmemesi İslâmî açıdan bir zorunluluktur. Bu tür hurafeleri İslâm'a mal etmek için Hz. Peygamber'e nisbet edilerek aktarılan rivayetlerin tamamı İsrâiliyat'a dayanmaktadır.

Meşrû arzulara ulaşmak için muskalara ve tılsımlara değil normal çarelere başvurmak gerektiği Kur'an'ın tavsiyeleri arasında yer almaktadır; Kur'an-ı Kerim'de üzerinde önemle durulan "sünnetullah" kavramı bunun açık bir delilidir. Daha çok inanç boşluğundan kaynaklanan ve insanları Allah'tan başka varlık ve güçleri kutsallaştırmaya

götüren hurafeler dinî hayatı zayıflattığı gibi ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca insanları bilimsel alanda geri kalmaya mahkûm etmektedir. Zira ilmî faaliyet varlıkları akıl ve bilimin yöntemleriyle incelemeye, hangi sonuçların hangi sebeplere bağlı olduğunu belirlemeye dayanır, hurafelere inananların ise böyle bir yöneliş içine girmeleri oldukça zordur.”⁹

“Hurafe ve bâtil inanışların, yanlış kabullerin, doğrudan kaçışların cirit attığı bir toplumda bazı şeylerin uğuruna, birçok şeyin de uğursuzluğuna hükmedileceği ve değer kargaşasına düşüleceği pek tabiidir. Toplumumuzda da bu aynen böyledir. Ne uğursuzluk vehimleri yok ki?.. Evden çıkınca kedi ya da köpek görmek, köpek uluması, baykuş ötmesi, 13 rakamı, elden sabun ve makas almanın ayrılık getireceği., v.s. Uğursuz yerler, zamanlar, kişiler ve eşya... Kuş uçurup veya ürkütüp gittikleri yöne göre hüküm çıkarmak, bacanın dumanının çıkışına göre yorumlara girmek ve daha neler neler...”¹⁰

“Eşyalara, renklere, hatta sayılara çeşitli anlamlar atfederiz. Ama çoğu zaman bunun farkında değildir. Kimimizin uğurlu sayısı, kimimizin uğurlu rengi vardır. Tiyatro sanatçısı Yasemin Yalçın’ın televizyon seyircisine beğeniyle izlettirdiği “İnce İnce Yasemince” adlı güldürü programını hatırlarsınız. “Gülazer” tiplemesi unutulmayacak bölümlerinden birisiydi. Sevimli bir laf ebesi, dolandırıcı bir bohçacıdır Gülazer. Yolu mahalle karakoluna fazlaca düşer. Ama her defasında Komiser Tarumar ve şaşkın polis memurunun elinden kolayca kurtulur. Bir gün yine karakoldadır. Bu defa satıcıdır. Kelepçe satma bahanesiyle uğrar karakola. Elindeki kelepçeleri Komiser Tarumar’a göstererek “Komiserim bunlar uğurlu kelepçeler!” der. Tarumar hemen itiraz eder:

“Saçmalama Gülazer, hiç kelepçenin uğurlusu olur mu?” diye.

Aralarında şu diyalog geçer:

Gülazer: “Komiserim senin uğurlu rakamın ne?”

Komiser: “Sekiz”

Gülazer: “Peki komiserim uğurlu rengin hangisi?”

Komiser: “Mavi”.

Gülazer: “A be komiserim! Rakamın, rengin uğurlusu olur da, kelepçenin uğurlusu niye olmasın?”

Bohçacı Gülazer bu sözlerle bize bâtil inançlarla ne denli iç içe olduğumuzu öğretir. Tabii kendi payını da ihmal etmez. **Komiser ve şaşkın polise uğurlu(!) kelepçeyi takar, kaşla göz arasında cüzdanlarını yürütür.**

Bugün Batılıların %52’si astrolojiyi bir bilim olarak kabul ediyor. 70 milyon Amerikalı güne yıldız fallarını okuyarak başlıyor. İnternette 3 milyondan fazla astroloji sitesi var ve bunları yılda yaklaşık 120 milyon insan ziyaret ediyor. Türkiye’de de benzeri eğilimler hızla yaygınlaşıyor.

Astroloji, insanların kişilik özellikleri ile doğdukları gün ve saat arasında bir bağlantı olduğunu, güneş, dünya ve gezegenlerin konumlarının burçları etkilediğini iddia eder. Peki bu iddia doğru mudur? Saskatchewan Üniversitesi’nde (Kanada) gerçekleştirilen kapsamlı bir araştırmaya göre bu sorunun cevabı “Hayır!”¹¹

⁹ TDV İslam Ansiklopedisi, Hurafe Maddesi

¹⁰ İsmail Lütfi Çakan - Hurafeler ve Batıl İnanışlar, 48

¹¹ Ali Köse, Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz, 46-47 (Geoffrey Dean ve I. W. Kelly, “Is Astrology Relevant to Consciousness and Psi?”, Journal of Consciousness Studies, 2003, 10 (6-7), s. 188).

“Aslında modern insan da bugün aynı zihinsel yapıyı devam ettirmektedir. Nitekim günümüz insanı da izah edemediği olayları açıklarken hala metafizik dünyadan nedenler arama ihtiyacı duymaktadır.”¹²

Adana ve yöresinde köpeklerin vakitsiz ulumasının o köyden cenaze çıkacağına işaret ettiğine inanılmaktadır. Terlik veya ayakkabının ters dönmesi birinin öleceğine işaret ettiğine inanılır ve bu yüzden hemen düzeltilir. Akşam kimseye süt ve yoğurt verilmez, yoksa evden cenaze çıkacağına inanılır. Baykuş konan evden cenaze çıkacağına inanılır ve baykuş uğursuz sayılır.”¹³

“Cinsiyet-bâtıl inanç ilişkisini inceleyen bazı araştırmalarda kadınların bâtıl inançlar ve olağanüstü olaylara inanma eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir. Örneğin New York’ta 132 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada “tahtaya vurmanın uğur, merdiven altından geçmenin uğursuzluk getireceğine” kadınlar erkeklere oranla daha fazla inanma eğilimi göstermişlerdir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada ise olayları önceden bilmeye kızlar, erkeklere göre daha çok inanma eğilimi göstermişlerdir.”¹⁴

Türkiye’de yapılan bazı araştırmada kadınların batıl inançlara daha eğilimli olduğuna işaret eden sonuçlara ulaşılmıştır.¹⁵

Araştırmalar kadınların erkeklere, yaşlıların gençlere göre bâtıl inançlara daha eğilimli olduklarını göstermiştir. Eğitim ve zekâ ile bâtila inanma arasında ise olumsuz bir ilişki söz konusudur. Zekâ ve eğitim seviyesi arttıkça bâtıl inancı azalmaktadır. Bu nedenle “eğitimli ve zeki insanlar bâtıl inançlara diğer insanlara göre daha az eğilimlidir” denilebilir. Bununla birlikte, “eğitimli ve zeki insanlar hiçbir şekilde bâtıl inançlara yönelmezler” denilemez.

Bâtıl inançlardan uzaklaşacağı düşünülen Modern Batı toplumunda, bâtıl davranışların oldukça yaygın olduğunu söylemek için birçok nedenimiz bulunmaktadır. Mesela Amerika’da 1990 yılında yapılan Gallup (kamuoyu) araştırmasına göre Amerikalıların %14’ü kara kedi görmenin; %12’si merdiven altından geçmenin; %5’i ayna kırmanın uğursuzluk getireceğine inanmaktadır.⁷⁸ İtalya’da 2007 yılında “The Italian Association for the Protection of Animals and the Environment” isimli hayvan hakları derneği, ülkede her yıl 60.000 dolayında kara kedinin uğursuzluk getirdiği inancıyla öldürüldüğünü iddia etmiştir.

Başta Amerika olmak üzere bugün tüm Hristiyan dünyasında uğursuzlukla özdeşleştirilen en yaygın bâtıl inanış 13 rakamına ilişkindir. Bu inanç Hz. İsa ile havarileri arasında yaşanan tarihsel bir vakıya dayanmaktadır. Hz. İsa Roma askerleri tarafından takibata uğradığı sıralarda 12 havarisiyle birlikteydi. Toplam 13 kişidirler. Havarilerden birisi (Yehuda İškoryat) Romalılarla anlaşarak Hz. İsa’yı ele verir. Böylece 13. kişi ihanet eden kişi olmuştur. 13 rakamının uğursuzluğuyla ilgili inanç bu olaya dayanmaktadır.

Mesela yine 1990 tarihli Gallup araştırmasına göre **Amerikalıların %9’u ayın 13’ünün Cuma gününe rastlamasını bir uğursuzluk işareti olarak görmektedir.** Çünkü İncil’e göre Hz. İsa Cuma günü ölmüştür. **13 rakamının uğursuzluğuyla ilgili inanışlara günlük hayatın her bölümünde rastlamak mümkündür.** Örneğin bazı hostesler 13 numaralı koltukta oturan yolcuyla ilgilenmek istemezler. Bazı yolcular 13 numaralı koltuğa düştükleri zaman koltuklarını

¹² Ali Kuşat, Türk Toplumunda Nazar ve Psikolojik Bir Yaklaşım, Laçın Yay., Kayseri 2004, s. 49.

¹³ Ali Köse, Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz, 54-55 (Zeynep Kök, Karaisali (Merkez) Halk Kültürü Araştırması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2006, ss. 50-51.)

¹⁴ Shermer, Michael, “Why Smart People Believe Weird Things”, 288-289, Skeptic, 10 (2), 2003.

¹⁵ Emin Köktaş, Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği, İşaret Yay., İstanbul 1993, s. 105; Mustafa Arslan, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Değerler Eğitimi Dergisi, 2 (6), 2004, s. 26.

değiştirmek isterler.¹⁶ Yine Amerika’da bazı çok katlı binalarda 13. kat bulunmamaktadır. 13 rakamının uğursuzluğu Batı dünyasında o kadar yaygın bir fenomen haline gelmiştir ki, 13’ten korkma hastalığı (Triskaidekafobi) adıyla psikoloji literatüründe bile yer almıştır. Benzeri bir sayı takıntısı, 4 rakamından korkma rahatsızlığı (Tetrafobi) şeklinde Çin, Japonya ve Kore gibi Uzakdoğu ülkelerinde görülen bâtil inançtır. Bu inancın nedeni ise ölüm ve 4 sözcüklerinin telaffuzlarının aynı olmasıdır.

Amerika’da yapılan diğer Gallup araştırmalarına göre ise, bâtil ve olağanüstü olaylara inançlar halen devam etmektedir. Bu araştırmalara göre 1990-2000 yılları arasında hayalet gördüğünü söyleyenlerin, görülmeyen şeyleri gördüğünü veya bildiğini iddia edenlerin sayısında belirgin bir artış söz konusu olmuştur. İngiltere’de yapılan bir araştırmada ise araştırmaya katılanların %22’si uğurlu sayılara; %18’i büyüye; %75’i ise tahtaya vurmanın şans getirdiğine inandığını belirtmiştir.¹⁷

Türkiye’de de günlük yaşamın sıkıntılarını gidermede psikolojik işlevlere sahip olan yatır ve türbelerde çeşitli bâtil davranışlara rastlamak mümkündür. Ölülerden medet ummak, mum yakmak, çaput bağlamak, bezden bebek yapıp türbeye bırakmak, ip germek, makara sarmak, türbedeki çimlere şeker bırakmak vb. bunlardan sadece birkaçıdır.¹⁸

HURAFE ALANLARI VE ÖRNEKLERİ

2000 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından il müftülükleri aracılığıyla Türkiye’de yaygın olan hurafelerin tespitine yönelik bir çalışma yapılmıştır:

AİLE KONUSUNDAKİ HURAFELER

“Türkiye’de üretilen hurafeler içerisinde aile konusu birinci sırada yer almaktadır.

Aile konusunda en yaygın hurafeler çocuklarla ilgilidir. Sünnet olan çocuğun acısının azalacağına inanılarak sünnet olma anında, annesi ve diğer hanımlar tarafından oklava çevirmek, yeni doğan çocuğun dindar olması için göbeği kesilerek cami avlusuna bırakmak, konuşamayan çocukların konuşabilmesi için cuma namazından sonra müezzin tarafından cami anahtarını çocuğun ağzına sokup çıkarmak, yürüyemeyen çocukların ayaklarına ip bağlayarak cuma namazından ilk çıkan kişiye ipi kestirmek, kırkı çıkmamış bir bebeğin tırnakları kesilirse o çocuğun hırsız olacağına inanmak, küçük çocukların üzerinden aranıldığında boylarının kısa olacağına inanmak, çocuğu olmayanlara çocukları olması için deve dili veya etini yedirmek, çocuk doğan eve kırk gün süre ile et alınmaması gerektiğine inanmak, yeni doğan çocuğun kırkı çıkmadan evden çıkarılmaması gerektiğine inanmak, boyu ölçülen çocuğun cüce kalacağına inanmak.

GELİNLE İLGİLİ HURAFELER: Yeni gelinin kucağına erkek çocuk verilince çocuğunun erkek olacağına inanmak, loğusa kadının herhangi bir şeyden zarar görmemesi inancıyla, bulunduğu yere süpürge, soğan, sarımsak asmak, yastığının altına iğne, bıçak gibi şeyler koymak; loğusa kadını ve çocuğunu kırkı çıkmadan dışarı çıkarıldığı takdirde, üzerine al ve ağırlık bineceğine inanmak, kırkı çıkana kadar yalnız bırakmamak; loğusa iki kadının çocukları hasta olur inancıyla birbirlerinin evlerine gitmemeleri gerektiğine inanmak, hamile kadınların saçlarını kesmemeleri gerektiğine inanmak en yaygın olanlarındandır.

Gelin evden çıkarken veya kocasının evine girerken ya da gelin arabası arkasından bir cam malzeme kırmak; nikâh kıyılırken bıçak, kemer ve düğmeleri açık tutmak ve elleri kenetlememek; nikâh esnasında gelin ve damadın birbirlerinin ayağına basması

¹⁶ Jahoda, Gustav, The Psychology of Superstition, Penguin Books, Victoria 1970.

¹⁷ Stephen Hunt, Alternative Religions, Aldershot (İngiltere): Ashgate 2003, s. 170.

¹⁸ Ali Köse, Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz, 62,65-68.

hâlinde, önce basanın sözünün geçeceğine inanmak; gelinin ağzına bal çalınmasının, kapı eşiğine çivi çakılmasının, yağ sürülmesinin, gelinin kaynanasının ayakları arasından geçmesinin kaynana-gelin ilişkilerini düzelterek inanmak; gelin gelince, gelin ve damadın üzerine para, üzüm, şeker ve leblebi gibi şeyler atıp, kapıda küp kırmak; evlenmeyen genç kızların kısmetinin açılması için müezzine minareden para attırmak, mendil veya eşarp sallatmak.

UĞUR - UĞURSUZLUKLA İLGİLİ HURAFELER

Bir şeylerin uğur/uğursuzluğuna inanmakla ilgili hurafeler de oldukça yaygındır. Bu türün içerisinde; aylar, geceler, hayvanlar, sayılar ve tırnak kesmekle ilgili hurafeler yer almaktadır.

HAYVANLAR

Baykuş ötmesi, kara kedinin insanın önünden geçmesi, horozun vakitsiz ötmesi, insanların ve araçların önünden tavşanın geçmesi uğursuz kabul edilmiş, karganın ötüşü ise o bölgeye gelecek bir belânın işareti olduğuna yorulmuştur.

GÜNLER VE GECELER

İki bayram arasında nikâh ve düğün yapmak, duaların kabulü için mübarek gecelerde ziyaretgâhlarda mum yakmak, gece vakti tırnak kesmek, cuma ve arefe günlerinde çamaşır yıkamak, dikiş dikmek ve temizlik yapmak; akşam sakız çiğnemeyi ölü eti çiğnemek gibi kabul etmek, gece aynaya bakmak; salı ve çarşamba günleri yola çıkmak, gece ev süpürmenin fakirlik getireceğine inanmak; salı günü temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, dikiş dikmek ve nikâh kıymak, gece dışarıya sıcak su dökmek uğursuzluk getirecek şeyler olarak kabul edilmiştir.

DİĞER UĞURLU / UĞURSUZ SAYILAN ŞEYLER

Bunlar, elden ele sabun, makas, bıçak iğne ve soğan vermenin uğursuzluğuna inanmak; kişinin üzerinde dikiş veya düğme dikilmesi hâlinde, ağza çöp alınmasının gerektiğine, aksi takdirde aklının da dikileceğine inanmak; sol gözün seğirmesini kötüye yormak; kapı eşiğinde oturan kimsenin iftiraya uğrayacağına, borcu artacağına ve fakir olacağına inanmak; sağ elinin içi kaşındığında para geleceğine, sol elinin içi kaşındığında da para çıkacağına, ayak altı kaşındığında da yola çıkılacağına inanmak; sağ gözün seğirmesini hayra yormak, ezan okunurken köpeklerin ulumasını kötüye yormak, ceviz diken kimsenin ömrünün kısa olacağına inanmak; cam ve porselen gibi eşyanın aniden düşüp kırılmasını, bir belânın defedileceği- ne işaret saymak; merdiven altından geçmeyi uğursuz saymak; şiddetli dolu ve yağmur yağdığı zaman, yağmur ve dolunun durması için dışarıya bir demir parçası atmak; sağ kulağın çınlamasının hayırlı biri tarafından anıldığına, sol kulağın çınlamasının ise hayırsız bir tarafından anıldığına inanmak şeklinde özetlenebilir.

CENAZE İLE İLGİLİ HURAFELER

Cenazenin yedinci, kırkinci, elli ikinci gecesini ile ölüm yıl dönümünde hatim ve mevlit okumak, okutmanın gerekliliğine inanmak, defin esnasında kürek yere konulmadan alınırsa, alanın öleceğine inanmak, cenaze olduğunda dolu olan su kapları boşaltılarak, cenaze kaldırıldıktan sonra onları tekrar doldurmak, ölen kişinin ruhu gelir diye cenaze evini sürekli ışıklandırmak, cenazeyi götürürken alkışla uğurlamak, arkasından yüksek sesle zikir yapmak, slogan atmak ve üzerine çiçek serpmek, cenaze için üçüncü gününde helva ve yemek yapıp dağıtmak, kefen arasına dua, ayet, vasiyetname, iman kâğıdı yazıp koymak, cenaze sahiplerinin bir hafta ya da bir ay süreyle saç sakal tıraşı olmamaları gerektiğine inanmak, ölen kimse için

arefe günü kurban kesmek, ıskat ve devir yapılmadan cenazeyi kaldırmamak, cenazelerde mutlaka salâ vermek ve ölenin adını minare hoparlöründen ilân edilmesi gerektiğine inanmak, ölen kimsenin içmesi için mezarın üzerine su testisi koymak, baykuş ötmesi hâlinde orada cenaze olacağına inanmak, mezarlıkta helva, para, şeker dağıtmak, cenaze evinde birinci gün yemek pişirip yedirmek, cenaze mezara konulduktan sonra veya mezar kazılırken kemik çıkması hâlinde içine bozuk para koymak, cenaze evinde pişen yemeklere "Azrail kılıcını batırmış" olduğu inancıyla orada yemek pişirmemek ve pişirilen yemeklerin dökülmesi gerektiğine inanmak, gökten yıldız kaydığında bir kişinin öleceğine inanmak, mezarı veya mezarlığı el işaretleriyle göstermenin kötü sonuç getireceği, eğer gösterilmiş ise o parmağın ısırılması gerektiğine inanmak.

ŞİFA İLE İLGİLİ HURAFELER

Hastanın başı üzerinde tuz gezdirmek, köz söndürmek, kurşun döktürmek ve kurşunun aldığı şekle göre hüküm vermek, türbelerden getirilen topraktan hastalara yedirmek veya suya karıştırılarak içirmek, başı ağrıyan kimsenin evinden getirdiği süpürgeyle camiyi süpürmesi hâlinde baş ağrısının geçeceğine inanmak.

TÜRBE - YATIR İLE İLGİLİ HURAFELER

Dileğin kabulü için ağaçlara bez-çaput bağlamak, türbelere adakta bulunmak, türbe ziyaretlerinden şifa beklemek, dilek taşlarına taş yapıştırmak ve taşların yapışması hâlinde dileklerinin yerine geleceğine, yapışmaması hâlinde dileklerinin yerine gelmeyeceğine inanmak, türbelerde kurban veya horoz adayıp kesmek, türbe çevresinde bulunan mermerlere madenî para yapıştırmaya çalışmak, yapıştığı takdirde dileğinin yerine geleceğine inanmak; bereket için türbelere para atmak, çocuğu olmayanları şeyhe ve türbeye götürmek ve muska yazdırmak en yaygın olan hurafelerdir.

HIDRELLEZ İLE İLGİLİ HURAFELER

Hidrellez günü sahile gidilerek kuma veya toprağa ev, araba veya kadın resimleri çizilerek böylece çizilen bu resimler sayesinde ileride onlara sahip olunacağına inanmak, hidrellez günü kadınların iş yapmasını kötüye yorumlamak, hidrellez günü yeşil ot koparmanın uğrusuzluk getireceğine, bundan dolayı tarlada çalışmanın uygun olmayacağına inanmak.

BAHT AÇILMASIYLA İLE İLGİLİ HURAFELER

Cuma namazından ilk çıkan kimsenin, asma kilidi anahtarla açması hâlinde, kız ve erkeklerin kismetlerinin açılmasına vesile olacağına inanmak, cuma salâsı okunurken bekâr kızların bahtları açılması için kilit açtırmak, bahtın açılması için ezan okuyana mendil veya eşarp sallatmak.

NAMAZLA İLE İLGİLİ HURAFELER

Camiye girerken cami duvarını öpmek, açık kalan seccadenin üzerinde şeytanın namaz kılacığına inanmak.

NAZARLA İLE İLGİLİ HURAFELER

Bunlar; nazar değmemesi için hayvan başı-boynuzu, kaplumbağa kabuğu, karaçalı diken, at nalı, çocuk ayakkabısı, sarımsak, üzerlik ve nazar boncuğu takmak, nazara karşı nazar boncuğu

takmak, kurşun döktürmek, bağ ve bahçelere kuru hayvan kafası takmanın ziraatı nazardan koruyacağına inanmak, iğde ağacının nazara karşı koruyucu olduğuna inanmak, ağaçları ve seraları nazardan korumak için görünür bir tarafına zakkum dalı veya hayvan kemiği takmak, gök renginde gözü olanlarla göz göze gelindiğinde nazar degeceğine inanmak şeklinde özetlenebilir.

ADAK-KURBANLA İLE İLGİLİ HURAFELER

Tekke ve türbelerde kurban kesmek, tekke ve türbelerden şifa beklemek, medet ummak, orada yatmak, mum yakmak, helva dağıtmak, el yüz sürmek, bez bağlamak, dilekte bulunmak ve etrafında dönmek; araba alındığında, çocuk doğduğunda kesilen kurbanın kanını arabanın bir yerine veya çocuğun alnına sürmek gibi hurafeler, adak ve kurban ile ilgili hurafeler olarak dikkati çekmektedir.

MİSAFİRLE İLE İLGİLİ HURAFELER

Misafirin, askere gidenin veya yola çıkanın arkasından su dökmek de hurafeler arasında yer almaktadır.

SİHİR - BÜYÜ - FAL - MUSKA İLE İLGİLİ HURAFELER

Sevgi, nefret, hastalık ve benzeri ihtiyaçlar için falcılara, büyücülere gitmek ve yıldıznameye baktırmak, kahve falına bakmak, çalınan veya kaybolan malın bulunması için üfürükçülere veya kâhinlerin kehanetlerine başvurmak, kaybolan bir hayvan için kurt ağzı bağlatmak gibi hurafeler bu konuyu örneklemektedir.

AY VE GÜNEŞ TUTULMASI İLE İLGİLİ HURAFELER

Ay ve güneş tutulmasında silah atmak, teneke çalmak, ay ve güneş tutulmasını kötüye yorumlamak yaygın bir hurafedir.”¹⁹

BÂTİL: TANIM

Bâtıl; hakikatin karşıtı, temelsiz, geçersiz, boş ve saçmasapan iddialardır. Bâtılın, ahlaki ve hukuki bir karşılığı yoktur. Bâtıl, hukuken geçersiz, ahlaken çürük argümanlardır. Esasında safsata, felsefik açıdan batıl olana bir örnektir.

TDV İslam Ansiklopedisi bâtıl kavramını şöyle tanımlamıştır: “Gerçeğe uymayan inanç, hüküm ve düşünceleri ifade eden terim, hakkın karşıtı.

“Boşa gitmek, temelsiz ve devamsız olmak” anlamındaki butlân kökünden türeyen bâtıl, türevleriyle birlikte Kur’ân-ı Kerîm’de otuz altı defa geçmektedir. Söz konusu yerlerde “yalan” (el-Mü’min 40/78; Fussilet 41/42), “boşa çıkan amel” (el-Bakara 2/264), “çirkin, faydasız ve gayesiz iş” (Âl-i İmrân 3/191), “Allah’ın dışında ilâh diye tapınılan put” (Lokmân 31/20), “hakkı örten perde” (Âl-i İmrân 3/71), “hakkın zıddı” (eş-Şuarâ 42/24), “gerçek bilgiye dayanmayan delil” (el-Mü’min 40/5) gibi birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır.

İlgili âyetlerde sellerin veya ateşte eritilen nesnelerin üzerindeki köpüğe benzetilen (er-Ra’d 13/17) bâtılın hak karşısında varlığını sürdüremeyeceği ve kısa zamanda yok olup gideceği bildirilmiş (el-İsrâ 17/81), Ehl-i kitabın bile bile hakkı bâtıla karıştırıp gerçeği gizlediği açıklanmış ve onlar böyle davranmamaları için uyarılmışlardır (Âl-i İmrân 3/71; el-Bakara

¹⁹ Kiyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler, 29-42.

2/42). Yine bu âyetlerde Kur'an'a bâtilin hiçbir şekilde yaklaşılamayacağı, Allah'ın ona karışacak bâtili yok edip hakkı devam ettireceği belirtilmiş (Fussilet 41/42; eş-Şuarâ 42/24), meşruiyet sınırları dışına çıkarak birbirlerine ait malları bâtil yollarla yememeleri için insanlar uyarılmış (en-Nisâ 4/29), göklerin, yerin ve aralarındaki varlıkların bâtil olarak (boşu boşuna) yaratılmadığına işaret edilmiştir (Sâd 38/27).

İlgili âyetlerde ayrıca bâtilin (ilâh diye tapınılan varlıklar) hiçbir şeyi ilk defa yaratamayacağı gibi yok oluşundan sonra da onu tekrar diriltmeyeceğine dikkat çekilmiş (Sebe' 34/49), kendilerine gökten ve yerden rızık veren Allah'ı bırakıp da bu nevi işlerin hiçbirine gücü yetmeyen putlara tapan bâtil inanç sahipleri kınanmış (en-Nahl 16/72-73) ve neticede bunların hüsranda kalacakları haber verilmiştir (el-Ankebût 29/25).²⁰

BÂTIL İNANÇLAR NASIL OLUŞUR?

Din Psikolojisi uzmanı Prof. Ali Köse, "Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz" adlı makalesinde batıl inançların ortaya çıkma nedenleri arasında şunları göstermiştir:

"İnsanoğlu zaman zaman irrasyonel davranma eğilimindedir. Olayları değerlendirirken gerek ön yargı gerekse bilgi eksikliği nedeniyle hatalı mantıksal çıkarsamalarda bulunur. İnsanın bu özelliği bâtil inanç ve davranışlara katkıda bulunur."²¹

'Birey, çevresindeki uyarıcılarla etkileşim içerisinde. Bu etkileşim sürecinde olaylar arasında bağlantılar kurar. Bu bağlantılar bazen gerçeği yansıtırken **bazen de yanlış yorumlamalar ortaya çıkabilir. İşte hemen hemen tüm bâtil inançların temelinde böyle bir yanılgı vardır.** Kısacası, bâtil inançlar çoğu zaman yanlış bir sebep-sonuç ilişkisine dayanmaktadır.'²²

Bir kimsenin saçını ve elbiselerini kullanarak ona zarar vermeye çalışmak ya da bir zamanlar Almanya'da bir kişinin ayak izine tırnak sürülmesi halinde bu kimsenin topal olacağına inanılması gibi.

Bazı bâtil inançlar da koşullanma yoluyla öğrenilir.²³ Ayıcıklı silgisiyle sınava giren bir öğrenci eğer sınavı kazanmışsa diğer sınavlarda da aynı silginin kendisine uğur getireceğine inanabilir; ya da kazandığı bir sınavdaki olaylar silsilesinin bir sonraki sınavda da olup olmadığını izleyebilir. Örneğin "bir önceki sınavda ön sırada oturmuştum, öğretmen sınıfa girdiğinde merhaba demişti..." şeklinde düşünebilir. Bazı kalıp yargılar da sebep-sonuç ilişkisinin yanlış değerlendirilmesine neden olabilir.

Bilişsel çelişki kuramına göre, **bâtil davranışı gerçekleştiren kişi bu davranışının (nazar boncuğu takmak, tahtaya vurmak vb) akla uygun olmadığını anladığında, bilişsel bir çelişki yaşar. Ancak davranışını değiştirmek zor olduğundan, tutumunu değiştirir ve zamanla nazar boncuğunun ya da tahtaya vurmanın faydalı olduğu yönünde bir düşünce geliştirir. Bir başka ifadeyle, eğer bâtil davranış süreklilik kazanmışsa sonuçta mutlaka inanca dönüşür.**

Antropolog L. Levy-Bruhl'a göre **bâtil inançlar, toplumun ortak inançlarının değişim geçirmiş halleridir. Bunlar telkin, taklit ve tavsiye yoluyla nesilden nesile geçerler. Çoğu bâtil inanç çocukluk çağında öğrenilir ve pek fazla eleştirilmeden hayat boyu sürdürülür.**²⁴

²⁰ TDV İslam Ansiklopedisi, Bâtil Maddesi.

²¹ Vyse, Stuart A., *Believing in Magic: The Psychology of Superstition*, Oxford University Press, New York 1997.s. 95.

²² İnci Ayhan - Ferhat Yazar, "Bâtil İnançların Psikolojisi", *Pivokka*, 4 (17), 2005, s. 16-18

²³ Skinner, B. F., "Superstition in the Pigeon", *Journal of Experimental Psychology*, 38, 1948, 75-129.

²⁴ Saenko, I. V. "The Superstitions of Today's College Students", *Russian Education and Society*, 47 (12), 2005.

Farklı şekillerde oluşan bâtil inançlar zaman içerisinde yerini farklı bâtil inançlara bırakır ya da zamanla unutulmuş bâtil inançlar belli bir süre sonra tekrar ortaya çıkabilir. Bâtil inançların sürekliliğini sağlayan en büyük etken, bireye sağladığına inanılan faydadır. Kişi, bâtil inanç ve davranışların kendisine faydalı olduğunu düşündüğü sürece, akla aykırı olduğunu bilse bile, bunları yapmaya devam eder. Dolayısıyla, insanlarda geleceği bilme arzusu, güvende olma isteği, çaresizlik ve korku olduğu müddetçe bâtil inançlar var olmaya devam edecektir.”

“Kişi bâtil davranışı gerçekleştirmekle daha sonra yaşayacağı bir başarısızlığa mazeret bulduğunu ve üzerine düşen sorumluluğu yapmış olduğunu düşünerek üzerindeki yükü hafiflettiğini hisseder. Örneğin üniversite sınavına girecek olan bir öğrenci türbeye gidip kazanmak istediği okulun ismini türbenin duvarına yazarak veya sınava uğurlu saydığı bir kalemle girerek üzerine düşen görevi yerine getirdiğini düşünebilir. Böylece bu öğrenci sınavı kazanamaması halinde, elinden gelen her şeyi yaptığını hissederek kendini suçlama psikolojisinden sıyrılmış olur.

Bâtil inançların kökeninde bilgi eksikliği, şartlanma, korku, çaresizlik ve geleceği bilme arzusu gibi nedenler olabilir. Ancak bâtil davranışların alışkanlık halini almasındaki en temel neden, bunların bireye fayda sağladığına inanılmasıdır. İnsanlar bâtil davranışlara genelde zor zamanlarda ve çaresizlik anlarında başvururlar. Normal zamanlarda ise bâtil inançlar sadece inanç düzeyinde kalırlar. Dolayısıyla, bâtil davranışların bir faydaya, bir fonksiyona yönelik olarak gerçekleştirildiğini sonucuna ulaşabiliriz.”

“Boş inanç” da denilen bâtil inançlar genelde hayal gücümüzün korku ve özlemler eşliğinde ürettiği kabullerdir. Bu tür inançlar, farklı yoğunlukta da olsa, tüm sosyo-kültürel kesimlerde görülebilmektedir.

Bâtil inanç ve davranışların genel olarak hedefi, başarıyı yakalamaktan çok başarısızlıklardan ve kötü şeylerden kaçınmaktır. Bu tür inanç ve davranışlar genelde bireye, kendi davranışlarını planlama, değiştirme ve kontrol etme; kötü şans, başarısızlık gibi olayları anlamlandırma; kaygı ve kötümserlik gibi olumsuz duygulara karşı korunma hissi sağlar.”²⁵

HURAFENİN KAYNAKLARI VE NEDENLERİ

Hurafenin kaynakları, vahye aykırı düşen ilkel dinlerdir. Hurafenin temelleri, eski Mısır’da, eski Yunan’da, Mezopotamya’da, eski İran’da ve Hint’te görülür.

TDV İslam Ansiklopedisi’nde hurafelerin oluşumu şu nedenlere bağlanmıştır:

“Din dışı alanları da kapsamakla birlikte dinî konularda daha yaygın olan hurafe hemen hemen bütün dinlerde mevcuttur. **Hurafelerin, genellikle otantik dinî metinlerin zamanla yok olması ve geçmiş kavimlere ait bâtil inançların yeni dine taşınması yoluyla oluştuğu kabul edilir. İslâm’ın ana kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’in bizzat Hz. Peygamber tarafından yazılı bir metin haline getirilmesine, ayrıca müslümanlarca ezberlenmesine rağmen bu dine de çeşitli hurafelerin sokulduğu görülmektedir.** Bunların kaynağını ve ortaya çıkış sebeplerini şu noktalarda toplamak mümkündür:

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan ‘21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler’ adlı kitapta, hurafenin kaynakları olarak şunlar gösterilmiştir:

“Önceki dinler ve kültürler, cehalet, eşyanın tabiatının ve bazı tabiat olaylarının mahiyetinin bilinmemesi, mevzu (uydurma) hadisler, psikolojik sebepler, batıl inanç ve

²⁵ Ali Köse, Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz, 52-53, 60, 67-68.

hurafeleri konu edinen yayınlar, cin, peri ve dev inancı, taassup ve taklit, kadınlar hakkındaki yanlış anlayış ve uygulamalar, maneviyat zayıflığı ve kolaycılık”²⁶

1 –ÖNCEKİ DİNLERE VE KÜLTÜRLERE AİT BAZI UNSURLARIN İSLÂM'A TAŞINMASI

İslâm dini, ortaya çıktığı andan itibaren çok hızlı bir gelişme göstererek kısa denilecek bir süreçte üç kıtaya hâkim olmuş, pek çok alanda farklı din ve kültürle karşılaşmıştır. **Gittiği yerlere kendi inanç ve kültürünü götüren Müslümanlar, aynı coğrafi ve sosyal ortamı paylaşan diğer din ve kültür mensuplarından da etkilenmiştir.**

İslâm'ı kabul eden çeşitli din mensuplarının eski dinlerine ait bazı telakkileri korumaya devam ettikleri ve bunları diğer müslümanlara da aktardıkları bilinmektedir. **Câhiliye devri Arapları uğura, uğursuzluğa ve cinlerle ilgili çeşitli hurafelere de inanıyorlardı. Cinlerin kertenkele, kirpi, deve kuşu, tarla faresi, tavşan gibi hayvanların şekline bürünerek insanlara görüldüğüne inanılması, karga vb. kuşların uğursuz addedilmesi, göz değmesinin insanlar üzerinde etkili olması bu dönemdeki inançlar arasında zikredilir. Eski İran ve Hint dinlerine mensup gruplarla Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra İslâm dünyasında yeni hurafeler oluşmaya başlamıştır. Önceden Şamanizm, Budizm, Maniheizm ve Zerdüştilik gibi dinlere bağlı olan din adamları, Câhiliye devri Arap kültürüne ait hurafelerin cahil halk tabakası arasında yayılmış olmasından da faydalanarak daha çok eski şaman afsunlarına âyetler, Kâbe, Levh-i mahfûz, arş, kürsî gibi İslâmî motifleri karıştırmak suretiyle mesleklerini yeni dinlerinde de devam ettirmişlerdir. Şamanizm'den intikal eden su kültü, Yahudilik'ten geçen tılsımlar, Hristiyanlık'tan kalan türbeleri kutsallaştırma hurafeleri bu konudaki bazı örnekleri teşkil eder.**²⁷

Farklı din ve kültürlerden Müslüman olanlar da doğal olarak eski inanç ve kültürlerini tamamen yok edememiş /etmemiş, İslâm inanç yapısıyla çatışmayan eski dinlerine ait gelenek, görenek ve törenlerini yaşatmaya devam etmişlerdir. Bu kişilerin eski bilgi ve tecrübeleri, İslâm'ı anlama ve yorumlamalarında da etkili olmuştur. Eski geleneklerine ait bu kabuller, zamanla İslâm'ın vazgeçilmez unsuru hâline gelmiş, adeta kökleşmiştir. Ayrıca kaynaklarda İsrailiyyat olarak yer alan, İslâm'a zarar vermek amacıyla İslâm düşmanları tarafından İslâm'ın içine sokulan ve sonraki süreçte İslâm'danmış gibi kabul edilen unsurlar da olmuştur.

Anadolu'da yaşayan hurafelerin kaynaklarını anlamak için Türk tarihine özellikle bakmak gerekecektir. Çünkü Türkler, tarih boyunca çok yer değiştiren ve bu yüzden de pek çok din ve kültürle karşılaşan bir millet olmuştur. **Türkler, İslâm dinine girmeden önce, Şamanizm, Zerdüştlük, Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık ve Musevîlik gibi dinleri kabul edip bunların kültür çevrelerine dâhil olmuş veya uzun yıllar bunlarla iç içe yaşamışlardır. Bu değişimler, aynı zaman ve mekânda, bütün Türk topluluklarını kapsayacak bir biçimde vuku bulmamış, farklı zaman ve zeminlerde meydana gelmiştir. Dolayısıyla her din ve kültür değişikliği sırasında, eskinin izleri ve kalıntıları bir sonrakinin içinde, onun kalıplarına uyarak belli ölçüde yaşamaya devam etmiştir.**

Eski din ve kültürlerden gelen hurafelere örnek olarak şunlar sayılabilir:

- **Keldanîler zamanında çok etkili olan yıldızların vaziyet ve hareketlerinden hükümler çıkarma âdeti, üzerinden uzun tarihî süreç geçmesine rağmen halen varlığını sürdürmektedir.**
- **Eski Araplarda da kahinler yerine Arrâflar (falcılar) bulunurdu.**
- **Fenikelilerden türbelerde kandil yakmak âdeti intikal etmiştir. Çünkü Fenikeliler**

²⁶ Kiyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler, İçindekiler

²⁷ TDV İslam Ansiklopedisi, Hurafe Maddesi.

Sur şehrinin hamisi ve ilâhı kabul ettikleri Melkâres'in heykeli önünde sürekli kandil yakarlardı.

- Mısır, Bâbil ve Asurlulardan "sihir (büyücülük) ve reml, bakla dökmek, fala bakmak..." gibi hurafeler geçmiştir.

- Süryaniler, güvercinlere kutsal hayvan nazarıyla bakarlardı. Bu inanç aynen Müslüman- lara da geçmiştir.

- İran efsanelerinden Mahud "Kaf Dağı" hurafesi geçmiştir. Eski İranlılar "Kaf" isminde kutsal bir dağ ile onun üzerinde "Anka" adında bir kuşun varlığına inanırlardı. Bu kuşa ait efsaneler Osmanlı edebiyatına da girmiştir.

- Öteden beriden mana çıkarmak, bazı nesnelerde uğur ve uğursuzluk olduğuna inanma âdeti de Romalılarla putperest Arapların miraslarındandır. Romalılar kuşların uçuşundan, ötüşünden birtakım hükümler çıkarırlardı. Bu âdet aynen Araplarda da görülmektedir. Baykuş, Romalılar tarafından uğursuz kabul olunurdu. Bir Romalı, baykuşun ötmesini bir felâket başlangıcı olarak telâkki ederdi.

- Câhiliye devri Arapları, uğur, uğursuzluğa ve cinlerle ilgili çeşitli hurafelere inanıyorlardı. Cinlerin çeşitli hayvanların şekline bürünerek insanlara görünmesine inanmak, kuşların uğursuz addedilmesi bunlardan bazılarıdır.

- Hristiyanlıktan kalan türbeleri kutsallaştırma, Şamanizm'den kalan su kültü, Yahudilikten kalan tılsım bunlardan birkaç örnektir.

2 - CEHALET

İslâm'ı ana kaynaklarından öğrenip halkı aydınlatacak yeterli sayıda âlimin yetişmemesiyle orantılı olarak müslüman halk arasında yaygınlaşmıştır. İslâm, insanları, düşünmek suretiyle inançlarını temellendirmeye ve akıl yürütme güçlerini kullanmaya davet ediyordu. İslâm'ın bu temel ilkesi, "De ki: İşte benim yolum: Ben şuurlu bir şekilde Allah'a çağırıyorum, bana uyanlar da" (*Yûsuf 12/108*) meâlindeki âyetle ortaya konmuştur. Ancak İslâmî konulara yeterince ilgi göstermeyen okumuş kesimle dinî bilgileri ve kültür seviyeleri düşük olan halk tabakasının soyut özellikler taşıyan dinî konuları doğru olarak anlayıp kavraması kolay değildir. Hurafeleri bertaraf edebilmek için tatmin edici bir din öğretimi ve eğitimine ihtiyaç vardır. Ayrıca vâizlerle sohbet ehlinin de bizzat kendilerinin hurafelerden arınmış sağlam dinî bilgilere sahip olması gerekir. Nitekim Resûlullah'ın ve ashabın Kur'an çizgisinde seyreden İslâm anlayışına bağlı âlimler, özellikle bazı vâizlerin ve tasavvuf ehlinin yaydığı bid'at ve hurafeler konusunda ciddi uyarılarda bulunmuşlardır.

İslâm'ın temel esasları bellidir. Buna rağmen zaman zaman İslâm'ın temel esaslarına aykırı birtakım davranışların dinî bir esas olarak algılanıp ibadet gibi yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Tespit edilen hurafeler incelendiğinde İslâm'ın tevhid, ibadet gibi temel anlayışları konusunda ciddi bilgi eksikliklerinin varlığı görülmektedir. Özellikle türbelere çaput bağlama, sihir ve büyüden medet umma, gizli güçleri olduğuna inanılan şahıs ve mekânların varlığını kabul gibi anlayışlarda bu durum kendini göstermektedir.

Kabir ve türbe ziyaretlerine, onlardan yardım dilenmek, onlardan bir şeyler beklemek, çaput bağlayarak isteklerde bulunmak, dualarının kabulü için yardım ummak gibi anlamların yüklenmesi, İslâm'ın tevhid ve ibadet anlayışına uymayan bir durumdur. Çünkü İslâm inancına göre sadece Yüce Allah'tan yardım dilenir, O'na boyun eğilir ve O'na ibadet edilir. O'na ulaşmak veya O'na yaklaşmak için araya aracı ve şefaatçi konulamaz.

Işıklı ortamların az olduğu zamanda kesilen tırnağın kaybolması ve çocuklar tarafından yutulması, yiyecek-içecek gibi şeylere karışmasının önlenmesi gibi anlamlı gerekçelerle akşamları tırnak kesmenin iyi karşılanmaması, yerini tamamen dinî içerikli

etmenlere bırakmış ve gece tırnak kesenin başına kötü şeyler geleceği, günah olduğu ifade edilmeye başlanmıştır.

3 - EŞYANIN TABİATININ VE BAZI TABİAT OLAYLARININ MAHİYETİNİN BİLİNMEMESİ

İnsan bir sıkıntıya düştüğünde, ya da bir dertle muzdarip olduğunda, bundan kurtulmak için her çareye başvurur. Hatta 18nce olur inancıyla icra ettiği şeyler, eski pagan, ilkel inanç ve kültürlerden arta kalan tortular bile olsa... Bu özellik de, insanların çeşitli hurafeleri benimsemesine sebep olur. Nitekim **zor durumda kalınca birtakım çareler arayışı, bazı hurafelerin benimsenmesine sebep olur. Nazar değmesinden korkarak nazar boncuğu takmak, muska taşımak, bazı sayıları uğursuz saymak bu tür örneklerdendir.**

Tabiat olaylarının nedenleri veya eşyaların tabiatındaki özellikler bilinmediği için tabiat olayları veya eşyaya insanlar tarafından farklı anlamlar yüklenilmiş ve bazı tepkiler geliştirilmiştir. Hayvanların çıkardığı seslerin olumsuzluklara işaret etmesi, ay ve güneş tutulmasının kötülüklere ve gazaba yorumlanması ve bir an önce bu durumun değişmesi için silahla atış yapılması, tenekelere vurularak gürültü çıkarılması bu neviden kabullerdir.

4 - MEVZU (UYDURMA) HADİSLER

Hadis literatüründe mevzû (uydurma) denilen hadislerin bir kısmı, Müslümanları dine, ibadete teşvik gayesiyle; bir kısmı da İslâm'a batıl inançlar sokup insanların kafalarını karıştırmak için uydurulmuşlardır. Ancak hadis tenkitçilerinin büyük gayretlerine rağmen bazen İsrailiyyat, bazen hikmetli sözlerle, bazen eskilerin meşhur ve güzel meselleriyle gelişen mevzu hadisler, gerek dinin bünyesinde ve gerekse Müslümanların üzerinde yıkıcı tesirler icra etmiştir.

Hadislerin Resûlullah'ın hayatında yazılı metin haline getirilmeyip bu işe II. (VIII.) yüzyıldan itibaren başlanması, çeşitli konularda hadis uydurulmasına veya pek çok İsrâiliyyat'ın İslâmî kaynaklara girmesine fırsat vermiş ve bu yolla bazı hurafelerin İslâm'a sokulması mümkün olmuştur.²⁸

Hadis âlimleri tarafından mevzu hadisler ve özellikleriyle ilgili müstakil eserler yazılmıştır. Ancak dinî eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, hadis kullanımında yeterli itinanın gösterilmemesi, kullanılan bilgilerin etkisinin artırılması düşüncesiyle kaynaklardan tenkidi yapılmamış bazı bilgilerin hadis gibi ifadelendirilmesi pek çok yanlış anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁹

5 - PSİKOLOJİK SEBEPLER

İnsanların, bazen inanmasalar bile, birtakım hurafelere inanıyor görünmeleri, onları psikolojik olarak rahatlatmaktadır. "Fala inanma ama falsız da kalma" gibi ön kabullerin bu bağlamda etkili olduğundan söz edilebilir.

6 - BATIL İNANÇ VE HURAFELERİ KONU EDİLEN YAYINLAR

Bilhassa günlük gazete, haftalık veya aylık olarak yayınlanan aktüel dergilerde mevcut olan fal köşeleri, televizyonda sunulan medyumların programları, batıl inanç ve

²⁸ TDV İslam Ansiklopedisi, Hurafe Maddesi.

²⁹ Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler, s. 193-198.

hurafelerin devamına vesile olmaktadır. Bu şekilde yazılı ve görsel medyada hurafelerin bir anlamda reklâmı yapılmış olmaktadır.

7 - CİN, PERİ VE DEV İNANCI

Hemen bütün dinlerde görülen cin, peri telakkisi, günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Bilhassa cin, peri ve dev; masal, hikâye, efsane gibi rivayetlerde sıklıkla anlatılmaktadır.

İlkel insanın düşüncesine göre, her yer iyi veya kötü huylu ruhlarla doludur. Ormanlar, pınarlar, vadiler, cinlerin ikametgâhıdır. Bu ruh ve cinlerin zararından korunmak, onlardan faydalanmak için birtakım davranışlar, ritüeller geliştirilmiş, onların şerrinden korunmak için tılsımlar takılmıştır. Bugün bazı ağaçları mübarek kabul etme gibi inançlar cin ve peri inancıyla temellendirilebilir. Bu tür anlayışların yaygınlaşmasında, özellikle çocukları korkutmak, bazı hareketleri kontrol etmek ve yaptırım gücünü artırmak için kullanımlar etkili olmaktadır. Ateşe su dökülürse cin çarpar, yiyeceklerin ağzı kapatılmadığında gece onlardan cinlerin yediği gibi kabuller bu türdendir.

Kur'an'da cinler âleminin varlığından haber verilmekle birlikte onların mahiyeti, faaliyetleri ve insanlarla ilişkileri konusunda ayrıntılı bilgi yer almamıştır. Buna rağmen halk arasında cinlerin özellikle kadınları etkilediği, insanları çarptığı ve ruh hastalıklarına sebebiyet verdiği inancı yaygındır. Cinlerin tasallutundan kurtulmak için cincilere başvurup muska yazdırmanın ve bunu taşımanın gerektiğini kabul etmek de bu inancın bir devamıdır.

8 - TAASSUP VE TAKLİT

Taassup ve taklit sonucu geçmiş kutsanırken atalardan günümüze aktarılan gelenek ve görenekler mutlak doğru kabul edilip sürdürülmektedir. Bu şekilde geçmişin batıl anlayışları bu gün de devam etmektedir. Bunun örnekleri Kur'an'da ibret olarak insanlara pek çok yerde sunulmaktadır:

Mekkeli müşrikler, "Çirkin bir iş işledikleri vakit, **"Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti"** derler. De ki: "Şüphesiz, Allah çirkin işleri emretmez. Siz bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?" (A'râf, 7/28)

İbrahim Peygamber, "Babasına ve kavmine; "Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?" demişti.

"Onlar, babalarımızı bunlara ibadet ediyor bulduk, (Enbiya, 21/52-53) (bu yüzden) putlara tapıyoruz ve onlara tapmağa devam edeceğiz (Şu'arâ, 26/71- 72) dediler. İbrahim; "Onlara yalvardığınızda sizi iştiriyorlar mı?" dedi. **"Hayır, ama biz babalarımızı böyle yaparken bulduk"** dediler. (Şu'arâ, 26/74) İbrahim de onlara; "Siz de, atalarınız da apaçık bir sapkınlık içindesiniz, (Enbiya, 21/54) dedi.

Kendilerine; **"Allah'ın indirdiğine uyun"**, denildiği zaman; **"Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız."** derler. Şeytan kendilerini cehennem azabına çağırıyor olsa da mı? (Lokman, 31/21)

Hayır! Onlar sadece, **"Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz."** dediler. (Zuhruf, 43/22) İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri; **"Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz"**, demiş olmasınlar." (Zuhruf, 43/23)

"Gönderilen uyarıcı; **'Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?'** dedi. Onlar; **'Biz kesinlikle sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz'**, dediler."

(Zuhruf, 43/24; bk. 43-44; 69-72)

Yukarıda verilen ayetler, insanların batıl inanış ve hurafelere sahip oluşlarının, atalarını bilinçsizce taklit etmelerinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir.

9 - KADINLAR HAKKINDAKİ YANLIŞ ANLAYIŞ VE UYGULAMALAR

Kadınlar eski çağlarda tüm toplumlarda ikinci sınıf olarak görülmüştür. Erkeklerle verilen haklar kadınlara verilmemiş, kadınlar bazen insan olarak bile görülmemişlerdir. Örneğin, eski Yunan'da kadın en çok ikinci sınıf yurttaş konumuna yükselebilirdi. Eski Roma'da kadın babasından kocasına aktarılan bir maldı. Araplarda da kız çocuğu utanç kabul edilir, diri diri toprağa gömülürdü. Yahudilikte ise kadın mutlak günahkâr olarak görülmekte, kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu kabul edilmekte ve kadın âdeta kötülüğü, şeytana uymayı ve ayartıcılığı temsil etmektedir. Dolayısıyla Orta Çağ'da ruhu olup olmadığı tartışılan kadın hakkında gerçek dışı pek çok hurafe üretilmiş, kadınlar da eğitim eksikliğinin verdiği cesaretle, falcılık, kâhinlik, büyücülük gibi mesleklere yönelmiş ve o alanlarda ün yapmışlardır.

10 - MANEVİYAT ZAYIFLIĞI VE KOLAYCILIK

Çeşitli toplumsal bunalımların yaşandığı dönemlerde fal, büyü gibi inanışların yaygınlık kazandığı bir vakiydir. Çünkü karşılaşılan sıkıntı ve problemlerin üstesinden gelebilecek maneviyat zayıflığı, inanç, bilgi ve güçlü irade yoksunluğu kişiyi türbe, yatır gibi yerlerden medet ummaya yöneltmektedir. Örneğin sınıf geçmek isteyen öğrenci, gereği gibi çalışıp gayret edip ve Yüce Allah'ın yardımına güvenmek yerine, bir yatırım mezar taşına mum yakıp, dilek tutmayı daha kolaycı bir yol olarak algılamaktadır.”³⁰

BÂTIL İNANÇ VE DAVRANIŞLARIN SINIFLANDIRILMASI

Din Psikolojisi uzman Prof. Ali Köse, batıl inanç ve davranışları şöyle sınıflandırmıştır:

“Bâtıl inanç ve davranışlar kaynağına, içeriğine ve hedefine göre üç kategoride değerlendirebilir. Örneğin Gustav Jahoda batıl inanç ve davranışları kaynak açısından dört grupta toplar:

(a). **Herhangi bir kozmolojik anlayışın veya tutarlı bir dünya görüşünün uzantısı olan bâtıl inançlar.** Cin veya şeytan inancının yansımaları bu grupta değerlendirilebilir.

(b). **Sosyal olarak paylaşılan bâtıl inançlar.** Örneğin, kara kedi görme ile şanssızlığı ilişkilendirmek veya sayı sistemlerine dayalı kehanetler.

(c). **Bireylerin yaşadığı doğaüstü tecrübeler;** olağanüstü algılamayı gerektiren beden dışı deneyimler.

(d). **Kişisel bâtıl inançlar.** Bireyin şanslı bir sayısının ya da şapkasının olması gibi.¹⁴

Bâtıl inanç ve davranışları içerik açısından da dört grupta değerlendirebiliriz:

(a). **Bireyin hayatındaki önemli olaylarla (doğum, evlilik, ölüm vb) ilgili bâtıl inançlar:** İnsanın göbek kordonunun gömüldüğü yerde yaşayacağı inancı gibi.

(b). **Günlük işlerle ilgili bâtıl inançlar.** Belirli günlerde belirli işlerin yapılmasının uğur ya da uğursuzluk getireceğine inanılması: İki bayram arası nikâh yapmanın uğursuzluk getireceği inancını burada örnek olarak verebiliriz.

³⁰ Kiyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler, 13-28.

(c). **Hayvanlarla ilgili bâtil inançlar**. Baykuşun ötüşünün ölüm haberi getireceği, kara kedi görmenin bela getireceği inancı gibi.

(d). **Din alanındaki bâtil inançlar**: ulûhiyetle ilgili bâtil inançlar, gayb bilgisi, ölümlerden medet ummak ve cinlerle ilgili bâtil inançlar bu gruba girmektedir.

Bâtil davranışları hedefleri açısından ise iki kısma ayırabiliriz.

(a). **Baş geleceği düşünülen kötülükler ve tehlikelere karşı yapılan bâtil davranışlar**.

(b). **Gerçekleşmesi istenilen şeylere yönelik bâtil davranışlar**. Birinci gruptaki bâtil davranışların kişiye kötülük yöneltten bir rakibe karşı gerçekleştirildiği düşünülür.³¹

DİNLERİN HURAFELERE BAKIŞI

TDV, İslam Ansiklopedisi'nde dinler tarihi açısından hurafe konusunda şu bilgilere yer verilmiştir:

“İbrânîce’de hurafeyi de içine alacak şekilde kullanılan ibare “putperestlerin yolu” anlamında darkhei emoridir. Kabalistik (mistik) çevrelerde çok yaygın olan ve hatta meşrû görülen hurafe türünden inançlar Halakacı (Yahudi mezhep hukukunu savunan) ve Karai (Tevrat dışı kitapları kabul etmeyen) çevrelerde tamamen reddedilmese de kabul görmemiştir.

Yahudilik’te en eski hurafelerden biri nazardır. İbrânîce’de bu inanç “âyin hara” (şerrin gözü) şeklinde geçer. Bu inanca göre önemli şahsiyetler, güzel kadınlar ve yeni doğan bebekler kötü insanların nazarına mâruz kalmaya en elverişli tiplerdir. Nazardan korunmak için değişik yollar vardır. Bunların en klasığı özellikle Doğu Avrupa yahudileri arasında gelişen, metalden yapılmış, üzerinde dualar yazılı el şeklindeki muskaldır. Aşkenaz yahudileri her duada “Keyn agen hore” (Kötü göz yok olsun) diyerek nazara karşı önlem alırlar.

İkinci yaygın hurafe el falına bakarak insanın geleceğini okumadır (chiromancy). İlk defa Merkebe mistisizminde ortaya çıkan bu gelenek, mistisizmin (Kabbala) en önemli eseri Zohar’da işlenir. Buna göre herkesin elinde doğuştan getirdiği ve hayatının tamamını gösteren çizgiler mevcut olup bu konuda uzman olan kişi herkesin geleceğini önceden bilme yeteneğine sahiptir.

Yahudilik’teki hurafe türünden inançların büyük bir bölümü çocuk doğurma ile ilgilidir. Çocuğun erkek olması için anne hamilelik sırasında her cuma bir erkek adı telaffuz eder. Doğumun gerçekleştirileceği odaya kötü cinler girmesin diye yere tebeşirle bir daire çizilir, doğumun kolay olması için evin kapısı açık bırakılır; doğum sancısı zor olan kadının eline sinagogun anahtarı tutuşturulur; dişi cin Lilit’ten korunmak için kadının yatağının altına muska konur. Doğum odasına sarmısak koymak, duvara açık el tasviri çizmek gibi başka huraff uygulamalar da vardır.

Tevrat’ın yere düşmesi felâkete, köpeğin uluması ölüme, ayın tutulması belâyâ işarettir. Korumacı mahiyette olan hurafeler de yaygındır. Buna göre içerisinde cinler barındığına inanıldığı için karanlıktan geçerken ışık tutulmalıdır; cinleri uzak tutmak için beyaz elbise giyilmeli, yatak altına demir konmalıdır.

Halk arasında ve Kabalacı çevrelerde bu tip uygulamalar varlığını sürdürmüşse de sihre dayalı bazı gelenekler, Tanrı’ya eş koşan cinlerin varlığını gerekli kıldığı düşüncesiyle Halakacı (Yahudi mezhep hukukunu savunan) çevreler tarafından eleştirilmiştir.

³¹ Ali Köse, Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz, 14-15.

Hristiyanlık erken dönemlerden itibaren senkretik (farklı kültür ve inançların birleşimi) bir öğreti üzerine temellendiği için hurafe türünden inançların Hristiyanlığın başından beri kabul gördüğü düşünülebilir.

Hristiyan âleminde neyin hurafe olduğunu belirlemede ana dayanak noktası kilise içerisinde Protestanlık, dışında ise rasyonalist akımlar olmuştur. Yeni Ahid’de hurafe için “putperestlerin dini” anlamında *deisidaimonia* kelimesi kullanılır (*Resullerin İşleri*, XVII/22; XXV/19). Bununla birlikte hristiyan literatüründe yaygınca kullanılan kelime superstition olmuştur. Hristiyanlığın erken dönemlerinde hurafe özellikle “putperest geleneklerin tamamı” anlamına geliyordu. Ancak pek çok putperest geleneğin özellikle kırsal kesimdeki Hristiyanlık’ta varlığını koruduğu göz önüne alınırsa kilise babalarının hurafe kavramını tam anlayamadıkları ortaya çıkar. Kilisenin kendi mensupları için en tehlikeli gördüğü hurafe türü sihirle ilgili olanlardı.

Yedinci çocuğun şifa verme gücünün olduğu, cadıların büyü yapmak için kullandığına inanılan sağ işaret parmağının kullanılmaması, evlerin kapılarına at nalı asılması, uğursuzluk getirdiğine inanılmasından dolayı on üç sayısının kullanılmaması, aynanın kırılmasının uğursuzluk getireceği, birinin öldüğü evdeki aynaların örtülmesi, kötü ruhları savmak için ahşap bir nesneye vurulması, baykuşun ötüşünün ölüm habercisi olduğu, kara kedi görenlerin belâya mâruz kalacağı, ölü ruhunun yeryüzüne dönmesini önlemek için cenaze sırasında siyah giyilmesi gerektiği gibi pek çok gelenek Hristiyanlığa ait hurafelere klasik örneklerdendir. XIV. yüzyıldan itibaren Avrupa’da hızla yayılmaya başlayan sihirle ilgili inançlar büyük oranda bu tip hurafelere dayanmaktaydı.

Kilise, gerek heretik hareketler gerekse hurafelerle uğraşmak için engizisyon mahkemelerini kullandıysa da tam anlamıyla başarılı olamadı. Reform kiliseleri, ortaya çıkışından itibaren, daha genellemeci bir tavırla Katolik kilisesinin bütününe hurafe olarak nitelendirdi. Aynı tavır bütün hristiyan kiliselerini içine alacak şekilde rasyonalist ve pozitivist çevrelerce de ortaya konmuştur.

Hinduizm gibi senkretik dinlerde oldukça yaygın olan ve nazar gibi sihrî özellik taşıyan pek çok gelenek hurafe kapsamında yer alır.”³²

“Tenasüh fikri, delilsiz bir iddia ve hurafeden başka bir şey değildir.”³³

“Sih inancı, Hindu dini inançlarının tasfiyesini hedef alır. Kurucusu, kast sınırlamasını ve hurafe kabilinden olan inançları red, insanlar arasında mutlak bir eşitliği telkin eder.”³⁴

FARKLI KÜLTÜRLERDE VE DİNLERDE UĞURSUZLUK

“Babilliler, uğurlu ve uğursuz sayılara inanırdı. 13 sayısı Babillilerde uğursuz sayılırdı. Bu inanın nedeni muhtemelen 13’ün, Babillilerin sayı sisteminin temelini oluşturan 60 sayısının tam bölüneni 12’den sonra gelmesidir.

Babil kozmolojisinin 7 sayısına duyulan bu saygı ilk olarak Yahudi inanışlarına, kısa bir süre sonra İslam’a ve en nihayetinde de Hristiyan aritmolojisinin tanımlamalarına geçmiştir.

Yunan sayı mistisizmi Samos’lu Pisagor ve takipçilerinin inançları ve uygulamaları etrafında şekillenmişti. Pisagorcular her şeyin sayıyla yönetildiğine yani sayısal ilişkilerin evrenin uyumlu çalışmasını kontrol ettiğine inanırlardı.”³⁵

“Nasturiler, M.S 431 yılında Efes Konsülü ile birlikte başlayan dinî tartışmalar ve mezhepsel görüş farklılıklardan dolayı İstanbul Patriği Nastur’un görüşlerine inanan ve genellikle İran’da yaşayan Hristiyanlardır.

³² TDV İslam Ansiklopedisi, Hurafe Maddesi

³³ Ali İhsan YİTİK, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi, 183.

³⁴ Abdurrahman Küçük, Sihizm, 411,

³⁵ Halit Ahmet Çiftçi, Dinlerde Vefkler, 5-6

Nasturiler arasındaki inanışa göre birinin kulağının kulak çınlaması, o kişi hakkında dedikodu yapıldığına işaret etti. Yine eğer bir kimsenin sağ kaşı iki kere istemsiz şekilde hareket ederse kaşı oynayan kişinin bir tüccar veya bir zengin adam göreceğine ve o gördüğü kişinin ona bir hediye vereceğine inanılırdı. Eğer kişi fakir ise zengin olacağına tam tersi ise köle olacağına inanılırdı (Quarterly Report, 1908: 956). Ayrıca Nasturi toplumunda renkli gözlüler ile saç rengi açık kişilerin uğursuzluk getirdiklerine inanılır ve onların toplumda bulunmasından hoşlanılmazdı.

XIX. yüzyılda Nasturiler gerçekleşmesini istedikleri bir dilekleri olduğunda, **kutsal saydıkları bir ağacın dallarına bir parça çaput bağlayarak dileklerinin gerçekleşmesini beklerlerdi. Çaput bağlanan ağaç ise halk tarafında kutsal sayılarak kimse tarafından kesilmezdi.** Tam tersine herkes tarafından saygı gösterilirdi. Onu zedeleyen veya dalları kopartan kişinin bir çok bela ve musibetlere maruz kalacağı inancı yaygındı.”³⁶

“Yahudiler, kadınlar hayız gördüğünde onlarla birlikte yemek yemez ve onlarla birlikte evde oturmazlardı.

İbnu'l-Kelbi Kitabı'l-esnam'da, Yahudiler gibi müşrik Arapların da hayızlı kadınların ibadetleri ile ilgili bir kısıtlama geleneğine sahip olduklarını gösteren bazı uygulamalar nakletmektedir: Hayızlı kadınlar putlarına yaklaşamaz ve onlara dokunamazlardı, ancak belli bir uzaklıkta dururlardı.

Yahudilik'te hayız halindeki kadın 'murdar' kabul edilmektedir. Hayız halindeki kadının dokunduğu her şey murdar olmaktadır.”³⁷

BÜYÜ – SİHİR: TANIM

Hurafe dışında, dinin diğer alternatifi büyüdür. Allah'ın dinine alternatif din üreten herkes de birer büyücüdür, ürettiği ise büyüdür. Normal koşullarda bu büyücülerin ürettiklerinin halkın nezdinde bir karşılığının olmaması gerekir. Ancak halk, çeşitli hilekarlıklarla öylesine hypnotize edilir ki kendisi aşağılansa da, uygulamalar aleyhine olsa da bunu kabullenir.

Müşriklerin, kendi çocukların kendilerinin öldürmeleri onlara meşru/süslü gösterilmeleri, dinleri konusunda içine düştükleri karmaşıklık ve tükenişe gidişleri, ancak dinlerinin bir çeşit büyüye dönüşmesinin bir sonucudur. Bkz. 6En'am/137 Yine Fir'avun'un halkın küçümsediği ve aşağıladığı halde ona boyun eğmeleri de yine büyüye dönüşen din algısındanadır. Bkz. 43Zuhurf/54

TDV İslam Ansiklopedisi'nde büyü ve sihir, ayrı maddelerde açıklanmıştır:

“Büyü, tabiat üstü güçler yardımıyla tabiatı etkileyerek olağan üstü sonuçlar elde etme esasına dayanan faaliyetler için kullanılan bir terim.

Sihir, el çabukluğu, göz boyama ve yaldızlı sözler söyleme yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma işi, şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelerin şeklini değiştirme iddiasıdır.”

BÜYÜ – SİHİR: KAPSAM

“Kutsalla ilişkisi bulunmaması ve ahlâkî amaç taşımaması büyüünün en temel özellikleridir; başlıca gayesi ise daima çıkar sağlamaktır. Büyünün asıl amacı insana ve olaylara etki ederek bol ve çok avlama, balık tutma, hayvan yetiştirme, düşmanı yenme, zarara uğratma veya öldürme, çocuk, ürün ve mal çoğaltma, kadın elde etme, hastalıktan kurtulma, kısacası bitkileri, hayvanları, insanları, tabiat olaylarını ve güçlerini kontrol

³⁶ Murat Gökhan Dalyan, XIX. Yüzyıl Nasturilerinde Hastalık, Büyü ve Batıl İnançlar, 91

³⁷ Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 187-188, 210

ederek şu veya bu kişi yahut kişilere iyilik ya da kötülük etmek suretiyle bir menfaat sağlamadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen sihir kelimesi büyü anlamını da taşımakla birlikte sihir büyüden daha geniş kapsamlıdır; büyü ile sihrin bazı şekilleri arasında farklar vardır. Öte yandan Türkçe'de büyücü ile sihirbaz aynı anlama gelmemektedir. **Sihirbazlıkta gözü, görüşü aldatan, hokkabazlık, el çabukluğu ve renk yanıltmasına dayanan bir sanatı yürütme anlamı da vardır. İllüzyonizm, manyetizma, hipnoz, telepati gibi teknikleri uygulayan sihirbazdır. Büyücü ise iyi veya kötü varlıkların yardımını sağlayan, büyü tekniğini, usullerini, tılsımlı sözleri, iksirleri, uygun materyali, muskaları, diğer ilgili maddeleri bilen ve kullanan kimsedir. Cadılar ve kâhinler büyücülerle karıştırılırsa da aslında onlarınki bir teknik değil şahsî kabiliyettir.**

Malinowski'ye göre büyü, dinin karşıtıdır. **Din ile büyü arasında benzerlik bulanlara karşı şu görüşler ileri sürülmüştür:** Din her şeye gücü yeten bir varlığa, büyü ise tabiattaki bir güce yönelmektir. Dinin bir cemaati, büyücünün ise sadece müşterisi vardır. Dinde günah anlayışı varken büyüde yoktur. Dinde açıklık, büyüde kapalılık ve gizlilik, dinde itaat, bağlanma, büyüde muvakkat bir menfaat hesabı vardır. Dindeki dua, ibadet, ahlâk, dayanışma, birlik gibi temel unsurlar büyüde yoktur. Büyüde dinî uygulamalardaki manevî, ruhanî özden, derunî inanıştan çok dış unsurlar, katı şartlar, maddî araçlar ön plandadır. Büyü ilâhî otorite ve ahlâkî kuralların dışındadır. Büyü, inanışa göre, Tanrı veya tanrıların kudretinin üstünde bir şey yapmak veya onları zorlayarak bir gayeyi gerçekleştirmek iddiasındadır. Halbuki dinde Tanrı'ya itaat etmek, O'nun hoşnutluğunu kazanmak, gazabından sakınmak, ceza veya mükâfatına göre tavır almak söz konusudur. Büyünün temel gayesi menfaat temini olduğundan yerine göre dince kutsal sayılan şeyleri de kendi gayesi için kullanarak dini istismar edebilir. Büyüde şahsî, dinde hem şahsî hem de içtimâî gaye söz konusudur. Dinin devamlılığına karşılık kişinin bilgi, yetenek ve imkânı bitince veya gayesini gerçekleştirdince büyü olayı sona erer."

DİNLER VE KÜLTÜRLERDE BÜYÜ VE SİHİR

İLKEL TOPLUMLARDA, ESKİ TÜRKLERDE, MISIR, BABİL VE ESKİ YUNAN'DA BÜYÜ: X. yüzyılda Türk boylarının büyük kitleler halinde Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra da İslâm'ın şiddetle yasaklamasına rağmen büyü-sihir, İslâm'dan önceki devreden kalan âdetlerle, ayrıca eski İran, Mezopotamya, Mısır ve nihayet Anadolu kültürlerindeki katkılarla günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Türkler'in müslüman olmaları sırasında bu geniş âlemin kamları, Budist ve Maniheizt rahipleri yeni dinin yayılmasını önleyemeyince eski geleneklerini yaşatmak ve meslekî çıkarlarını korumak için kendi hurafelerini başka milletlerden öğrendikleri âdet ve inançlarla birleştirip bunlara biraz da dinî bir görüntü vererek cincilik, üfürükçülük, muskacılık ve afsunculuğa yeni bir şekil kazandırmışlardır.

Böylece eski kam ve rahip geleneğini yürütenlerin artık "muazzim (üfürükçü)" adını aldıkları, eski afsun geleneğine dinî-İslâmî bir vechе vermek niyetiyle Kabe, levh-i mahfuz, arş, kürsî, zemzem vb. terimleri, Kur'an'dan bazı âyet ve sûreleri büyü unsuru veya malzemesi olarak kullandıkları görülmektedir. Doğu Türkistan azâimcileri, mesleklerinin Hz. Fâtıma'ya dayandığını ispat etmek için *Risâle-i Perihan*'ı yazmışlardır. **Aslında Mezopotamya, İran ve Mısır büyü geleneklerinin karışımı olan bu telakki, Anadolu'da eski putperest dinlerin ve Hristiyanlığın da dahil olduğu kültür etkileriyle daha çok çeşitlendi.** Bütün bu gelişmelerin ortaya çıkardığı kitap ve risalelerde düşmanı öldürmek, malını mülkünü yok etmek, servet ele geçirmek, birinin gönlünü çalmak, sevdirmek, soğutmak, ayırmak, ara bozmak; sidikliğı, cinsî gücü, dili, uykuyu bağlamak, sevilmeyen kimsenin başına cinleri musallat etmek, ağır hastalıklara düşürmek gibi kara büyü; çocuk sahibi olmak, hırsız yakalamak, kaçanın geri gelmesini sağlamak, bol ürün almak, yolculukta sıkıntı ve belâ ile karşılaşmamak gibi maksatlarla yapılan ak büyüden temas ve taklit büyülerine, nazar ve tabii âfetlerden korunmak için yapılanlardan muska, tılsım, afsunlara kadar çok çeşitli uygulamalar bulunmaktadır.

Bu konuda çeşitli eserler yazıldı. Bu eserlerde melek, cin, ifrit isimleri diye verilenler ve afsunlar, cahil halkı inandırmak ve korkutmak için hiçbir dilde bulunmayan saçma sapan anlamsız sözlerdi. Eski Mısır büyü geleneğinden kalma bu afsunlara itimat telkin etmek için Kur'an'dan âyetler, esma-i hüsnâ, çeşitli dualar vb. dinî metinler de karıştırılmıştı. **İspanya Yahudilerinin, "kabala" denilen ve hem Hristiyanları hem de Müslümanları etkileyen mistik rakamsal sistemlerinden etkilenmiştir.** Böylece eski Mısır tılsımlı sözleri, eski Yunan Pisagor rakamları Yahudi geleneğinde, özellikle kabalada birleşmiş ve müellif Bûnî yoluyla İslâm dünyasına girmiştir.

İlkel toplumların hayatında önemli bir yeri bulunan sihir Mısır, Bâbil, Hint ve Grek medeniyetlerinde geniş biçimde icra edilmiş, Yahudi ve Hristiyan otoritelerinin büyücülere ağır cezalar vermesine rağmen bu uygulamanın önüne geçilememiştir. Câhiliye Arapları'nda kehanet gibi sihir de yaygın olup bunlar, Tanrı adına yeryüzünde iş gördüklerine inandıkları cin ve şeytan gibi görünmeyen varlıklarla irtibat kurarak sihir yapıldığını düşünüyorlardı. Putperestlik gibi sihri de başka kültürlerden alan İslâm öncesi Araplar'ı tılsım, havas, rukye, azâim ve şa'beze gibi büyü çeşitlerinden de haberdardı. Ancak en fazla uyguladıkları sihir türü cinlerle irtibat kurarak yapıldığına inanılan azâimdi. Câhiliye döneminde daha çok yahudiler sihirle meşgul oluyordu.

YAHUDİLİK VE HİRİSTİYANLIKTAKİ BÜYÜ: Bâbil ve Mısır'daki kadar çeşitleri ve usta uygulayıcıları bulunmasa da Yahudi kutsal kitabındaki şiddetli yasaklamalardan anlaşılmaktadır ki Yahudi dini büyüsel kavramların etkileri altındaki bir kültür çevresinde gelişti. Aslında Yahudi dinine göre büyü'nün etkisine inanma, Tanrı iradesinin beşerî maksatlara alet olması anlamına geleceğinden, tek bir Tanrı'nın dünyayı idare etmesi inancına ters düşer. Bu sebeple Yahudi kutsal kitabında, "Afsuncu kadını yaşatmayacaksın" denilmiştir (Çıkış, 22/18). Ayrıca, "Cincilere ve bakıcılara dönmeyin"; "Sihirbazlık etmeyeceksiniz ve münecimlik etmeyeceksiniz"; "Ve cinci yahut bakıcı olan erkek veya kadın mutlaka öldürülecektir" (Levililer, 19/26, 31, 20/ 27) gibi yasaklamalar yanında afsunculuk, büyücülük, münecimlik, yıldızlara bakıcılık ve benzerlerinin başa gelecek şeylerden kurtaramayacağı açıklaması da yer almaktadır (İşaya, 47/8-14).

Büyüye karşı sert yasaklama Talmud'da, özellikle Mişna'da da bulunur. Mişna'da büyü puta tapıcılıkla bir tutulur. Ortaçağ'da ve asrımızın ortalarında Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından büyücüler şeytanın halkı olmak, tabiat üstü sırlara sahip olmaya kalkışmakla suçlanmıştır.

Hristiyanlık'ta da büyü ile ilgili yasaklama devam eder. Ancak Yeni Ahid'de bu konuya ayrılan yer Eski Ahid'e göre oldukça azalmıştır. Yeni Ahid'de cinlere ve putlara secde edenler, katiller, zina veya hırsızlık vb. kötülükler yapanlar gibi büyücülükten tövbe etmeyenler de şiddetle kınanmaktadır (Vahiy, 9/21, 21/8, 22/15; Galatyalılara, 5/20).

Yahudiler büyüü daha fazla Yahudi olmayanlara ait bir uygulama olarak gördükleri gibi Hristiyanlar da bu işi Hristiyan olmayanların yürüttüğünü söylediler. XV-XVII. yüzyıllar arasında birçok yahudinin engizisyon mahkemelerine çıkarılarak büyücülükle, cadılıkla suçlandığı, cezalandırıldığı ve öldürüldüğü bilinmektedir.

POZİTİF BİLİM AÇISINDAN BÜYÜ: Pozitif bilim mensupları da sihir karşısında kararlı bir tutum sergilemişlerdir. Bilim ve felsefede sihir, temelde akla ve tecrübeye dayanan pratik düşüncenin bazı nesnelerden mantık öncesi usullerle yararlanması yöntemi olarak görülmüştür (Ülken, I, 3-6). Sihirbazlar, tabiatla meydana gelen olayları fizik kuralları ile açıklayan bilim adamlarının aksine gizli sebeplere dayandırırılar. Bu tutum bir yönüyle bilimin gelişmesine engel olurken diğer yönüyle ona katkıda bulunmuştur. Nitekim tarihte astroloji, simya, havâs ilmi gibi okült uygulamaların astronomi, kimya, tıp, eczacılık vb. ilimlerin gelişmesine yardımcı olduğu bilinmektedir. Günümüzde de tecrübî metotları aşan telepati, telekinezi ve parafizik olaylar parapsikoloji tarafından araştırma konusu yapılmaktadır. Bu bilgilerden büyüye meşruiyet çıkarma yerine evrende henüz keşfedilmeyen birçok alanın bulunduğu anlamı çıkarılmalıdır.

CAHİLİYEDE BÜYÜ: Câhiliye devrinde büyü-sihir yaygındı. Cincilik, kehanet, fal okları, yıldızlara bakmak, küçük kareler çizip içlerine harf veya sayı yazmak, düğüm atmak ve üfleme gibi yollarla büyü yapmak son derece yaygındı. Bütün bu işler putperestlikle birlikte yürütülüyordu. Araplar büyücülerden çekinir ve onlara saygı duyarlardı.

RİVAYETLERDE BÜYÜ: Bazı müfessirler, Hz. Âişe ve Zeyd b. Erkam kanalıyla nakledilen iki değişik hadise dayanarak (Müsned, IV, 367; VI, 57, 63, 96; Buhârî, "Tıb", 47; Müslim, "Selâm", 43; İbn Mâce, "Tıb", 45; Nesâî, "Ta'hrîm", 20) **Felak sûresindeki âyeti Resûl-i Ekrem'e sihir yapıldığını ileri süren rivayetlerle ilişkilendirmiştir.** Bu rivayetlerde Lebîd b. A'sam adında birinin Hz. Peygamber'e büyü yaptığı, bunun etkisiyle Resûlullah'ın yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal etmeye başladığı, ardından iki melek tarafından durumun kendisine haber verilip büyü malzemesinin Zervân Kuyusu'na atıldığı bildirilmektedir.

Ancak bazı âlimler tarafından söz konusu rivayetlere hadis tekniği açısından eleştiriler yöneltildiği gibi bunların içeriği de tebliğ görevinin mahiyetine ve icaplarına aykırı bulunmuştur. Zira bir peygamberin sihrin etkisinde kalması, ilâhî vahye beşerî unsurların karışabileceği ihtimalini ortaya çıkaracağı gibi inkârcıların peygamberi büyüyle ilişkilendirme iddialarını da haklı çıkarır.

Halbuki birçok âyette Resûl-i Ekrem'in Allah'ın koruması altında olduğu ve Kur'an'ın, zihnine iyice yerleşmesini sağlamak üzere kendisine peyderpey indirildiği belirtilmiştir.

Eski ve yeni dönem âlimlerinin bir kısmı, Hz. Peygamber'e sihir yapıldığı yönündeki rivayetin haber-i vâhid (kitlesele yolla değil, yalnızca bir veya birkaç kanaldan gelen hadis) olması sebebiyle kesin bilgi değeri taşımadığını, ayrıca Felak sûresinin Mekke'de indiğini, sihir olayının ise Medine'de vuku bulduğunun söylendiğini hatırlatarak Resûlullah'a sihir yapıldığı iddiasını reddetmişlerdir (Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Çur'ân, vr. 907a; Cessâs, I, 60; Muhammed Abduh, s. 181-183; Cemâleddin el-Kâsımî, XVII, 304; Seyyid Kutub, VI, 4008; Derveze, I, 199). Âlimlerin çoğunluğu söz konusu rivayetlerin sahih olduğunu, ancak sihrin Resûl-i Ekrem'in zihnini ve gönlünü değil sadece bedenini etkilediğini, sonuçta vahyin korunmuşluğuna zarar vermediğini söylemiştir (İbn Kuteybe, s. 178-186; Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Çur'ân, vr. 907a; Kâdî İyâz, II, 865-868; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 44-51). Diğer bazı âlimler ise Hz. Peygamber'e sihir yapılmışsa da ilâhî koruma altında bulunduğundan sihrin kendisine etki yapmadığını belirtir. Bu yorum, sonuç itibarıyla Resûlullah'a sihir yapıldığına dair rivayeti reddeden birinci görüşle birleşmektedir (Hadîdî, s. 100-104).

Âyet ve hadislerin genel muhtevası göz önünde bulundurulduğunda sihrin bazı çeşitlerinin olağan üstü bilgi ve güç iddiasına dayanması sebebiyle tevhide aykırı bir inanç olarak değerlendirilmesi gerekir. Bazıları ise hile ve sahtekârlık gibi ahlâk dışı davranışlardan ibarettir. Bunun yanında sihir sosyal hayatın bir olgusu gibi görülerek onun daha çok iman ve ahlâk açısından doğuracağı sonuçlar üzerinde durulmuştur. Nitekim hadislerde sihir helâk edici yedi büyük günahdan biri kabul edilmiş (Buhârî, "Veşâyâ", 23; "Tıb", 48; Müslim, "İmân", 145), fal ve kehanet gibi o da yasaklanmıştır (Tayâlisî, s. 50).

Yıldızların etkisine dayanan gizemli sihir çeşitlerini dinin dejenerasyonu sonucu ortaya çıkmış metafizik anlayışları yansıtan sahte bir inanç, mûcizeye bir nevi alternatif ortaya koymaya çalışan büyücüyü de tarihte benzerlerine çok rastlanan sahte peygamber olarak değerlendirmek mümkündür.

KUR'ANDA BÜYÜ: İslâm dini büyük günahlar arasında saydığı büyücülüğe şiddetle karşı çıkmış, Kur'an ve hadiste sihir kökünden türeyen kelimeler kullanılmak suretiyle bu iş açık ve kesin şekilde yasaklanmıştır. Ne gariptir ki müşrikler, önceki ümmetlerde olduğu gibi Kur'an'ın, Hz. Peygamber'in ve İslâm'ın başarısını sihir(büyü) diye nitelendirmişler, peygambere "sâhir(büyücü)" diyebilmişlerdir (bk. Sâd 38/4; ez-Zâriyât 51/52).

Kur'an'da sihrin üç şekline değinildiğini söylemek mümkündür. 1. Mısırlılar'ın Sihri. Hz. Mûsâ döneminde Mısır'da sihirbazlar bazı tekniklere başvurarak hayal ettirme (illüzyon) şeklinde sihir yapıyorlardı (Tâhâ 20/66)... 2. Bâbilliler'in Sihri. Bu sihir semavî

güçlerden yardım alarak yapılan sihir çeşidi olup Bakara sûresinin 102. âyetinde bunun üzerinde durulmuştur. Buradaki sihrin semavî olduğu söylendiği gibi (Taberî, I, 455; Mâtürîdî, Kitâbü't-Tevhîd, s. 189; Fahreddin er-Râzî, III, 199-200) beşer kaynaklı olduğu (Kurtubî, II, 48, 57; Âlûsî, I, 532, 539; Ateş, I, 203; Muhammed Esed, I, 28) ve özellikle Yahudilerce ortaya konduğu da (Reşîd Rızâ, I, 401) söylenmiştir. 3. Düğümlere Üfleme Suretiyle İcra Edilen Sihir. Felak sûresindeki ilgili âyette sihir kelimesi kullanılmaksızın düğümlere üfleyenlerin şerrinden Allah'a sığınılması istenmektedir. Burada "üfürükçüler" anlamında "neffâsât" kelimesi geçmektedir. Türkçe'de bu kişilere ayrıca efsuncu (afsuncu), yaptıkları işe de efsun (afsun) denilmektedir. "Düğümlere üfleyenler" ifadesi, Küreyb b. Ebû Müslim'e göre mecazen "çeşitli naz ve işvelerle erkeklerin fikirlerini çelen kadınlar" anlamına da gelmektedir (Râzî, XXXII, 179).

Büyü menfaat kökenli bir disiplindir; Allah, peygamber, din tanımaz. Bazı durumlarda onları ve kutsal metinleri istismar eder.

Büyüde Tanrı'nın irade ve kudreti üstünde işler başarılabilceği iddiası vardır. Bütün bunlar büyücüye peygamberden de Tanrı'dan da daha büyük değer vermek anlamını ortaya çıkarmaktadır.

Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şeylerin bulunmadığı tarzındaki inançlar İslâm'a ters düşmektedir. Bu yüzden bazı müslüman bilginler büyüü, hiçbir gerçekliği bulunmadığı, aldatmacadan ibaret olduğu düşüncesiyle tamamen reddetmişlerdir.³⁸

RİVAYETLERDE BÜYÜ

DİB tarafından yayımlanan '21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler' adlı kitapta büyüün İslam dışılığına açıkça dikkat çekilmiştir:

"Allah Resulü (as) şöyle buyurmuşlardır: 'Kim ki bizim dinimizde olmayan bir şeyi sonradan kendi görüşüne göre meydana getirirse, o reddolunmuştur.' (Buharî, Sulh, 5; Müslim, Akdiye, 17; Ebû Dâvûd, Sünnet, 5)

'Ben sizleri, gecesi gündüz gibi apaçık aydınlık olan bir din üzerinde bıraktım. Benden sonra, o yoldan ve dinden sapanlar ancak helak olanlardır.' (İbn-i Mâce, "Mukaddime, 6)

Peygamberimiz, falcılık ve kâhinlik yapmayı, gaybdan haber almak için bunlara başvurmaya, Allah'a eş koşup Hz. Peygamber'i ve onun getirdiği vahiyleri inkâr anlamına geldiğini belirtmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Kim üfleyerek düğüm yaparsa, sihir (büyü) yapmış olur. Her kim sihir yaparsa, Allah'a şirk koşmuş olur. Birtakım şeyler (nazar veya büyüün etkisinden korunmak için kurşun vb. şeyler) takan kimse taktığı şeye bırakılır. (Allah'ın himayesinden çıkarılır.) (Nesâî, Tahrim, 19)

"Gayb habercisi (kâhin, arrâf, falcı vs.) ne gidip, onun dediğini doğrulayan kişi, Muhammed'e gönderilen (Kur'an)ı inkâr etmiş olur." (Tirmizî, Taharet, 102)

Yine Peygamberimiz, İslâm'da uğursuzluk telakkisinin bulunmadığını, uğursuzluğa inanmanın kişiyi şirke düşürebileceğini ifade etmiş, kuşun ötmesinin ve uçmasının uğursuzluk sayılamayacağını belirterek ilginç görülen nesne ve olayların hayra yorulmasını tavsiye etmiştir. (Buharî, Tıb, 19; Müslim, Selam, 102-109; Mesacîd, 33)

Ayrıca büyü yapmanın, büyüden ve hastalıktan kurtulmak için muska taşımanın tevhit inancını zedeleyeceğini bildirmiştir. (Müsned, I, 381; Ebû Dâvûd, Tıb, 17)³⁹

³⁸ TDV İslam Ansiklopedisi, Büyü ve Sihir Maddeleri

³⁹ Kıyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler, 50-51.

KUR'AN'IN HURAFELERE BAKIŞI

TDV İslam Ansiklopedisi'nde ve DİB tarafından yayımlanan '21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler' adlı kitapta Kur'an'da hurafe şöyle yer verildiği ifade edilmiştir:

"Hurafe kelimesi Kur'an'da yer almamakla birlikte onunla anlam yakınlığı bulunan üstûrenin (uydurulmuş söz) çoğulu esâtîr dokuz âyette geçmektedir. Ayrıca ihtilâk (yalan uydurmak) (Sâd 38/7) ve tekavvül ile (uydurulmuş söz) (et-Tûr 52/33; el-Hâkka 69/44) huluku'l-evvelîn (önceki milletlerin geleneği) (eş-Şuarâ 26/137) terkibi de hurafeye yakın mânalar taşımaktadır."⁴⁰

"Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde hurafe olarak nitelendirdiğimiz fal, put vb. gibi kavramlar kesinlikle haram kılınmış ve şöyle buyrulmuştur:

Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fîsk (Allah'a itaatten kopmak) tir." (Maide, 5/3)

İslâm öncesi Arapların batıl inanç ve âdetlerinden biri de bazı sebep ve bahanelerle birtakım hayvanları putlara kurban etmeleri, onları putlar adına serbest bırakmaları idi. Bu cümleden olarak beş kere doğuran ve beşinci yavrusu dişi olan deveye "bahira" denir, kulağı çentilir, sağılmaz, sütü putlara bırakılırdı. Put adına serbest bırakılan ve sütünden yalnızca misafirlerin faydalandığı develere "saibe" denirdi. Biri erkek, diğeri dişi olmak üzere ikiz doğuran koyun ve deveye "vasîle" derler, erkek yavruyu, puta kurban ederlerdi. On nesli dölleyen erkek deveye "ham" denir, o da serbest bırakılırdı. Bütün bunları yasaklayan ayette, *"Allah ne "Bahire" ne "Sâibe", ne "Vasîle" ne de "Hâm" diye bir şey meşru kılmamıştır. Fakat, inkâr edenler Allah'a karşı yalan uyduruyorlar. Zaten çoklarının aklı da ermez."* buyrulmaktadır. (Bk. Maide, 5/103)

Kur'an'da hurafelerle ilgili ayetlerden bazıları şöyledir:

"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez." (Maide, 5/ 87) "Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah'ınkinden daha güzeldir?" (Maide, 5/50)

"De ki: 'Allah'ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızkı kim haram kılmış?' De ki: 'Bunlar, dünya hayatında mü'minler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz.'" (A'râf, 7/32)

Kur'an-ı Kerim'de, insanların sırf ataları yaptı diye haram olan yasaklanmış şeyleri yapmamaları emredilmiştir. Aynı mealdeki birkaç ayetten biri şöyledir:

"Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin, denildiği vakit, 'Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter.' derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?" (Maide, 5/104; Bakara, 2/170)

Günümüzde hurafelerin önemli bir kısmını teşkil eden, gelecekte çeşitli yollarla haber verme Allah tarafından yasaklanmıştır:

"Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de

⁴⁰ TDV İslam Ansiklopedisi, Hurafe Maddesi

bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır." (Lokman, 31/34; Nemi, 27/65; A'râf, 7/188, vd.)⁴¹

KUR'AN'IN UĞURSUZLUĞA BAKIŞI

Kur'an-ı Kerim'de "tıyere (uğursuzluk)" kavramı inkârcıların kendilerini haklı göstermek için başvurdukları bir bahane olarak zikredilir. Bu çerçevede Yâsîn sûresinde (36/13-19) bir "karye (kasaba)" halkına (muhtemelen Antakya) gönderilen hak davetçileri (Taberî, XXII, 186-187) yaptıkları davete karşılık muhatapları tarafından yalancılıkla itham edilmiş ve uğursuzluk getirdikleri ileri sürülmüştür. Kur'an'da aynı mahiyette bir tepkiyi Hz. Sâlih'in kavmi Semûd ile (en-Neml 27/45-47) Hz. Mûsâ'nın muhatapları Firavun ve taraftarlarının (el-A'râf 7/130-131) gösterdiği ifade edilmektedir.⁴²

Kur'an'da uğursuzlukla ilgili ayetlerde şu temalar işlenmiştir:

"Buna rağmen onlara, iyilik geldiği zaman, "bu, bizim hakkımızdır." dediler. Eğer kötülük onları sarsarsa:" **Mûsâ ve onunla birlikte olan kişilerden dolayı defalarca uğursuzluk oluyor (tetayyur).**" Halbuki onların vebali (uğursuzluk algısı/tâir), ancak Allah kontrolündedir; ama onların büyük çoğunluğu bilmez." (7A'raf/131)

"Dediler ki: '**Senin ve seninle birlikte olan kişilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık (tetayyur).**' Dedi ki: "**Sizin vebaliniz (uğursuzluk algınız/tâir), Allah kontrolündedir.** Tam tersine sizler, erdem testinden geçirilmekte olan bir halksınız." (27Neml/47)

"Dediler ki: '**Biz, kesinlikle sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık (tetayyur).** Eğer vazgeçmemiş olursanız, sizi mutlaka taşla tutup kovalayacağız. Tarafımızdan feci bir azap sizi olumsuz etkileyecek." (36Yasin/18)

Görüldüğü gibi Allah, uğursuzluk inancının, Peygamber düşmanlarına ait olduğunu bildirmektedir.

RİVAYETLERDE UĞURSUZLUK

TDV İslam Ansiklopedisi'nde uğursuzluk maddesi ele alınırken konuyla hadislerin tahlili de yapılmış ve İslam'da, asla uğurlu veya uğursuz inancının olamayacağını, bunun tevhid inancına ters düştüğü açıkça ifade edilmiştir. Hadis rivayet edenlerin bazı ifadeleri atlamasından dolayı yanlış anlamalara yol açtığından söz edilmiştir:

"Hz. Peygamber hastalığın kendiliğinden sirayet etmediğini, kuşun uçuşuyla uğursuzluk meydana gelmediğini, safer ayında veya baykuşun ötmesinde uğursuzluk aranamayacağını (Buhârî, "Tıb", 54; Müslim, "Selâm", 102), **İslâm'da uğursuzluk anlayışının bulunmadığını, daima iyimser ifadelerin kullanılması gerektiğini** (Buhârî, "Tıb", 44, 54) söylemiş, kuşun uçuşundan geleceğe yönelik kötü sonuçlar çıkarmanın **şirk sayıldığını ısrarla vurgulamıştır** (Ebû Dâvûd, "Tıb", 24; Tirmizî, "Siyer", 47). Bir başka rivayette ise, **"Uğursuzluk anlayışı yüzünden işinden vazgeçen kimse şirke düşmüş olur"** demiş, bunun kefâretinin ne olduğu sorulduğunda, "Allahım! Senin hayrından başka hayır, senin takdirinden başka takdir ve senden başka ilâh yoktur" denmesini öğütlemiştir (Müsne'd, II, 220).

Konuyla ilgili rivayetleri değerlendiren İbnü'l-Esîr uğursuzluk telakkisinin şirk sayılmasını, bunu icra edenlerin bazı işlemlerle menfaat sağlayacaklarına ve kendilerine dokunacak zararları gidereceklerine inanmalarına bağlamıştır (en-Nihâye, III, 152).

⁴¹ Kiyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler, 43-48.

⁴² TDV İslam Ansiklopedisi,, Uğursuzluk Maddesi

Bir rivayete göre Hz. Peygamber, “**Uğursuzluk ancak üç şeyde, atta, kadında ve evde olur**” buyurmuş (Buhârî, “Cihâd”, 47, “Tıb”, 54, “Nikâh”, 17; Müslim, “Selâm”, 119), Ümmü Seleme’den gelen rivayette ise bunlara **kılıç** ilâve edilmiş, İbn Mes’ûd da, “Bir şeyde uğursuzluk varsa iki çene arasındaki **dildedir**” demiştir.

Bu rivayet hakkında Hz. Âişe’nin görüşü sorulduğunda, “Kur’an’ı Muhammed’e gönderen Allah’a yemin ederim ki Resûlullah böyle bir şey söylememiştir; o yalnız Câhiliye halkının kadınla, evle ve atla uğursuzluk oluşabileceği yolundaki inancını bildirdi” cevabını vermiştir.

Kur’an’da uğursuzluk telakkisinden menfi şekilde bahsedildiği ve ilk rivayetin aksine diğer rivayetlerde bu anlayışın Câhiliye dönemine nisbet edildiği göz önünde bulundurulduğunda at, kadın ve evi uğursuz saymanın İslâm’a değil Araplar’ın İslâm öncesi dönemine ait bir âdet olduğu anlaşılr.

Birinci rivayetteki karışıklık râvinin “eğer bir şeyde uğursuzluk olsaydı” ifadesini atlamasından kaynaklanmaktadır. İslâm toplumunda yönetici ve âlimlerin kanaati de bu yöndedir.

Bir nesneyi veya olayı mutlaka bir şeye yormak gerekirse Hz. Peygamber’in tavsiyesine göre iyiye yormak gerekir. **Kur’ân-ı Kerîm’de açıkça beyan edildiği üzere Cenâb-ı Hak fizik âlemin işleyişini kanunlara bağladığı gibi sosyal hayat için de kanun ve kurallar koymuştur. Canlı cansız bütün tabiat Allah’ın emir ve iradesi altındadır.** O’nun emrinin dışına çıkılması sadece insanlar için söz konusu olup bu da Allah’ın insan türüne verdiği bir irade ve seçim imkânından ibarettir. Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar gibi tabiatı teşkil eden nesneler ve yaratıklar Allah’a secde eder (el-Hac 22/18); yani O’nun varlığını, birliğini, engin ilmini, derin hikmetini, sınırsız irade ve kudretini halleri veya dilleriyle ispat ve kabul eder.

İslâm’ın asıl ilkesi tevhiddir. Hayır ve şer Allah’tan beklendiğine göre eşya kendi kendine uğurlu veya uğursuz olamaz; onun iyi kullanılması hayır, kötü kullanılması şer getirir. Kullanımdan kaynaklanan hataları nesne ve olaylara atfederek onları uğursuz kabul etmek doğru değildir. Ayrıca bir şeyi uğursuz sayma, dinin yanı sıra ilim, akıl ve gerçekle de bağdaşmamaktadır.”⁴³

UĞURSUZLUKLA İLGİLİ RİVAYETLERE BAKIŞ

Hz. Peygamber’e atfedilen rivayetlerde uğursuzluk konusu birkaç farklı varyantla nakledilmiştir. Kimi rivayetlerde uğursuzluğun İslamdışı olduğu vurgusu hakim iken; kimi rivayetlerde; kadının, evin, atın, kılıcın, dabbenin uğursuz olduğundan söz edilmiştir. Bazı rivayetlerde, “Eğer uğursuzluk olsaydı,...” diye ‘muhalin (gerçekleşmesi imkansızın) olması durumunda’, ancak bu sözü edilenlerin (kadının, evin ve atın) uğursuz olabileceğinden, bazı rivayetlerde ise uğursuzluğa itibar edilmemesi gerektiğinden bahsedilmiştir.

Ravilerden kaynaklanan bu farklılıklardaki tutarsızlıklar, kimi bilginler tarafından Kur’an’ın ruhuna uygun biçimde yorumlanmış ve uğursuzluk inancının İslâm’a aykırı olduğu açıkça ifade edilmiştir. Diğer rivayetlerdeki farklılıklar ravilerin (rivayet eden hadis nakilcilerinin) hatası olarak görülmüştür.

Ne var ki bazı yorumcular (hadisleri şerh⁴⁴ edenler) ise, kadının, evin, atın uğursuz olması durumunda, uğursuz olma gerekçelerini kendilerince sıralamışlar⁴⁵ ve böylece uğursuzluğun

⁴³ TDV İslam Ansiklopedisi,, Uğursuzluk Maddesi

⁴⁴ Hadis terimi olarak şerh, “bir hadisin veya bir hadis kitabında yer alan rivayetlerin kelime ve kavramlarını açıklamak, anlaşılması zor yerlerini izah etmek, i’rabını belirtmek, hadisten çıkan hükümlere yer vermek” gibi anlamlarda kullanılır. TDV İslam Ansiklopedisi, Şerh Maddesi.

⁴⁵ Bu hadislerin senedini sahih kabul edenler, zahir olarak İslâm’la bağdaşmayan bu hadis metinleri üzerinde bazı yorumlara gitmişlerdir. Atta, kadında ve evde uğursuzluk olduğunu kabul edenler, “Evin uğursuzluğu, onun darlığı,

olma ihtimalini kabullenmişlerdir.⁴⁶ Oysa İslam inancını ilgilendiren çok temel bir konuda açılan bir gedik, hurafelerin halk arasında yaşatılmasına neden olmuştur. Nitekim doğudan batıya ülkeyi dolaştığımız zaman halkın önemli bir kesiminin çeşitli kişileri, olayları ve durumları uğursuzluğa bağladığını görmekteyiz.⁴⁷ Hele bir cinsiyeti doğrudan hedef alan bu anlayış, kadınların; kötülüğün, fitnenin, şeytanlığın ve uğursuzluğun kaynağı olarak görülmesine, aşağılanmalarına, hor görülmelerine, onlara yönelik haksızlığın ve şiddetin meşru görülmesine zemin hazırlamıştır.

Bu rivayetlerdeki farklı varyantları kaynaklarıyla birlikte şöyle sıralayabiliriz⁴⁸:

1 - **"Uğursuzluğa inanmak şirktir"** (Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3910); Tirmizî, Siyer, 47, (1614); İbn Mace, 3538, 2/117)

2 - **"Bir şeyde (uğursuzluk) olsaydı, bu atta, kadında, meskende olurdu."** (Buhârî, Cihad 47, Nikah 17; Müslim, Selam 119, (2226); Muvattâ, İsti'zân 21)

3 - **"Uğursuzluk üç şeydedir: Atta, kadında ve evdedir."**⁴⁹ (Buhari, Hadis No: 2858, c.4, s.29; 5093, 7/8; 5772, 7/138 (Buhârî, Nikah, 17); Müslim, Hadis No: 2225, c.4, s.1746 (Müslim, Selâm, 115); Ebu Davud, 3922, 4/19 (Ebû Davud, Tıbb, 24); Tirmizi, 2824, 4/423 (Tirmizî, Edeb, 58); Nesai, 4394-4395, 4/315; 9230-9231,9233,9236, 4/304-306 (Nesâî, Hıyel, 5); Muvatta, Hadis No: 22, c.2, s.972 (İmam Malik, İstizan, 22); İbn Mace, Hadis No: 1995, c.1, s.642 (İbn Mace-1995/1993 c.17 s.218 /6617); Müsned, Ahmed, II, 6, 36, 115, 126.)

4 - **Hız Aişe'nin reddiyesi: Hız Aişe dedi ki: Ebu Hureyre, iyi ezberleyememiş.** Resulullah içeri girdi ve dedi ki: "Allah, Yahudileri kahretsin." Onlar diyorlar ki: "Üç şeyde uğursuzluk vardır; Evde, kadında ve atta..." Ebu Hureyre, hadisin sonunu duymuş, başını duymamış. (Ebu

komşularının kötülük ve eziyetidir. Kadının uğursuzluğu çocuk dünyaya getirememesi, dilinin kötülüğü ve şüpheden dolayı saldırganlığıdır. Atın uğursuzluğu, üzerinde gaza yapılamaması, koşmayıp hırçınlık göstermesi, fiyatının pahalılığıdır." şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Nilgün Öztürk, Hız Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri, 86 (Ali Osman Ateş, Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın, s.135)

⁴⁶ İbnü'l-Cevzi, Kastallani ve İbn Hacer, hadisin isnadlar bakımından sağlam olduğunu gerekçe göstererek açıklamalar getirmişlerdir. Prof. Mehmed Said Hatiboğlu, Hız Aişe'nin Hadis Tenkidçiliği, 64; İbn Hacer, "Kadının uğursuzluğu çocuk doğuramaması, evin uğursuzluğu kötü komşular, atın uğursuzluğu ise huysuzluğu ve üzerine kimseyi bindirmemesidir" İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VI, 47.

⁴⁷ Abdullah Çobanoğlu, Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması, 40-43; Ekrem Işın, Elemtarefiş: Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 165; Halit Ahmet Çiftçi, Dinlerde Vefkler, s.6.

⁴⁸ Uğursuzlukla ilgili Hız Peygamber adına aktarılan hadis kaynaklarındaki rivayetlerin dökümü şunlardır: a) Abdullah ibn Ömer'den: "Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve hayvanda..." Tirmizi, (41) Edeb 58, h. 2824, V, 126; Nesai, (68) Hayd 5, h. 3566, V, 220; Tayalisi, Kitabu't-tıbb, h. 1777, I, 347. b) Abdullah ibn Ömer'den: "Uğursuzluk evde, kadında ve attadır." Muslim, (39) Selam 34, h. 115 (2225) II, 1746-1747; Ebu Davud, (27)Tıb 24, h 3922, IV, 237; Musned, II, 126; Muvatta', (54) İsti'zan 8, h. 22, II, 972. c) Abdullah ibn Ömer'den: "Uğursuzluk ancak üç şeydedir: Atta, kadında ve evdedir..." Buhari, (56) Cihad 47, III, 217.

Uğursuzluğun kesin bir olgu olarak değil, varsayıma dayalı bir olgu olarak söz konusu edildiği rivayetlerden bazıları ise şöyledir: a) Sehl ibn Sa'd'dan: "Eğer (herhangi) bir şeyde uğursuzluk varsa, kadında, atta ve evdedir." Buhari, (56) Cihad 47, III, 217. b) Sehl ibn Sa'd'dan: "Eğer varsa, atta, kadında ve evdedir" Muslim, (39) Selam 34, h. 119 (2226), II, 1748; İbn Mace, (9) Nikah 55, h. 1994, I, 642; Muvatta', (54) İsti'zan 8, h. 21, II, 972; Tayalisi, Kitabu't-tıbb, h. 1778, I, 347. c) Abdullah ibn Ömer'den: "Eğer (herhangi) bir şeyde uğursuzluk varsa, evde, kadında ve attadır." Buhari, (67) Nikah 17, VI, 124; Muslim (39) Selam 34, h. 118 (225), II, 1748. d) Abdullah ibn Ömer'den: "Eğer, uğursuzluk diye bir şeyin gerçekliği varsa, bu kadında, atta ve evdedir." Muslim, (39) Selam 34, h. 117 (2225), II, 1748; Musned, II, 85. (Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 239.)

⁴⁹ Kütüb-ü sitte içerisinde yer alan bazı hadislerde, kadında, atta ve evde uğursuzluk bulunduğundan söz edilmekte. Bu konudaki rivayetler metin açısından iki kısma ayrılmakta, bunlardan bir kısmı, "atta, kadında ve evde uğursuzluk olduğundan" söz ederken, önemli bir kısmı da uğursuzluk kavramını reddetmekte, bunun bir Cahiliye inancı ya da şirk olduğunu bildirmektedir... Kadında, evde, atta veya hayvanda uğursuzluk olduğunu söyleyen rivayetlerin tamamı "An" lafzıyla nakledilmiş mu'an'an nakillerdir. Bu tür rivayetlerin isnatlarında kopukluk ihtimalinin söz konusu olduğu, ravinin hocasından bizzat işitmeyebileceği açık bir husustur. Bu isnatlar yoluyla nakledilen bu metinlerin, daha uzun bir rivayetin bir parçası oldukları izlenimi vermesi, tek başına nakledildiklerinde İslam'ın inanç esaslarına ve insan fitratına aykırı düşerek bir problem oluşturmaları, bunlardaki zabt (hafızada tutma) kusuruna, ravinin hocasından bunları sema (işitme) metoduyla almadığına işaret etmektedir. Nilgün Öztürk, Hız Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri, 85 (Ali Osman Ateş, Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın, s.103,112.)

Davud Tayalisi, Müsned, Hadis No.1641, c.3, s.124; Farklı lafızlarla yapılmış başka bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. VI, s. 150, 240, 246.)⁵⁰

Hadis kaynaklarında yer alan bu rivayetler, ilgili hadis kaynağı yorumcusu (şarihi) tarafından yorumlanmıştır.⁵¹ Şimdi bu hadisleri tek tek ele alalım:

UĞURSUZLUK İNANCI ŞİRKİTİR

وعن ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ:

الطَّيْرَةُ شِرْكٌ قَالَهَا ثَلَاثًا، وَمَا مِنَّا إِلَّا. وَلَكِنَّ اللَّهَ يُذْهِبُهُ بِالتَّوَكُّلِ

. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ .

4093- Resûlullah buyurdular ki: **"Uğursuzluk çıkarmak (inanmak) şirktir, uğursuzluk çıkarmak şirktir, uğursuzluk çıkarmak şirktir.** (İhtiyarsız (iradedışı) kalbine uğursuzluk vehmi gelip içinde bazı şeylere karşı neferet duyan) hâriç bizden kimsede bu yoktur. Lakin Allah onu tevekkülle giderir."⁵²

AÇIKLAMA: 1- Burada uğursuzluğa inanmak şirk ilan edilmektedir. Âlimler şöyle izah ederler: "Bir kimsenin kendisine zarar veren, fayda celbeden (sağlayan) şeyler olduğuna inanması sebebiyle şirke düşer. Eğer bir de bu inancın gereğince amel ederse sanki Allah'a şirk koşmuş olur ve buna şirk-i hafî (gizli) denir. Bir de Allah dışında bir şeyin müstakillen (bağımsız) zarar ve fayda vereceği itikadına düşerse bu şirk-i celî (açık) olur." el-Kâdî der ki: "Resulullah bunu şirk olarak isimlendirdi, çünkü Araplar uğursuz addettikleri şeyi kötülüğün hâsıl olmasında müessir (etkili) bir sebep biliyorlardı. Esasen esbaba (nedenlere) tesir vermek şirk-i hafîdir. Buna bir de cehâlet ve kötü itikad inzimâm edince durumun ne olacağı açıktır.

2- Resûlullah'ın "uğursuzluk çıkarmak şirktir" diye üç kere tekrarı, mesele hususundaki zecri (kısıtlamayı) mübalağalı kılmak, müessiriyeti (etkiyi) artırmak içindir.

3- Hadîsin sonunda, kalbe eski alışkanlıktan ötürü veya ihtiyarsız olarak uğursuzluk düşüncesinin ârız olması sebebiyle hâsıl olacak zarar vehiminin Allah'a tevekkül sayesinde bertaraf olacağı belirtiliyor."⁵³

'Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri' adlı kitabında Tuksal, Tirmizi'nin (ö. 279/892), "Hz. Peygamber, üç kez, uğursuz saymak (et-tıyara) şirktir!" (Tirmizi, (19) Siyer 47, h 1614, IV, 160-161) hadisinde, 'et-tıyara' kelimesinin hem geniş anlamıyla 'talih yorumu', hem de 'uğursuz sayma' şeklinde anlaşıldığını görüyoruz. Azimabadi (ö. 1273/1857), kelimeyi talih yorumu bağlamında değerlendirerek, şirkle özdeşleştirilme gerekçesini, bu tarz

⁵⁰ Hz. Aişe'nin Ebu Hureyre'ye yönelik reddiyesini kabul etmeyenler arasında, mesela İbnu'l-Cevzi, Kastallani ve İbn Hacer vardır. Dayandıkları nokta, adı geçen hadisin isnadlar bakımından sağlam olmasıdır. Prof. Mehmed Said Hatiboğlu, Hz. Aişe'nin Hadis Tenkidçiliği, 64.

⁵¹ HADİS KAYNAKLARI ŞERHLERİ: Buhari (256)'nin şerhleri: İbn Hacer (852), Fethu'l-Bari; Ayni (855), Umdetu'l-Kari; Kastallani (923), İrşadu's-Sari; Kirmani (786), el-Kevakibu'd-Derari; Hattabi (388), İlamu's-Sünen; Müslim (261)'in şerhleri: Mâzerî'nin (ö. 536/1141), el-Mu'lim bi-fevâidi Müslim; Kadı İyaz(544), İkmalu'l-Mu'lim; Nevevi (676), el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc; İmam Suyutî (911), ed-Dîbâc alâ Sahîhi Müslim b. Haccâc; Cabir Ahmed Osmani Derbendi (1353), Fethu'l-Mülhim; Tirmizi (279)'nin şerhleri: Ebubekir İbnu'l-Arabi (543), Arizetu'l-Ahvezi; Mübarekfuri (1353), Tuhfetu'l-Ahvezi; Ebu Davud (275)'un şerhleri: Hattabi (388), Mealimu's-Sünen; Azimabadi (1329), Avnu'l-Ma'bud; Seheranfuri (1346), Bezlü'l-Mechud; Nesai (303)'nin şerhleri: Süyûtî (911), Zehrü'r-rubâ Kale'l-Müctebâ; Abdülhâdî es-Sindî (1894), Haşiye; İbn Mace (273)'nin şerhleri: Musa b. İsa ed-Demîrî, Dîbâce fî Şerhi Sünen İbni Mâce; Muhammed el-Halebî şerhi; Ebu bekr es-Suyûtî, Misbâhu'z-Zucâze Şerhu Sünen İbni Mâce; Muvatta (179)'nın şerhleri: İbn Abdilberr (463), el-İstizkar ve et-Temhid; Süleyman el-Baci (494), el-Münteka; İbnu'l-Arabi (543), el-Mesalik ve el-Kabes; Zürkani (1112), Ebhecü'l-Mesalik.

⁵² Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3910); Tirmizî, Siyer, 47, (1614); İbn Mace, 3538, 2/117 (Mektebetu's-Şâmile)

⁵³ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/465.

bir uygulamanın (kendiliğinden) bir fayda sağlamaya ya da bir zararı uzaklaştırmaya muktedir olduğu inancı ile ilişkilendirmektedir.⁵⁴

Üç hadis kaynağında geçen “Uğursuzluğa inanmak şirk” hadislerinin metni aşağıda verilmiştir:

۳۵۳۸ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة قال: حدثنا وكيع، عن سفيان، عن سلمة، عن عيسى بن عاصم، عن زر، عن بد الله قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الطيرة شرك وما منا إلا ولكن الله يذهب بالتوكل» صحيح

“İrade dışındaki hariç uğur/suzluğa inanmak şirk. Ancak onu Allah tevekkülle giderir.”⁵⁵

۳۹۱۰ - حدثنا محمد بن كثير، أخبرنا سفيان، عن سلمة بن كهيل، عن عيسى بن عاصم، عن زر بن حبیش، عن عبد الله بن مسعود، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الطيرة شرك، الطيرة شرك، ثلاثا، وما منا إلا ولكن الله يذهب بالتوكل» صحيح

“İrade dışındaki hariç, üç kez tekrarla uğur/suzluğa inanmak şirk. Ancak onu Allah tevekkülle giderir.”⁵⁶

الطيرة من الشرك وما منا إلا ولكن الله يذهب بالتوكل

“İrade dışındaki hariç, üç kez tekrarla, uğur/suzluğa inanmak şirk. Ancak onu Allah tevekkülle giderir.”⁵⁷

ÜÇ ŞEYDE UĞURSUZLUK VARDIR: ATTA, KADINDA VE EVDE

Uğursuzluk, olacak olsaydı ancak şunlarda olurdu hadislerinin metni aşağıda verilmiştir:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلْفٍ، أَبُو سَلَمَةَ. ثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثٍ: فِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالْدَّارِ

İsnaade صحيح على شرط مسلم. فقد احتج مسلم بجميع رواته، وأصل الحديث في الصحيحين. وانفرد ابن ماجه بذكر السيف.

1995-6617- Resûlullah buyurdular ki: "Uğursuzluk üç şeydedir: Atta, kadında ve evdedir." (Hadisin Arapçasına göre sened, sahihtir diye ifade edilmiştir.)⁵⁸ Bu hadisin kaynakları şunlardır:

Buhari, Hadis No: 2858, c.4, s.29; 5093, 7/8; 5772, 7/138 (Buhârî, Nikah, 17)⁵⁹

⁵⁴ Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 233

⁵⁵ İbn Mace, 3538, 2/117 (Mektebetu's-Şâmile)

⁵⁶ Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3910) (Mektebetu's-Şâmile)

⁵⁷ Tirmizî, Siyer, 47, (1614) (Mektebetu's-Şâmile)

⁵⁸ Hadis sahih görülmüş ve bu hadisin sahih olduğuna inanan alimler tarafından uğursuzluğa gerekçeler ortaya konmuştur. Bkz. 4098 no'lu hadisin AÇIKLAMASI: 7. dipnotta uğursuz olma nedenlerinin alimlerce tartışıldığı anlatılıyor. Bâzılarına göre de kadının uğursuzluğu kısır oluşu; kötü dilli oluşu; bineğin uğursuzluğu huysuz oluşu, üzerinde cihât edilmemesi vs. diye gösteriliyor. c.3 s.183

⁵⁹ Buhari, Sahih adlı eserinde, 'Kadının Uğursuzluğundan Sakınma' diye bir başlık (bab) açmış ve başlığın altında, "eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır. Onlara karşı tedbirli olun" (64Teğabun/14) ayetine ve "kadında, evde ve atta uğursuzluk vardır", "uğursuzluk olsaydı,..." (Buhari, Bab 18/31-34) ve kadının fitne olma rivayetlerine yer vermiştir. Ancak Teğabun suresinin 14. ayetinde, bütün eşlerin veya bütün kadınların değil, erkek

Müslim, Hadis No: 2225, c.4, s.1746 (Müslim, Selâm, 115)

Ebu Davud, 3922, 4/19 (Ebû Davud, Tıbb, 24)

Tirmizi, 2824, 4/423 (Tirmizî, Edeb, 58)

Nesai, 4394-4395, 4/315; 9230-9231, 9233, 9236, 4/304-306 (Nesâî, Hıyel, 5)

Muvatta, Hadis No: 22, c.2, s.972 (İmam Malik, İstizan, 22)

İbn Mace, Hadis No: 1995, c.1, s.642 (İbn Mace-1995/1993 c.17 s.218 /6617)

Müsned, Ahmed, II, 6, 36, 115, 126.

۲۸۵۸ - حدثنا أبو اليمان، أخبرنا شعيب، عن الزهري، قال: أخبرني سالم بن عبد الله، أن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما، قال: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول:

"إنما الشؤم في ثلاثة: في الفرس، والمرأة، والدار"

"Uğursuzluk üç şeydedir: Atta, kadında ve evdedir."⁶⁰

۱۱۵ - (۲۲۲۵) وحدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب، حدثنا مالك بن أنس، ح وحدثنا يحيى بن يحيى، قال: قرأت على مالك، عن ابن شهاب، عن حمزة، وسالم، ابني عبد الله بن عمر، عن عبد الله بن عمر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الشؤم في الدار، والمرأة، والفرس» [شرح محمد فؤاد عبد الباقي] [ش (الشؤم في الدار) اختلف العلماء في هذا الحديث فقال مالك وطائفة هو على ظاهره وإن الدار قد يجعل الله تعالى سكنها سببا للضرر أو الهلاك وكذا اتخاذ المرأة المعينة أو الفرس أو الخادم قد يحصل الهلاك عنده بقضاء الله تعالى ومعناه قد يحصل الشؤم في هذه الثلاثة وقال آخرون شؤم الدار ضيقها وسوء جيرانها وأذاهم وشؤم المرأة عدم ولادتها وسلطانها وتعرضها للريب وشؤم الفرس أن لا يغزى عليها وقيل حرانها وغلاء ثمنها وشؤم الخادم سوء خلقه وقلة تعهده لما فوض إليه]

"Uğursuzluk, evde, kadında ve attadır."⁶¹

۱۹۹۵ - حدثنا يحيى بن خلف أبو سلمة قال: حدثنا بشر بن المفضل، عن عبد الرحمن بن إسحاق، عن الزهري، عن سالم، عن أبيه، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: «الشؤم في ثلاث: في الفرس، والمرأة، والدار» قال الزهري: فحدثني أبو عبيدة بن عبد الله بن زمة، أن أمه زينب، حدثته عن أم سلمة، «أنها كانت تعد هؤلاء الثلاثة، وتزيد معهن السيف» [تعليق محمد فؤاد عبد الباقي] في الروايد إسناده صحيح على شرط مسلم. فقد احتج مسلم بجميع رواته. وأصل الحديث في الصحيحين وانفرد ابن ماجة بذكر السيف. فلذلك أوردته. أي في الروايد.

veya kadın bazı eşlerin ve evlatların düşman olabileceğinden söz edilmiştir. Nitekim Nuh ve Lut peygamberlerin karıları, kocalarına; Nuh'un oğlu, babasına; Firavun, karısına düşman idi. Ayette, bu ve benzeri örneklerden dolayı dikkatli ve tedbirli olmasından söz ediliyordu. Buhari'de konuya dair rivayetler şunlardır: 18- KADININ UĞURSUZLUĞUNDAN SAKINILMASI VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BABI: "Eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakîkaten size düşman olanlar da vardır. O hâlde onlardan sakının" (et-Tegâbun: 14). Abdullah bin Ömer'den, Rasûlullah (s): "Uğursuzluk; kadında, evde ve atta olur" buyurmuştur. (Buhari: Bab 18, Hadis No 31). "Uğursuzluk telâkkisi şu üç şeyde: kadında, evde ve binek hayvanındadır." (Buhari: Bab 43, Hadis No 68; Bab 54, Hadis No 85; Bab 47, Hadis No 73). Peygamberin yanında uğursuzluğu zikrettiler. Bunun üzerine (Abdullah bin Ömer ve Sehl ibn Sa'd'dan) Peygamber (s): "Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk hâsıl olsaydı evde, kadında ve atta olurdu" buyurdu (Buhari: Bab 18, Hadis No 32-33; Bab 47, Hadis No 74). Usâme ibn Zeyd'den, Peygamber (s): "Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı hiçbir fitne (fesâd âmili) bırakmadım" buyurmuştur. (Buhari: Bab 18, Hadis No 34). Rasûlullah (s): "Eşyada uğursuzluk yoktur. Baykuşta uğursuzluk yoktur. Safer ayında uğursuzluk yoktur. (Bunlar Cahiliye hurafeleridir.)" (Buhari: Bab 19, Hadis No 27) Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi, Tercüme Mehmet Sofuoğlu. (Ayrıca bkz. Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 246).

⁶⁰ Buhari, Hadis No: 2858, c.4, s.29; 5093, 7/8; 5772, 7/138 (Mektebetu's-Şâmile)

⁶¹ Müslim, Hadis No: 2225, c.4, s.1746

"Uğursuzluk üç şeydedir: Atta, kadında ve evde."⁶²

۳۹۲۲ - حدثنا القعنبي، حدثنا مالك، عن ابن شهاب، عن حمزة، وسالم، ابني عبد الله بن عمر، عن عبد الله بن عمر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الشؤم في الدار، والمرأة، والفرس» قال أبو داود: قرئ على الحارث بن مسكين، وأنا شاهد أخبرك ابن القاسم، قال: سئل مالك عن «الشؤم في الفرس، والدار» قال: كم من دار سكنها ناس فهلكوا، ثم سكنها آخرون فهلكوا، فهذا تفسيره فيما نرى والله أعلم قال أبو داود: قال عمر رضي الله عنه: «حصير في البيت خير من امرأة لا تلد» [حكم الألباني]: شاذ والمحمول إن كان الشؤم

"Uğursuzluk, evde, kadında ve attadır."⁶³

۲۸۲۴ - حدثنا ابن أبي عمر، قال: حدثنا سفيان، عن الزهري، عن سالم، وحمزة، ابني عبد الله بن عمر عن أبيهما، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الشؤم في ثلاثة، في المرأة، والمسكن، والدابة». هذا حديث حسن صحيح وبعض أصحاب الزهري لا يذكرون فيه عن حمزة إنما يقولون: عن سالم، عن أبيه، عن النبي صلى الله عليه وسلم. وروى مالك بن أنس هذا الحديث عن الزهري، فقال: عن سالم، وحمزة، ابني عبد الله بن عمر، عن أبيهما، وهكذا روى لنا ابن أبي عمر، هذا الحديث عن سفيان بن عيينة، عن الزهري، عن سالم، وحمزة، ابني عبد الله بن عمر، عن أبيهما، عن النبي صلى الله عليه وسلم.

"Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve atta (dâbbe)."⁶⁴

۲۲ - وحدثني مالك، عن ابن شهاب، عن حمزة، وسالم، ابني عبد الله بن عمر، عن عبد الله بن عمر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: " الشؤم: في الدار والمرأة والفرس"

"Uğursuzluk, evde, kadında ve attadır."⁶⁵

UĞURSUZLUĞA GETİRİLEN AÇIKLAMALAR

Uğursuzluk hadisiyle ilgili olarak hadis kitaplarını şerh eden yorumcular kitaplarında şu açıklamalara yer vermişlerdir:

“Buhari yorumcusu (şarih) İbn Hacer: ‘Kadının uğursuzluğu, doğurgan olmaması; atın uğursuzluğu, üzerinde gaza edilmemiş olması; evin uğursuzluğu da komşuların kötülüğüdür.’ (İbn Hacer, Fethu'l-bari, VI, 73)

Muvatta yorumcusu (şarih) Zurkani: ‘Evin uğursuzluğu, darlığı ve komşularının kötü olması; kadının uğursuzluğu, kısırlığı ve uzun dilli olması; atın uğursuzluğu, üzerinde gaza edilmemiş olmasıdır.’ (Zurkani, IV, 485)

Diğer bir Buhari yorumcusu (şarih) Ayni ise yukarıda açıklamalara katılmamaktadır: ‘Eğer biz bu sözü zahiri (literal anlamı) üzerine bırakacak olursak, o zaman bu hadislerin bir kısmı, bir kısmını nefyetmiş (olumsuzlamış) olur. Bu durum, Nebi'nin aynı şey üzerinde, aynı zamanda hem nefy (olumsuzlama), hem ispat (olumlama) türünden bir çelişkiye (düşüğünü) varsayar ki, bu imkânsızdır. (Bu ifadelerin) doğru anlamı la tıyarate sözü ile uğursuzluğun bütünüyle nefyedilmiş olmasıdır. Hz. Peygamber'in (s.) "Uğursuzluk ancak üç şeydedir" sözü ise, cahiliye ehlinin (uğursuzluk konusundaki geçmiş inançlarından) haber verme (amacına

⁶² İbn Mace, Hadis No: 1995, c.1, s.642

⁶³ Ebu Davud, 3922, 4/19

⁶⁴ Tirmizi, 2824, 4/423 (Mektebetu's-Şâmile)

⁶⁵ Muvatta, Hadis No: 22, c.2, s.972 (Mektebetu's-Şâmile)

yöneliktir); **onlar uğursuzluğun bu üç şeyde olduğuna inanıyorlardı. (Burada gerçek anlam budur);** Müslümanların inançlarına göre bu üç şeyde uğursuzluk vardır, demek değildir.' (Bedruddin el- Aynî, 'Umdetu'l-kari, XIV, 150)

Buhari yorumcusu (şarih) olan İbn Hacer ise Aynî'ye itiraz etmektedir: Literal anlama sadık kalan yorumculardan İbnu'l-Arabi ise bu görüşe karşı çıkarak: "Bu görüş geçersizdir; çünkü Resulullah (s.) insanlara geçmişteki veya şimdiki inanışlarını haber vermek için gönderilmedi; o ancak onlara inanmaları gereken şeyleri öğretmek için gönderildi." demektedir. (İbn Hacer, Fethu'l-bârî, VI, 73) Oysa hadis kaynaklarımız, geçmiş kavimlerin -mesela İsrailoğullarının- inanışlarına dair, Hz. Peygamber'e atfedilen pek çok haber ile dolu iken, İbnu'l-Arabi'nin itirazı oldukça ilginçtir. Zira -tek başına Kur'an bile- geçmiş kavimlerin pek çok inanışından haber vermektedir.

Aynî'nin kendi görüşlerini ispatlamak için zikrettiği Hz. Aişe rivayetleri de aynı ihtilaflı yorumlara konu olmuştur: Aişe (r.) uğursuzluk inancını reddeder ve onunla ilgili hiçbir şeye inanmazdı. Hatta öyle ki, Şevval ayında eşleriyle zifafa girmeyi kerih gören kadınlara şunu söyler di: "Resulullah (s.) benimle Şevval ayında evlendi ve Şevval ayında zifafa girdi. Onun indinde benden daha değerli kimsenin olmadığını (bilirsiniz) ki, Peygamber de eşleriyle Şevval ayında zifafa girmekten hoşlanırdı."

Buhari yorumcusu Aynî'nin Hz. Aişe'yi onaylayan tavrının aksine diğer Buhari yorumcusu İbn Hacer, onun Ebu Hureyre'yi eleştiren rivayetlerini şöyle cevaplandırmaktadır:

"Sahabeden zikrettiğimiz kişilerin (uğursuzluk) konusunda Ebu Hureyre'yi onaylayan rivayetleri dikkate alındığında, Ebu Hureyre'yi reddetmenin bir manası yoktur. Kimileri de (uğursuzluk rivayetlerinin) insanların inançları hakkında bilgi vermek için söylendiği, Peygamber'den (s.) bunun sabit olduğunu bildiren bir haber olmadığı yolunda tevilde bulunmuşlardır. Ancak, zikredilen sahih hadislerin siyakları bu yoruma elverişli değildir. (İbn Hacer, Fethu'l-bari, VI, 73)

Tayalisi'nin rivayet ettiği ve yine Hz. Aişe'nin tavrını yansıtan bir başka rivayet de şöyledir:

Aişe'ye denildi ki: "Ebu Hureyre Resulullah'ın (s.) 'Uğursuzluk üç şeydedir: Evde, kadında ve atta...' dediğini söylüyor. Bunun üzerine Aişe: "Ebu Hureyre ezberlememiş, çünkü o, Resulullah (s.) şöyle derken içeri girdi: 'Allah Yahudilerin canını alsın! Onlar, uğursuzluk şu üç şeydedir: "Evde, kadında ve atta..." derler. (Ebu Hureyre) sözün sonunu duymuş, fakat başını duymamış!" (Tayalisi, Kitabu't-tıbb, h. 1776, I, 347).

Bu rivayet, Mekhul'un Hz. Aişe'den işitmediği gerekçesiyle munkatı olarak değerlendirilip dikkate alınmazken; (İbn Hacer, Fethu'l-bari, VI, 72) isnadında bir zayıflık bulunmayan diğer Aişe rivayeti de İbn Hacer tarafından kabul edilmez. Tirmizi'nin naklettiği, "Uğursuzluk yoktur; uğur kadında, evde ve attadır." (Tirmizi, (41) Edeb 58 (h. 2824 hadisin açıklaması), V, 127) rivayeti ise, İbn Hacer tarafından "sahih hadislerle muhalefetiyle birlikte, isnadı da zayıftır." şeklinde değerlendirilir. (İbn Hacer, Fethu'l-bari, VI, 73; 'Avnu'l-ma'bad, X, 334)

Ayni bu görüşlerini, Ebu Davud'un rivayetine dayanarak, uğursuz saymanın 'şirk' olduğu ifadesiyle tamamlar ve böylece pek çok yorumcunun aksine, çok net ve kesin bir tavrın sahibi olarak diğerlerinden ayrılır."⁶⁶

Uğursuzluğa getirilen açıklamanın (şerhin) Arapça metni aşağıda verilmiştir:

[تعليق مصطفى البغا] ٢٧٠٣ (١٠٤٩/٣) - [ش (الشؤم) والتشاؤم والمعنى إذا وجد التشاؤم فإنما يوجد في هذه الثلاثة. (الفرس) في جموحها ونفورها أو عدم الغزو عليها. (المرأة) إذا كانت سليطة اللسان أو غير قانعة. (الدا) إذا كانت ضيقة أو قريبة من جار سوء أو بعيدة عن المسجد] [ر ١٩٩٣]

Buhari, Hadis No: 2858, c.4, s.29; 5093, 7/8; 5772, 7/138

⁶⁶ Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 243-246.

‘Kadının uğursuzluğu, doğurgan olmaması; atın uğursuzluğu, üzerinde gaza edilmemiş olması; evin uğursuzluğu da komşuların kötülüğüdür.’

Prof İbrahim Canan tarafından Türkçe’ye tercüme edilen Kütübü Sitte’de⁶⁷ uğursuzlukla ilgili şu açıklamaya yer verilmiştir:

4098- Resulullah’ın şöyle söylediğini işittim: "İyâfe, tıyere, tark sihirdendir." [Ebu Dâvud, Tıbb 23, (3907).]

4098 NO’LU HADISIN AÇIKLAMASI:

Burada, 4095 numaralı hadiste temas edilen at, kadın ve meskende uğursuzluk meselesine de temas etmemiz gerekmektedir. Hadiste Resulullah: "Eğer birşeyde (uğursuzluk) olsaydı, bu atta, kadında, meskende olurdu" buyurmaktadır. **Hadis bu muhtevası ile eşyada uğursuzluğu kökten reddetmektedir. Ancak hadisin bazı vecihleri (rivayet yolu/tariki);**

"Ne sirayet ne de uğursuzluk yoktur. Uğursuzluk sadece üç şeyde vardır: "Kadında, atta, evde" şeklindedir.

Hadisin bu vechi (rivayeti) ile önceki vechi (rivayeti) arasındaki teâruz (karşıtlık) açıktır. Birinde uğursuzluk toptan reddedilirken, diğerinde üç şeyde olduğu takrir (ifade) edilmektedir. Ülemâ (alimler) bu hususta farklı yorumlar beyan etmiştir. Müslim yorumcusu Nevevî der ki: "Ülemâ bu hadis hususunda ihtilaf etti.

İmam Mâlik ve bir grup âlim: "Hadisin zâhirî ma'nâsı esastır, Allah Teâlâ bazan bir evde oturmayı zarar ve helâke sebep kılar. Muayyen bir kadın veya atın veya hizmetcinin ittihaz edilmesi de Allah'ın kazasıyla helak hâsıl edebilir. Öyleyse hadisin manâsı, bazı rivayetlerde açıklandığı şekilde, bazen bu üç şeyden uğursuzluk hâsıl olur demektir.

Hattâbî ve pek çokları, 'bunun istisna manasında olduğunu, yani, **oturulması hoşlanılmayan ev veya sohbetinden hoşlanılmayan kadın, veya hoşlanılmayan at ve köle hariç (uğursuzluk hiç bir şeyde yok).** Öyleyse boşama, satma, terketme vs. yollarla onlardan ayrılmak gerekir' demiştir.

İbnu'l-Esir'in yorumu şöyle: "Hadisin ma'nâsı şudur: Eğer hoşlanılmayan ve âkibetinden korkulan bir şey bulunsaydı şu üç şeyde olurdu. Uğursuzluğu bu üç şeye tahsis etmiştir. Çünkü,

⁶⁷ Kütüb-i Sitte'yi ilk kez bir araya getiren kişi, Endülüslü muhaddis Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî'dir (ö. 535/1140). Bu eser, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Muvatta'nın derlemesidir. Bu derlemede Kütüb-i Sitte'deki hadisler şerh edilmemiştir. Rezîn, bu esere, 'el-Cem' beyne'l-usûlî's-sitte' adını vermiş, daha sonra 'et-Tecrîd li's-sıhah ve's-sünen' adıyla da tanınmıştır. **Sonra İbnü'l-Esir** (ö. 606/1210) (Tam adı: Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî), Rezîn'in bu eserinde birçok hadisin olması gerektiği yerde zikredilmediğini, **mükerrer (tekrar) rivayetlerin fazlaca bulunduğunu, bazı hadislerin de eserde yer almadığını tesbit etmiş, bu eksikleri tamamlayıp ayrıca hadislerdeki garîb kelimeleri de açıklamak suretiyle onu kitap adlarına göre alfabetik olarak yeniden tertip etmiştir.** Hadislerin senedlerinde yalnız sahâbî olan râviler kaydedilmiş, sahâbe sözlerinin rivayetinde ise o sözleri rivayet eden tâbiîlerin adları verilmiştir. Kısaca **İbnü'l-Esir, Rezîn'in Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Muvatta'nın derlemesini düzene sokmuştur.** Hadis metinlerini, Buhârî ve Müslim'deki şekliyle vermeyi tercih etmiş, öteki kaynaklardaki önemli farkları da ayrıca ifade etmiştir. İbnü'l-Esir Sahîhayn hadisleri için Humeydî'nin el-Cem' beyne's-Sahîhayn'ını, diğer dört sünendeki hadisler için de hocalarından okuduğu kendi nüshalarını esas almıştır. Bu eserlerde bulunmadığı halde Rezîn'in kitabında rastlanan hadisleri Câmi'u'l-usûl'e almakla beraber bunların kaynağını bulamadığını göstermek için başlarına rumuz yazmamış, hadis metninin sonuna "أخرجه رزي ن" kaydını koymakla yetinmiştir. Daha sonra **İbnü'l-Esir'in Câmi'u'l-usûl adlı çalışması üzerinde çeşitli ihtisar** (Kısaltmalar: Bazı hadislerin veya hadislerdeki bazı kısımların çıkarılması/esere alınmaması) çalışmaları yapılmıştır. Bunlar, İbnü'l-Bârizî Hibetullah'ın yazdığı Tegrîdü'l-usûl ile **İbnü'd-Deyba' Abdurrahman** (ö. 944/1537)'in kaleme aldığı **Teysîrü'l-vusûl ilâ Câmi'i'l-usûl min hadîsi'r-Resûl'dür.** Teysîru'l-Vusûl'ün müellifi, bu eserin Câmi'ul-Usûl'ün hacmini üçte bire indirdiğini belirtir. **İbrahim Canan tarafından tercüme edilen 'Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi', İbnü'd-Deyba'nın hazırladığı 'Teysîru'l-Vusûl' adlı kitabıdır.** İbnü'd Deyba (ö. 944/1537), Teysîru'l-vusûl adlı kitabında, İbnü'l-Esir'in Camiu'l-Usul adlı kitabını kendi anlayışına göre özetlemiş (bazı hadisleri çıkarmış), ayrıca İbn Mace'yi de ilave etmiştir. TDV İslam Ansiklopedisi, Camiu'l-Usul Maddesi.

Arapların sağdan ve soldan gelen kuş, geyik vs. gibi şeylerden uğur veya uğursuzluk çıkarma anlayışlarını iptal edince, buyurdu ki:

‘Eğer birinizin oturmaktan hoşlanmadığı bir evi veya beraberliğini istemediği bir kadını veya beslemesinden zevk almadığı bir atı varsa, bunlardan ayrılınsın. Sözelimi bir başka eve geçsin, hanımı boşasın, atı satsın.’

Ayrıca, **‘Evin uğursuzluğu, darlığı ve komşularının kötülüğüdür; kadının uğursuzluğu kısırlığıdır; atın uğursuzluğu, üzerinde cihad yapılmamasıdır’ da denmiştir.**

İbnu Hacer'in zaafına dikkat çekerek kaydettiği bir İbnu Ömer hadisinde Resulullah şöyle buyurmuştur:

‘Eğer at uysal değil hırçınsa o uğursuzdur, eğer kadın, daha önce bir başka kocaya gitmiş, şimdi eski kocasını özlüyorsa o da uğursuzdur. Ev ezan ve ikamet işitilmeyecek kadar mescidden uzaksa o da uğursuzdur. Eğer bu üç şey, bu vasıflardan uzaksa mübarektirler.’⁶⁸

4099- Bir adam dedi ki: ‘Ey Allah'ın Resülü! Biz bir evdeydik, oradayken sayımız çok, malımız bol idi. Sonra bir başka eve geçtik. Burada sayımız da azaldı, malımız da.” Resulullah: "Burayı zemîm (kötü) (addederek) terk edin!’ buyurdular. [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3924).][2]

AÇIKLAMA: Bu hadiste, sanki Resulullah(as)'ın evde uğursuzluk inancını teyid ediyor ma'nâsı çıkmaktadır. Çünkü sual sahibi, geldikleri bu ikinci evde uğursuzluğa uğrayarak sayılarının azaldığını, mallarında kayıplara uğradıklarını beyan ederek bu ikinci evi terk edip etmeme hususunda fetva ve izin istemektedir. Uğursuzluk inancı, yasaklanmış olmasına rağmen, Resulullah evi terk etmelerine irşad buyuruyor.

İbnu'l-Esîr, evin zemim addedilerek terk edilmesi uğursuzluk inancıyla hareket etmek değildir dedikten sonra: "Evin zemîm (kötü) olmasının ma'nâsı 'havası sizin için muvafık değil' demektir" der. Erdebilî'nin el-Ezkâr'daki yorumu daha farklı: 'Bunun ma'nâsı şudur: 'Onu terk edin' demek, 'orası hakkında düştüğünüz sû-i zandan ve orada uğradığınız musibeti görmekten kurtulmak için bir başka yere geçin" demektir.'

Hattâbî ve İbnu'l-Esîr de şu kanaati beyan ederler: 'Resulullah (as), içlerine düşen, meskenleri sebebiyle belaya uğradıkları zannını iptal için onlara evlerini değiştirmeyi emretmiştir. Evlerini değiştirdiler mi bu vehmin kaynağı kuruyacak kalplerine giren şüphe onlardan uzaklaşacaktı.'

Şu halde, Resulullah'ın bu hadislerinden, insanın, imkan nisbetinde, hoşuna gidecek bir meskende oturmaya çalışması prensibi çıkarılabilmektedir. Ömrümüzün büyük bir kısmı evde geçmesi haysiyetiyle, onun komşuları, genişliği, havası, çarşı, pazar, cami, mektep gibi içtimâî müesseselere yakınlığı yönüyle uygun ve hoş gidecek mahiyette olması son derece ehemmiyetlidir. Hatta Resulullah bir hadislerinde "Kişinin saadeti üç şeye bağlıdır: İyi kadın, iyi mesken, iyi binek" buyurarak meskeni saadetimizin temel unsurlarından biri olarak tavsif buyurmuştur. Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten evde teşâüm olduğunun ihsasını değil, evin saadetimizdeki ehemmiyetinin takrîrini görmemiz gerekmektedir."⁶⁹

UĞURSUZLUK OLSAYDI...

‘Bir varsayım olarak uğursuzluk olsaydı, ancak şunlarda olurdu’ rivayetlerinin Arapça metinleri şöyledir:

وعن سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ:

(إِنْ كَانَ) يَعْني الشُّؤْمُ فِي شَيْءٍ فَفِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالْمَسْكَنِ.

⁶⁸ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/470-471.

⁶⁹ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/472-473.

أخرجه الثثة

4095- Resulullah buyurdular ki: "**Bir şeyde (uğursuzluk) olsaydı, bu atta, kadında, meskende olurdu.**" [Buhârî, Cihad 47, Nikah 17; Müslim, Selam 119, (2226); Muvattâ, İsti'zân 21.]

٢٨٥٩ - حدثنا عبد الله بن مسلمة، عن مالك، عن أبي حازم بن دينار، عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن كان في شيء، ففي المرأة، والفرس، والمسكن» [تعليق مصطفى البغا] ٢٧٠٤ (١٠٥٠/٣) - [ش أخرجه مسلم في السلام باب الطيرة والفال . رقم ٢٢٢٦ . (إن كان .) أي إن وجد الشؤم فإنما يوجد في هذه الأشياء] [٤٨٠٧]

"**Bir şeyde (uğursuzluk) olsaydı, şunlarda olurdu.**" (Buhari, 2859)

UĞURSUZLUK ÜÇ ŞEYDE OLABİLİR

Uğursuzluğun olması muhtemel olan şeylerle ilgili hadisin metni şöyledir:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. حَدَّثَنِي سَلِيمَانُ بْنُ سَلِيمٍ الْكَلْبِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ جَابِرٍ عَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَنْ عَمِّهِ مَخْمَرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

شُؤْمٌ. وَقَدْ يَكُونُ الْيَمْنُ فِي ثَلَاثَةٍ: فِي الْمَرْأَةِ وَالْفَرَسِ وَالْدَّارِ

.في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات

1993-6616- Resûlullah'ın şöyle söylediğini işittim: "**Uğursuzluk, belki üç şeyde olabilir: Kadında, atta, evde.**" c.17 s.218 6579 /6616 629. (1993) (Hadisin Arapçasında senedin sahih olduğu ifade ediliyor.)

HZ. AİŞE'NİN İTİRAZLARI I

Hiz. Aişe validemiz, uğursuzluğun olduğu veya olma olasılığından söz eden rivayetlere itiraz etmiştir. Ona göre, bu hadislerdeki bazı ifadelerin atlanması veya aktarılmamasından dolayı kadınların uğursuz ilan edildiğini, bunun asla kabul edilemeyeceğini, bunun, Müslümanlara değil, Cahiliye dönemine ait bir inanç olduğunu açık biçimde vurgulamıştır. Bu konuda iki farklı yolla (varyantla) gelen rivayet vardır

١٦٤١ - حدثنا أبو داود قال: حدثنا محمد بن راشد، عن مكحول، قيل لعائشة إن أبا هريرة، يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

" الشؤم في ثلاثة: في الدار والمرأة والفرس " فقالت عائشة: لم يحفظ أبو هريرة لأنه دخل ورسول الله صلى الله عليه وسلم، يقول: " قاتل الله اليهود، يقولون إن الشؤم في ثلاثة: في الدار والمرأة والفرس " فسمع آخر الحديث ولم يسمع أوله

Ebu Hureyre dedi ki Resullulah buyurdu ki: 'Uğursuzluk, üç şeydedir: Evde, kadında ve atta.' Bu hadis üzerine Hzz Aişe dedi ki: 'Ebu Hureyre, iyi ezberleyememiş. Resulullah içeri girdi ve dedi ki: 'Allah, Yahudileri kahretsin.' Onlar diyorlar ki: "Üç şeyde uğursuzluk

vardır; Evde, kadında ve atta...' 'Ebu Hureyre, belli ki hadisin sonunu duymuş, başını duymamış.'⁷⁰

HZ. AİŞE'NİN İTİRAZLARI II

وأما الحديث الذي رواه أبو هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال:

"الشؤم في المرأة والدار والدابة" ١. فإن هذا حديث، يتوهم فيه الغلط على أبي هريرة، وأنه سمع فيه شيئا من رسول الله صلى الله عليه وسلم فلم يعه.

قال أبو محمد: حدثني محمد بن يحيى القطعي قال: حدثنا عبد الأعلى، عن سعيد، عن قتادة، عن أبي حسان الأعرج:

أن رجلين دخلا على عائشة رضي الله عنها، فقالا إن أبا هريرة يحدث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال: "إنما الطيرة في المرأة، والدابة، والدار". فطارت شققا- ثم قالت: "كذب -والذي أنزل القرآن- على أبي القاسم، من حدث بهذا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم". إنما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "كان أهل الجاهلية يقولون: إن الطيرة في الدابة والمرأة والدار" ثم قرأت {ما أصاب من مصيبة في الأرض ولا في أنفسكم إلا في كتاب من قبل أن نبرأها} ٢. وحدثني أحمد بن الخليل قال: حدثنا موسى بن مسعود النهدي، عن عكرمة بن عمار، عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك قال: جاء رجل منا إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: يا رسول الله، إنا نزلنا دارا، فكثرت فيها عددنا وكثرت فيها أموالنا، ثم تحولنا عنها إلى أخرى، فقلت فيها أموالنا، وقل فيها عددنا. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ارحلوا عنها، وذروها، وهي ذميمة" ٣، قال أبو محمد: وليس هذا ينقض للحديث الأول بنقض لهذا. وإنما أمرهم بالتحول منها لأنهم كانوا مقيمين فيها على استئصال ١ سبق تخريجه ص ١٦٧. ٢ سورة الحديد: الآية ٢٢. ٣ أبو داود: طب ٣٤، والموطأ: استئذان ٢٣.

"Kadında, evde, atta (dabbe) uğursuzluk vardır." Bu hadis, Ebu Hureyre'nin Resulullah'tan duydukları konuda hata (ğalat) ettiğini söylemektedir. İki adam Hz Aişe'ye rastladılar. Ebu Hureyre'nin, "Kuşkusuz **uğursuzluk (tıvara), kadında, atta ve evdedir**" bu hadisinden söz ettiler. Hz. Aişe, sınırlı bir şekilde dedi ki: **"Kur'an'ı Ebu'l Kasım indirene andolsun ki bu hadisi Allah Resulü'nden hadis olarak nakleden yalan söylemiştir."**⁷¹ Resulullah yalnızca şunu söyledi: **"Cahiliye ehli şöyle derlerdi. 'Uğursuzluk; atta (dabbe), kadında ve evdedir.' Sonra şu ayeti okudu: 'Yeryüzünde ve içdünyanızda isabet eden her musibet, onu varlık alanına getirmeden önce mutlaka bir yasaya/ yazıya(kitaba) bağlıdır.'**⁷² (57Hadid/22) İbn Kuteybe, Tevilu'l-Muhtelifi'l-Hadis, 1/170; (Ebu Davud, Tıb 34; Muvatta, İsti'zan 23)

⁷⁰ Ebu Davud Tayalisi, Müsned, Hadis No.1641, c.3, s.124; Farklı lafızlarla yapılmış başka bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. VI, s. 150, 240, 246.

⁷¹ Metin, İbn Kuteybe, Tevilu'l-Muhtelifi'l-Hadis, 1/170'e aittir; Hz Aişe'nin "Şunu diyen yalan söylemiştir" sözlerine örnekler: "Kim Muhammed, Rabbinden indirilen bir şeyi gizledi diye bir hadis aktarırsa (tehaddus) yalan söylemiştir." Buhari, c.6, s.52, H. No: 4612; "Kim Muhammed, Rabbini gördü diye bir hadis aktarırsa yalan söylemiştir." Buhari, c.6, s.140, H. No: 4855; Buhari, c.9 s.116, H. No: 738

⁷² Başka bir rivayet ise şöyledir: Duyduğu zaman Hz. Aişe'yi, "Söylediğinden dolayı aklım başımdan gitti ve yarısı göğşe, yarısı da yere uçtu." dedirtecek kadar hiddetlendiren rivayetlerden birisi de uğursuzlukla ilgili bu rivâyettir. Hz. Aişe burada hem Ebû Hureyre'nin rivâyetine eksik iştittiği için karşı çıkmış hem de İslam'da uğursuzluğun olmadığını vurgulamış ve aynı zamanda rivâyeti düzeltme yoluna giderken de bunu Kur'an'la temellendirmiştir. Gerek birçok sahâbînin ve gerekse daha sonraki İslam âlimlerinin isnadı sahih olduğu için bu rivâyeti reddetmeyip te'vile çalıştıkları görülmektedir. Meseleye Kur'an'ı temel alarak bakanlar ise Hz. Aişe'nin görüşüne katılmaktadırlar. İlk dönemden bugüne kadar bu rivâyet ve içeriği pek çok ilmî platformda da tartışılmış, hadis ve tefsir eserlerinde ve İslâmî meselelerin tartışıldığı pek çok kaynakta bu konu genişçe yer almıştır. Hz. Aişe'yi konu edinen hemen hemen bütün çalışmalarda Hz. Aişe'nin bu konudaki itirazına yer verilmiştir. Hz. Aişe'nin buradaki itirazının dozajının yüksek olması bir hanım olmasının yanında İslâmî öğretileri Câhiliye ve diğer dinlerin inanış ve yargılarından

Ahmed, Müsned, c.43, s.197, Hadis No: 26088; Suyûtî, VIII. 62; el-Hıfînî, s. 1256; Fenîsan, s. 395-396; Ahmed b. Hanbel, VI. 246; İbn Kuteybe, Te'vil-u Muhtelifi'l-Hadîs, s.82, Beyrut 1988; Zerkeşî, el-İcâbe li İrâdi Mâ İstedrekethu Âişetu ale's-sahâbe, s.103, Beyrut 1980

UĞURSUZLUKLA İLGİLİ RİVAYETLERE RASYONEL AÇIKLAMA

Bir makalede konuya şöyle yaklaşmıştır:

“Uğursuzluk inancının çok yoğun bir şekilde yaşandığı toplumda nübüvvet görevini yerine getirmeye çalışan Hz. Muhammed, konuyla ilgili olarak çok kesin bir yaklaşım ortaya koymakta ve ‘...Uğursuzluk yoktur. ...’,⁷³ ifadesini her fırsatta telaffuz etmektedir. Hattâ bir rivayette Hz. Peygamber’in; ‘Uğursuzluğun varlığını kabul etmek, Allah’a şirk koşmak gibidir’ buyurduğu nakledilmektedir.⁷⁴

Bu kesin ve kararlı ifadelerle rağmen Hz. Peygamber’in ağzından, ‘Uğursuzluk üç şeydedir; atta, kadında ve evde.’⁷⁵ veya ‘Sadece üç şeyde uğursuzluk vardır: Atta, kadında ve evde,’⁷⁶ sözlerinin çıkması; hele kendi içerisinde tezat/çelişki oluşturacak şekilde ‘Hastalık bulaşması ve uğursuzluk yoktur. Uğursuzluk ancak üç şeydedir: Kadında, atta ve evde,’⁷⁷ buyurması mümkün gözükmemektedir. Ancak güvenilir kabul edilen temel hadis kaynaklarında yer alan bu hadisler üzerinde araştırma biraz genişletildiğinde, konu ile ilgili hadisin değişik lafızlarla rivayet edildiği görülmektedir.

Buhari’nin şarihi Bedruddin el-Aynî, şöyle diyor: Neredeyse bütün insanların uğursuz kabul etmekte ittifak ettikleri bu şeylerde bile kesinlikle uğursuzluk yoktur. Dolayısıyla bunların dışında kalan hiçbir şey uğursuz değildir. **Hadisin başındaki şart edatının hafzedilmesinin (düşürülmesi) anlamı ne kadar bozduğu ve hadis üzerinde ne büyük tartışmalara yol açtığı bu örnekte görülmektedir.** Bu hadisleri değerlendiren bazı kişiler ve hadis şarihleri hadisleri bir anlam bütünlüğü içerisinde değerlendirmek yerine, **her bir rivayeti tek başına doğru kabul ederek, sayılan üç şeyde uğursuzluğun sebeplerini bile saymaya kalkışmışlardır.** (Bedruddin el-Aynî, Umde, XX, 88-89; Davudoğlu, Müslim Şerhi, IX, 675).

Halbuki olayı doğru tahlil eden bazı âlimler, Hz. Peygamber’in buradaki ifadelerinin câhiliye Araplarının anlayışını hikaye etmekten ibaret olduğunu ve uğursuzluk anlayışının tamamen ve kökten reddedildiğini kesin bir dille açıklamaktadırlar. (Bedruddin el- Aynî, Umde, XIV, 150).

Nitekim Hz. Peygamber’den yukarıda sayılan üç şey hakkında uğursuzluk olduğuna dair hadis nakledildiğini duyan **H. Aişe buna fevkalade sinirlenerek; “Bunları sadece cahiliye halkı uğursuz sayardı.” demektedir.** (Ahmed, VI, 150, 240).⁷⁸

ayrıştırma gayretinden olsa gerektir. Mesela Hz. Âişe’nin aynı türden bir inanış olan Şevvâl ayında evlenmenin uğursuzluk getireceği inancını devam ettirenlere, Peygamberlerin uygulamasını ve kendi evliliğini misal göstererek karşı çıkması da oldukça önemlidir. İslam geleneğindeki kadın karşıtı söylemler üzerine yapılan son araştırmalara göre kadın konusundaki olumsuz söylem etkisini sürdürmeye devam etmiştir, hem de bu rivâyetlere Hz. Âişe’nin itirazları ve pek çok fiilî uygulamalarına rağmen. Hz. Peygamber, İslam düşüncesinde uğursuzluk gibi bir kavramın yeri olmadığını müteaddit hadislerde belirtmesine rağmen ve Hz. Âişe haklı eleştirileriyle üç sahâbînin rivâyet ettiği bir hadisi tashih ettiği halde, hadis tekniği bakımından eksik ve yanlış olan bu haber sırf isnadından dolayı sahih, haberi tashih eden Hz. Âişe rivâyeti ise zayıf kabul edilmiştir. Hattâbî gibi bazı yorumcular te’vil yoluyla iki rivâyeti uzlaştırma cihetine gitmiştir. Buna göre “Çocuğu olmayan kısır kadın, cihada gitmeyen at ve kötü komşusu olan ev uğursuzdur.” Oysa bu rivâyet diğerini kurtarmazken Allah’ın verdiği bir arıza olan kısırlık kadın için bir uğursuzluk sebebi kabul edilerek özür kabahatten büyük olmuştur.” Hatice Görmez, Hz. Âişe’nin Tefsir Rivayetleri, 209.

⁷³ Buhârî, Tıbb, 42; 45; Müslim, Selâm, 110, 111, 112, 113, 114, Ebû Davud, Tıbb, 24; İbn Mâce, Mukaddime, 10; Tıbb, 43; Ahmed, I, 269, 328; II, 222, 266, 267, 406, 420, 434, 453, 487, 507, 524; III, 118, 130, 154, 173, 178, 251, 293, 312.

⁷⁴ Ebû Davud, Tıbb, 24; Tirmizî, Siyer, 46; İbn Mâce, Tıbb, 43; Ahmed, I, 389, 438, 440.

⁷⁵ Buhârî, Nikah, 17; Müslim, Selâm, 115; Ebû Davud, Tıbb, 24; Tirmizî, Edeb, 58; Nesâî, Hiyel, 5; Ahmed, II, 6, 36, 115, 126; İmam Malik, İstizan, 22.

⁷⁶ Buhârî, Cihad, 47.

⁷⁷ Buhârî, Tıbb, 43; Müslim, Selâm, 116; Ahmed, II, 153.

⁷⁸ Salih Karacabey, Hadiste İhtisar, s. 53-70.

Hadis uzmanı konuya Prof. İsmail Lutfi Çakan, 'Hurafeler ve Batıl İnançlar' adlı kitabında uğursuzlukla ilgili rivayetler konusunda Hz Aişe'nin tespitlerini esas almıştır:

"Uğursuzluk diye bir şey yoktur." (Buhârî, tıb, 19, 25, 43-45; Müslim, selâm. 102 vd.).

'Kadın, ev ve binek'te uğursuzluk bulunabileceğine dair bir rivayeti Hz. Aişe validemiz; 'Cahiliye arapları bu üç şeyde uğursuzluk olduğuna inanırlardı' demektir, diye açıklamış ve İslâm'ın uğursuzluk görüşüne katılmadığını kesinlikle ortaya koymuştur.

'Uğursuzluk vehmiyle hiç bir niyet edilen işten geri dönülmemesi gerektiği' Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadiste yer almaktadır.

Hiç bir şey doğuştan uğursuz değildir. Uğursuzluk -varsa şayet- herkesin kendisinde kendi yorumunda ve anlayışındadır. Halk arasında günlük konuşmalarda sık sık duyduğumuz 'uğurlu geldi', 'uğursuz geldi' gibi sözler ve hükümler, birer zan ve vehimdir. O şeyin veya olayın aslında uğurlu ve uğursuz olduğunu göstermez."⁷⁹

Uğursuzluğun olmadığı veya uğursuzluğa itibar edilmemesi yönündeki rivayetler gayet açık olmasına rağmen uğursuzluğun olabilme ihtimaline açıklama getirilmiş olması şaşırtıcı olmalıdır.

UĞURSUZLUK DİYE BİR ŞEY YOKTUR

4094- Resûlullah buyurdular ki: "Ne sirayet (bulaşma), ne de uğursuzluk vardır. Benim fe'l hoşuma gider." Yanındakiler sordu: "Fe'l nedir?" "Güzel bir sözdür!" buyurdu." Buhârî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah: "Benim, dedi, fe'l-i sâlih, güzel bir kelime hoşuma gider." [Buhârî, Tıbb 44, 54; Müslim, Selam 113, (2224); Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3916); Tirmizî, Siyer 47, (1615).][13]

UĞURSUZLUĞA İTİBAR ETMEYİN

4092- Resûlullah'ın yanında uğursuzluktan bahsedilmişti. Buyurdular ki: "Bunun en iyisi fe'l (uğur çıkarma)dır. **(Uğursuzluk inancı) bir müslümanı yolundan alıkoymasın.** [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3919).]

1063. (3536) (7050)- Resûlullah güzel tefâülden hoşlanır, uğursuz saymaktan hoşlanmazdı."

1064. (3539) (7051)- Resûlullah buyurdular ki: "Ne sirayet (hastalığın bulaşması), ne uğursuzluk, ne hâme (denen öldürülenin başından çıkıp intikam istediğine inanılan mahluk) ne de Sefer (ayının uğursuzluğu) vardır."

1065. (3540) (7052)- Resûlullah (bir gün): "Ne sirayet, ne uğursuzluk, ne de hâme yoktur" demişti. Bir adam kalkarak: "(Nasıl olmaz ey Allah'ın Resûlü! Kendisinde uyuz olan bir deve sebebiyle bir sürü uyuzlanıyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İşte bu kaderdir. Pekiyi önceki deveyi kim uyuzladı?" buyurdular."

17. (86) (6004)- Resulullah: "Ne sirayet, ne uğursuzluk, ne de (öldürülen kimsenin başından çıkıp intikam! intikam! diye bağırان ve hâme denen) bir kuş vardır!" buyurmuşlardı. Cemaatte bulunan bedevi bir adam doğrulup: "Ey Allah'ın Resulü! Pekâla, kendisinde uyuz olan bir devenin bütün deve sürüsünü uyuzlamasına ne dersiniz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "İşte bu kaderdir. Söyle bakalım! O ilk deveyi kim uyuzladı?" buyurdular.

⁷⁹ İsmail Lutfi Çakan, Hurafeler ve Batıl İnanışlar, 49-50

UĞURSUZLUKLA İLGİLİ KAVRAMLAR: ŞU'M - TIYARA

Şu'm ve tiyare, her ikisi de uğursuzluk anlamında kullanılmıştır.

٣٩٢١ - حدثنا موسى بن إسماعيل، حدثنا أبان، حدثني يحيى، أن الحضرمي بن لاحق، حدثه عن سعيد بن المسيب، عن سعد بن مالك، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: «لا هامة ولا عدوى، ولا طيرة، وإن تكن الطيرة في شيء ففي الفرس، والمرأة، والدار» [حكم الألباني]: صحيح

Bazı rivayetlerde uğursuzluk yerine 'şu'm' sözcüğü kullanılırken yukarıdaki rivayette 'et-tiyara' sözcüğü kullanılmıştır.⁸⁰

والمعنى فيهما: قيل: عمله، وخيره وشره، وقيل: شقاؤه وسعاده. قلت: والأصل في هذا كله أن الله تبارك وتعالى لما خلق آدم علم قبل خلقه ذريته أنه يأمرهم بتوحيده وطاعته وينهاهم عن معصيته، وعلم المطيع منهم من العاصين، والظالم لنفسه من الناظر لها، فكتب ما علمه منهم أجمعين، وقضى بسعادة من علمه مطيعا، وشقاوة من علمه عاصيا، فصار لكل من علمه ما هو صائر إليه عند إنشائه. فذلك قوله: {وكل إنسان ألزمناه طائره في عنقه} أي ما طار له بدءا في علم الله من الشر والخير، وعلم الشهادة عند كونهم، يوافق علم الغيب، والحجة تلزمهم بالذي يعملون، وهو غير مخالف لما علمه الله منهم قبل كونهم، والعرب تقول: أي صار له وخرج لديه سهمه أطرت المال وطيرته بين القوم فطار لكل منهم سهمه، ومنه قول لبيد يذكر ميراث أخيه أريد بين ورثته وحيازه كل ذي سهم منهم سهمه. فقال: تطير عداثد الأشرار شفعا ووترأ والزعامة للغلام والأشرار: الأنصباء، وأحدهما شرك، وقوله: شفعا ووترأ أي قسم لهم للذكر مثل حظ الأنثيين، وخلصت الرياسة والسلاح للذكور من أولاده. وقال الله جل وعز في قصة ثمود وتشاؤمهم بنبيهم المبعوث إليهم، صالح عليه السلام: {ترحمون قالوا اطيرنا بك وبمن معك قال طائرکم عند الله بل أنتم قوم} (النمل: ٤٧) ومعنى قولهم: اطيرنا تشاءمنا، وهي في الأصل تطيرنا، فأجابهم فقال الله عز وجل: {أليم قالوا طائرکم معکم} أن ذكركم بل أنتم قوم مسرفون {يس: ١٩} أي شؤمكم معكم، وهو كفرهم وقيل للشؤم: طائر وطير وطيرة، لأن العرب كان من شأنها عيافة الطير، وزجرها، والتطير ببارحها وبنعيق غربانها، وأخذها ذات اليسار إذا أثاروها فسموا الشؤم طيرا وطائرا وطيرة لتشؤمهم بها وبأفعالها، فأعلم الله جل ثناؤه على لسان رسول الله صلى الله عليه وسلم أن طيرتهم بها باطلة وقال: لا طيرة ولا هامة. وكان النبي عليه الصلاة والسلام يتفاءل ولا يتطير، وأصل التفاؤل الكلمة الحسنة يسمعها عليل فتوهمه بسلامته من علته، وكذلك المضل يسمع رجلا يقول يا واجد فيجد ضالته والطيرة مضادة للقال، على ما جاء في هذا الخبر، وكانت العرب مذهبا في الفال والطيرة واحد، فثبت النبي صلى الله عليه وسلم الفال واستحسنه، وأبطل الطيرة ونهى عنها. وقال الليث: يقال طار الطائر يطير طيرانا، قال: والتطائر التفرق والذهاب، والطيرة اسم من اطيرت وتطيرت، ومثل الطيرة الخيرة.

Tehzibu'l-Luğa gibi klasik Arapça sözlüklerde tiyera ve şu'm sözcüğü birbirinin yerine kullanılmıştır.⁸¹

وعلم الشهادة عند كونهم يوافق علم الغيب، والحجة تلزمهم بالذي يعملون، وهو غير مخالف لما علمه الله منهم قبل كونهم. والعرب تقول: أطرت المال وطيرته بين القوم فطار لكل منهم سهمه أي صار له وخرج لديه سهمه؛ ومنه قول لبيد يذكر ميراث أخيه بين ورثته وحيازه كل ذي سهم منه سهمه: تطير عداثد الأشرار شفعا... ووترأ، والزعامة للغلام والأشرار: الأنصباء، واحدها شرك. وقوله شفعا ووترأ أي قسم لهم للذكر مثل حظ الأنثيين، وخلصت الرياسة والسلاح للذكور من أولاده. وقوله عز وجل في قصة ثمود وتشاؤمهم بنبيهم المبعوث إليهم صالح، عليه السلام: قالوا اطيرنا بك وبمن معك، قال طائرکم عند الله؛ معناه ما أصابكم من خير وشر فمن الله، وقيل: معنى قولهم اطيرنا تشاءمنا، وهو في الأصل تطيرنا، فأجابهم الله تعالى فقال: طائرکم معکم؛ أي شؤمكم معكم، وهو كفرهم، وقيل للشؤم طائر وطير وطيرة

⁸⁰ Ebu Davud: 3921 4/19 (Mektebetu's-Şâmile)

⁸¹ Tehzibu'l-Luğa, Tiyara-Şu'm 14/11 (Mektebetu's-Şâmile)

لأن العرب كان من شأنها عيافة الطير وزجرها، والتطير ببارحها ونعيق غرابها وأخذها ذات اليسار إذا أثاروها، فسموا الشؤم طيرا وطائرا وطيرة لتشاؤمهم بها، ثم أعلم الله جل ثناؤه على لسان رسوله، صلى الله عليه وسلم أن تطيرتهم بها باطلة. وقال: لا عدوى ولا طيرة ولا هامة؛ وكان النبي، صلى الله عليه وسلم، يتفاعل ولا يتطير، وأصل الفأل الكلمة الحسنة يسميها عليل فيتأول منها ما يدل على برئه كأن سمع مناديا نادى رجلا اسمه سالم، وهو عليل، فأوهمه سلامته من علته، وكذلك المضل يسمع رجلا يقول يا واجد فيجد ضالته؛ والطيرة مضادة للفأل، وكانت العرب مذهبها في الفأل والطيرة واحد فأثبت النبي، صلى الله عليه وسلم، الفأل واستحسنه وأبطل الطيرة ونهى عنها. والطيرة من اطيرت وتطيرت، ومثل الطيرة الخيرة. الجوهرى تطيرت من الشيء وبالشيء، والاسم منه الطيرة، بكسر الطاء وفتح الياء، مثال العنبة، وقد تسكن الياء، وهو ما يتشاعم به من الفأل الرديء. وفي الحديث: أنه كان يحب الفأل ويكره الطيرة؛ قال ابن الأثير: وهو مصدر تطير طيرة وتخير خيرة، قال: ولم يجئ من المصادر هكذا غيرهما، قال: وأصله فيما يقال التطير بالسوانح والبوارح من الظباء والطير وغيرهما، وكان ذلك يصدهم عن مقاصدهم فنفاه الشرع وأبطله ونهى عنه وأخير أنه ليس له تأثير في جلب نفع ولا دفع ضرر؛ ومنه الحديث: ثلاثة لا يسلم منها أحد: الطيرة والحسد: والظن، قيل: فما نصنع؟ قال: إذا تطيرت فامض، وإذا حسدت فلا تبغ، وإذا ظننت فلا تصحح. وقوله تعالى: قالوا اطيرنا بك وبمن معك؛ أصله تطيرنا فأدغمت التاء في الطاء واجتلبت الألف ليصبح الابتداء بها. وفي الحديث: الطيرة شرك وما منا إلا... ولكن الله يذهب به بالتوكل؛ قال ابن الأثير: هكذا جاء الحديث مقطوعا ولم يذكر المستثنى أي إلا قد يعتريه التطير ويسبق إلى قلبه الكراهة، فحذف اختصارا واعتمادا على فهم السامع؛ وهذا كحديثه الآخر: ما فينا إلا من هم أو لم إلا يحيى بن زكريا، فأظهر المستثنى، وقيل: إن قوله وما منا إلا من قول ابن مسعود أدرجه في الحديث،

Lisanu'l-Arab gibi klasik Arapça sözlüklerde tiyera ve şu'm sözcüğü birbirinin yerine kullanılmıştır.⁸²

UĞURSUZLUK İNANCININ MÜSLÜMAN TOPLUMLARI ETKİLEMESİ

Prof. İ. Lütfi Çakan, hurafe ve batıl inançların kökenleri ve sonuçları konusunda şu tespitlerde bulunmuştur:

“Uğursuzluk anlayışı, birçokları gibi İslâm'a başka inanç sistemlerinden girmiştir. Binaenaleyh Müslümanların İslâmî hiç bir esasa dayanmayan ve peygamberimiz tarafından «yoktur» diye beyan buyurulan uğursuzluk hurafesine iltifat etmemeleri, aydınlık ufuklarını karartmamaları, zihni ve imanî safiyetlerini bozmamaları, bulandırmamaları gerekir. Hurafeler ve batıl inanışlarla sıkıntı ve evhamdan başka bir yere varılamaz.”⁸³

“Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri” adlı kitabın yazarı Tuksal, uğursuzluk inancının kökenlerine ve İslam dünyasındaki izlerine genişçe yer vermiştir:

“Yahudiler, kadınlar hayız gördüğünde onlarla birlikte yemek yemez ve onlarla birlikte evde oturmazlardı. Sahabe bu konuyu Hz. Peygamber'e (s.) sorunca, Allah Teala, 'Sana hayızdan soruyorlar de ki: O bir ezadır. Hayız gördükleri zaman kadınlarınızdan geri durun!' (2/Bakara, 222) ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah (s.) şöyle dedi: **'Nikah (cinsel ilişki) dışında her şeyi yapabilirsiniz!'**⁸⁴

İbnu'l-Kelbi Kitabu'l-esnam'da, Yahudiler gibi müşrik Arapların da hayızlı kadınların ibadetleri ile ilgili bir kısıtlama geleneğine sahip olduklarını gösteren bazı uygulamalar nakletmektedir: Hayızlı kadınlar putlarına yaklaşamaz ve onlara dokunamazlardı, ancak belli bir uzaklıkta dururlardı.

⁸² Lisanu'l-Arab, Tiyara-Şu'm, 4/512 (Mektebetu's-Şâmile)

⁸³ İsmail Lütfi Çakan, Hurafeler ve Batıl İnanışlar, 49-50

⁸⁴ Muslim, (3) Hayd 3, h. 16 (302), I, 246

Yahudilerin, doğal bir durum olan hayız nedeniyle kadınlarına reva gördükleri dışlayıcı davranışlar, İslam Peygamberi tarafından reddedilmiş, **-ayette de bildirildiği üzere- cinsel ilişki dışında hiçbir aktivite yasaklanmamıştır. Ancak bu bağlamda hadis kaynaklarında yer alan rivayetler, sahabeden ve hatta Peygamber eşlerinden bazılarının, hayızlı olma halinin, sınırlayıcı ve engelleyici gayr-ı tabii bir hal olduğuna ilişkin yerleşik anlayışlarından pek o kadar kolay kurtulamadıklarını da göstermektedir:**

A'îşe şöyle demiştir: 'Harem-i şerif'te Resullullah (s.) yanıma geldi. Hacc ibadetimi eda ederken adet gördüm. Resulullah bana: 'Adet mi gördün?' diye sordu. Dedim ki: **'Evet, ey Allah'ın Resulu! Öyle zannediyorum ki, Allah, kadınları sadece kötülük için yarattı. Bunun üzerine Resulullah (s.) şöyle karşılık verdi: 'Hayır! Bu sadece Allah'ın Havva kızlarına müptela kıldığı şeydir.'**⁸⁵

Resulullah'a (s.) hayızlı kadın ile beraber yemek yeme (konusunda görüşünü) sordum. 'Onunla beraber ye!'⁸⁶ buyurdu.

İbn Abbas, Meymüne'nin (r.) yanına uğramıştı. Meymüne: 'Ey oğlum! Neden seni böyle saçları dağınık görüyorum?' diye sordu. İbn Abbas: **"Saçlarımı Ummu Ammar tarıyordu ama o şimdi hayızlı!"** dedi. Meymüne: 'Ey oğlum! Hayız elde değildir ki!.. Resullullah (s.) başını, hayızlı (olan) eşinin kucağına koyardı.'⁸⁷

Aişe'den: Resulullah, mescidden kendisine bir seccade vermeme istedi. Ona dedim ki: 'Ben hayızlıyım!' Resulullah şöyle dedi: 'Onu bana uzat, hayız elinde değildir!'⁸⁸

Sahabe arasında çok basit insani ilişkiler ve edimler için sorun edilen hayız halinin, gerek Hz. Peygamber'in mantıki çıkarsamalarla verdiği cevaplar, gerekse -çok daha hassas kabul edilebilecek cinsel konularda- bizzat Hz. Peygamber'in örnekliğinde yaygınlaşan uygulamalar yoluyla, daha müsamahalı bir çerçeveye oturduğu görülmektedir.⁸⁹

Yahudi kültürünün etkileri, Müslüman toplumda zaman zaman göze çarpmaktadır:

"Hayızın ilk kez İsrailoğullarına musallat edildiği yolundaki Buhari haberi ile bunun açıklaması sadedinde Hz. A'îşe'ye atfedilen, mescidlere süslenerek geldikleri için İsrailoğulları kadınlarına hayızın musallat edilmesi ve böylece mescidlerden menedilmeleri ile ilgili rivayetler, Yahudi geleneğindeki murdarlık anlayışına ilişkin tezahürlerin açıkça İslam geleneğinde kabul gördüğünü (etkisini) ortaya koymaktadır.

İsnatlarındaki (ravi zincirindeki) problemlere rağmen; Tirmizi ve İbn Mace, hayızın Şeytan'dan olduğunu bildiren şu rivayeti kitaplarında tahrir etmişlerdir ki, bu da hayızın doğal bir durumdan ziyade, murdarlık anlayışına uygun olarak 'kötü' bir durum olduğu vurgusunu sergilemektedir: "Namazda aksırmak, pinekleme, esnemek; hayız, kusma ve burun kanaması Şeytan'dandır."

Ebu Davud da, istihazenin (hayız görmenin) Şeytan'ın darbesi olduğunu bildiren bir rivayet nakletmektedir: "... Bu ancak Şeytan'ın tekmelerinden bir tekmedir..."⁹⁰

"Kadının namazı bozan varlıklardan biri olarak zikredildiği rivayetlerde kadın, 'eşek/köpek/kadın' şeklinde oluşturulan bir çerçeveye oturtulmaktadır. Listeye, 'Yahudi', 'Mecusi' gibi dini ögelerin yanı sıra, 'siyah köpek' ve 'domuz' gibi hayvanlar da dahil

⁸⁵ Musned, IV, 86.

⁸⁶ Tirmizi, (1) Tahare 100, h. 133, I, 240.

⁸⁷ Musned, VI, 331.

⁸⁸ Muslim, (3) Hayd 3, h. 12 (698), I, 245.

⁸⁹ Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 187-188.

⁹⁰ Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 316-317. "Kadın-Şeytan özdeşliği geleneğimizde kabul gören bir özdeşliktir. Dolayısıyla hayızın şeytani bir vergi olarak tasvir edilmesi, en azından Tirmizi ve Ebu Davud için problem teşkil etmemektedir. Hatta belki de, bu yöndeki haberler sözünü ettiğimiz boşluğu telafi edici yapıları nedeniyle tahrir edilmiş olabilirler." Tuksal, 211.

olabilmektedir. Kadına yönelik kötöleme tavrının açık bir göstergesi olan bu rivayetler, geniş bir bağlam içinde araştırılıp ataerkil geleneğin söz konusu rivayetlerdeki yansıması gösterilmeye çalışılacaktır.”⁹¹

‘Biriniz sütne (koymaksızın) namaz kıldığında, onun namazını (köpek), eşek, domuz, Yahudi, Mecusi ve kadın bozar. (Fakat) bunların bir taş atımlık mesafe(nin ötesinden) geçmeleri (namazın bozulmaması için) yeterlidir.”⁹²

A'îşe'den (r.) nakledildiğine göre şöyle demiştir: ‘Bizi eşek ve köpeklerle bir tutmakla ne kötü bir iş yaptınız! Yemin olsun (Resulullah'ın öyle halini) bilirim ki, o namaz kılarken ben onunla kiblesi arasında yatmış olurdum da, secde etmek istediğinde ayaklanma dokunurdu ve ben de onları çekerdim.”⁹³

SONUÇ: HURAFELERLE MÜCADELENİN ÖNEMİ

“İnsanların İslâm'ın rahmet ve aydınlık ışıyla karşılaşmasına perde olan hurafelerle mücadele; ‘dinin coğrafi kirlilerden ve tarihî tortulardan arındırılması’, ‘ilahî dinden beşerî kültür unsurlarının tasfiyesi’ gibi ulvî gayeleri olan bir uğraş, hatta görevdir.

Hurafelerin en temel özelliği, çağdaş bilim verileri ve geçerli din tarafından reddedilebilir olmalarıdır. Yani, beş duyu, akl-ı selim, Kur'an ve Sahih Sünnet ile tezat teşkil etmesidir.

Burada iki ana nokta öne çıkmaktadır: Birincisi, hurafelerin çağdaş bilimin verileriyle çatışması, ikincisi ise sahih din anlayışına muhalefet etmesidir.

İslâm, hurafelere zemin hazırlamak değil onlarla mücadele etmek için gönderilmiştir. **Bütün hurafe çeşitlerinde bazı nesnelerin ve varlıkların olağanüstü güçlere ve etkilere sahip olduğu inancı bulunmaktadır. Buna karşılık Allah'ın hem zâtı hem de ilim, irade, kudret gibi sıfatları ve filleri bakımından bir, benzersiz ve ortaksız olduğu inancını en kesin iman prensibi olarak ortaya koyan İslâm'ın şirk sayılması gereken bu tür hurafeciliği onaylaması veya buna zemin hazırlaması mümkün değildir.**

Hurafeler, ekonomik, kültürel, sosyal ve özellikle eğitsel alanlardan beslenmektedir. Öncelikle bataklığı kurutacak topyekûn bir mücadelenin başlatılması gerekir. Bu noktada sivil ve resmi kurumların ortak ve paralel hareket ederek mücadele içerisinde gerekli konumlarını almaları, örgün ve yaygın eğitimin her kademesinde gayret göstermeleri gerekmektedir.

Daha çok inanç boşluğundan kaynaklanan ve insanları Allah'tan başka varlık ve güçleri kutsallaştırmaya götüren hurafeler dinî hayatı zayıflattığı gibi ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca insanları bilimsel anlamda geri kalmaya mahkûm etmektedir. Bu itibarla hurafelere karşı bilimsel metot, doğru bilgi ve salim niyetle ifrat ve tefritten uzak, değerlere saygılı bir şekilde toplumun her kademesinde bir mücadele gerçekleşmesi zaruridir.”⁹⁴

“Uğursuzluk inancı, İslâm'ın tevhid esaslarına aykırı düşmekte ve şirk niteliği taşımaktadır. Cahiliye dönemine, Ehl-i Kitap'a ait olan uğursuzluk inancını meşru göstermeye çalışan bu tür rivâyetlerin Hz. Peygamber'e (as) ait olması, İslâm'la bağdaşması mümkün değildir. Bunlar şu veya bu sebeple eksik zapt edilerek, İslâm inancıyla çatışma konumuna girmiş problemleri rivâyetlerdir. Üstelik bazı hadislerde, ‘Uğur, kadında, attı ve evdedir’ (Tirmizî, Edeb 58; İbn Mâce, Nikâh 55.) denilmektedir.”⁹⁵

⁹¹ Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 230

⁹² Ebu Davud, (2) Salat 1,09, h. 704, I, 453.

⁹³ Buhari, (8) Salat 108, I, 131. Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, 270

⁹⁴ Kiyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler, 51-54

⁹⁵ Ali Osman Ateş, Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın, s.130-131; Nilgün Öztürk, Hz Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri, 86

“Câhiliye’de mevcut olan batıl inançları ve hurafeleri her vesile ile kaldırmaya çalışan Hz. Peygamber’in, sayılan bu üç hususta uğursuzluk olduğunu söylemesi mümkün olmadığı için, varlığını rivayet eden sahabîlerin yanlış veya eksik işittikleri ya da sehven yanlış naklettikleri gibi bir ihtimal ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu durumda Hz. Peygamber’in ne dediğini tam olarak tespit etmemiz zorlaşmaktadır. Zira mezkur sahabîlerin rivayetlerinden, birkaç alternatif çıkmaktadır:

1. Yahudiler böyle derlerdi,
2. Cahiliye insanları böyle derlerdi,
3. Uğursuzluk olsaydı, bu üç şeyde olurdu, ama öyle bir şey yoktur.
4. Bu üç şeyde uğursuzluk değil, aksine uğur vardır.

Neticede, bu iki farklı rivayetinde Hz. Aîşe, uğursuzluğun olduğunu rivayet eden Ebû Hureyre ve benzer rivayetinde İbn Ömer, uğur olduğunu nakleden Mihmer b. Muâviye tek kalmaktadır; buna karşılık İbn Ömer, Sehl b. Sa’d, Câbir b. Abdullah ve Sa’d b. Mâlik “Uğursuzluk olsaydı, bu üç şeyde olurdu” şeklindeki faraziye ifadesinde birleşmektedirler.

Bütün bu farklı rivayetler, söz konusu rivayette, yorum kargaşası yaşandığını göstermektedir. Zira Hz. Peygamber’in bütün bu birbiriyle çelişkili ifadeleri söylemesini kabul etmek mümkün değildir. Kesin konuşmamakla birlikte, Hz. Aîşe’nin rivayeti de böyle bir yorumun neticesi olabilir. **Şüphesiz, Hz. Aîşe itirazında isabetlidir,** ancak Hz. Peygamber’in ne söylediği konusunda, belirttiğimiz gibi diğer rivayetleri de dikkate almak zorundayız.

Bahis konusu hadis, ileriki asırlarda dahi pek çok ihtilaf ve tevellere mevzu teşkil etmiştir. **Hız. Aîşe’nin Ebu Hureyre’ye yönelik bu reddiyesini kabul etmeyenler arasında, meselâ İbnu’l-Cevzî (ö. 597/1200), Kastalânî (ö. 923/1517) ve İbn Hacer (ö. 852/1448) vardır.** Dayandıkları nokta, adı geçen hadisin isnadlar bakımından sağlam, başka sahabeden de aynı şekilde rivayet ediliyor olmasıdır. **Meseleyi Kur’an zihniyetiyle mütalaa edenler ise, Hz. Aîşe’nin görüşüne katılıyorlar...”⁹⁶**

“Kadının sosyal, kültürel, dinî ve ailevî hayattaki yeri hakkında halen yaşanan kafa karışıklığında, Hz. Peygamber’in otoritesini kullanmak suretiyle onun ağzından uydurulan kadın konulu olumsuz ifadelerin rolü büyüktür. Zira bu uydurmalar, kadın hakkında olumlu mesajlar taşıyan sahih sünnetle çelişerek, iki farklı söylemi Hz. Peygamber’e nispet eden sözlü ve yazılı bir edebiyatın oluşmasına yol açmıştır. **Nihayetinde nice insanın Peygamber buyruğu sanarak uyguladığı ve uygulattığı uydurma rivayetler, Mevzûât (uydurma hadisler) kitaplarında derlenmiş olsalar bile, halk arasında elden ele dolaşan “aile rehberi” tarzı kitaplardaki yerlerini maalesef korumaktadırlar.** Bazıları kadın ve erkek arasında daimî bir gerilim alanı ve huzursuzluk teması oluştururken, bazıları hayatın sadece bir alanını kadın için yaşanabilir kılmayı öngörmekte, bazıları ise geri hizmette bulunmasının faziletlerini sıralayarak kadının donanımlarını toplum yararına kullanmasına engel olmaya çalışmaktadır.”⁹⁷

Şunu bilmeliyiz ki İslam’ın ana kaynağı, Kur’an’dır. Diğer kaynaklar yan kaynaklardır. Yan kaynakların doğruluğu bilinir ve sağlaması, ancak Kur’an’la yapılabilir. Kur’an’a aykırı söylemlerin, Allah Resulü (as)’ne ait olamayacağını hiçbir tereddüte yer vermeden bilmeli ve kabul etmeliyiz. Hz Muhammed’i peygamber yapan, Allah’ın vahyi Kur’an’dır. Bizler, onun elçiliğini, ona gelen vahiylerle öğrendik. Allah Resulü, Kur’an’a aykırı bir söylem içinde olmaz, olacak olsa vahiyle derhal uyarılır. Çünkü onun risalet hayatı, Allah’ın gözetimi altındaydı.

Diğer taraftan Kur’an’ın, önceki vahiy metinleri için de denetleyici (muheymin) özelliği olduğu aşîkardır. (Bkz. 5Maide/48) Ayrıca Allah’ın indirdiği ve inananlara lütfettiği

⁹⁶ Bünyamin Erul, Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aîşe, s. 109-129.

⁹⁷ Huriye Martı, Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri, 102

ayırt edici kriter (furkân), bizim çok önemli bir ışığımızdır. O ışık sayesinde hak ile batılı birbirinden ayırt eder ve önümüzü daha net görürüz.

Selam, hakikat rehberini izleyenlere olsun!

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Mektebetu's-Şâmîle (Arapça Kaynaklar)

Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Prof. İbrahim Canan, Akçağ Yayınları:

Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi, Tercüme Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Yay.

TDV (Türkiye Diyanet Vakfı), İslam Ansiklopedisi (DİA), Uğursuzluk, Hurafe, Bâtıl, Büyü ve Sihir Maddeleri Abdullah Çobanoğlu, Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006.

Prof. Abdurrahman Küçük, Sihizm, 411, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, cilt: XXVIII, s. 391-417)

Prof. Ali İhsan Yitik, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi, Ruh ve Madde Yayınları, 1996

Prof. Ali Osman Ateş, Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın, Beyan Yay. , İstanbul, 2000,

Prof. Bünyamin Erul, Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe, İslâmiyât Dergisi, III. (2000) sayı: 2, s. 109-129

Ekrem Işın, Elemterefiş: Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Halit Ahmet Çiftçi, Dinlerde Vefkler, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2011

Hatice Görmez, Hz Aişe'nin Tefsir Rivayetleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara İlahiyat Fak. 2006

Hidayet Şefkatlı Tuksal, Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Otto, 2012.

Doç. Huriye Martı, Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX (2009), sayı: 3

Prof. İsmail Lütfi Çakan, Hurafeler ve Batıl İnanışlar, Marifet Yay. 1981

Doç. Kiyasettin Koçoğlu, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011

Prof. Mehmed Said Hatiboğlu, Hz. Aişe'nin Hadis Tenkidçiliği, 64, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.19, Sayı: 1, 1971

Doç. Murat Gökhan Dalyan, XIX. Yüzyıl Nasturilerinde Hastalık, Büyü ve Batıl İnançlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, sayı: 22, s. 19-31.

Nilgün Öztürk, Hz Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Harran İlahiyat Fak, 2007

Prof. Salih Karacabey, Hadiste İhtisar ve Muhtasar Rivayetten Kaynaklanan Problemler, Uludağ üniversitesi, İlahiyat fakültesi, cilt: 11, Sayı:1, 2002

Prof. Yaşar Kandemir, <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d177s024m1>

<http://m.sorularlailamiyet.com/index.php?oku=264793>

<http://sonpeygamber.info/hadislerde-tese-um-ve-geleneksel-kadin-kimliginin-getirdigi-yanilsamalar>

http://www.tulipandrose.net/Depo/PDF/Kadin_ve_Ugursuzluk.pdf

<http://www.tulipandrose.net/wp/3114-hz-aisenin-hadisleri-kurana-arz-etme-yontemi.html>